

II. Przegląd piśmiennictwa

A. Dział prawniczy

1. Prawo konstytucyjne i administracyjne.

Cybichowski Zygmunt Prof. Dr.: Polskie prawo państwowe, na tle uwag z dziedziny nauki o państwie i porównawczego prawa państwowego, tom II-gi, Warszawa 1927, str. 144, Seminarjum prawa publicznego.

Tom pierwszy tego dzieła został omówiony na łamach „Ruchu” w roku ubiegłym przez Prof. Starzyńskiego. Zostały wówczas podkreślone zalety i wady tej pracy.

Obecny tom drugi nosi również charakter fragmentaryczny. Zajmuje się 3 kwestjami: 1) konstytucją, 2) formami państwa, 3) funkcjami państwowymi. Zawiera wiele ciekawego materiału. Opracowany jest jaśniej i systematyczniej, aniżeli tom pierwszy. Mniej jest zboczeń od właściwego tematu.

Niektóre jednak poglądy autora mogą wzbudzać wątpliwości. Autor twierdzi na str. 7, że „wszystkie konstytucje w większym lub mniejszym stopniu są podobne do siebie, nie wyłączając konstytucji Rosji sowieckiej”, natomiast na str. 19 mówi, że „charakter swoisty ma konstytucja sowiecka, która nie uznaje zasady podziału władz”. Na str. 18 autor powiada, że „moc konstytucji jest w zasadzie mniejsza od mocy zwykłej ustawy”, nie wyjaśniając czytelnikowi, iż ma na myśli moc faktyczną, nie zaś moc prawną. Nie jest dokładnym twierdzeniem na str. 48, że t. zw. wolna szkoła prawa uważa za dopuszczalne wyrokowanie *contra legem*). Trudno zgodzić się z autorem, że trójpodział Arystotelesa (monarchja, arystokracja i republika) utrzymał się. Sądzę, że utrzymał się raczej podział Machiavellego na monarchje i republiki.

¹⁾ Por. rozprawę Prof. Peretiatkowicza „Prąd nowy w prawoznawstwie”, 3 wyd., 1921.

Najlepiej opracowany jest rozdział, poświęcony Konstytucji Polskiej, zwłaszcza jej genezie, tak dobrze znanej autorowi. Jednakże i tu pewne sformułowania wzbudzają wątpliwości. Mówiąc o prawie Prezydenta do wydawania rozporządzeń z mocą ustawy po rozwiązaniu Sejmu i Senatu „w razie nagłej konieczności państwowej”, autor powiada: „Korzystanie z tej delegacji nie należy od uznania Prezydenta, lecz jest jego obowiązkiem, jak wynika z pojęcia nagłej konieczności. Rozporządzenie nagłe wydaje się, bo czekać nie można, a jeśli czekać nie można, czekać nie wolno”. Autor nie zauważył, że „nagła konieczność” nie jest faktem, tylko oceną, a więc ma charakter mniej lub więcej subiektywny. Stąd zależność (wydania rozporządzenia) od uznania Prezydenta, który decyduje, czy istotnie nagła konieczność zachodzi.

Trudno również zgodzić się z autorem, że uchylanie przez Sejm „rozporządzeń z mocą ustawy” wymaga formy ustawy. Autor uzasadnia swoje stanowisko w sposób następujący: „Uchylenie nie jest oczywiście aktem administracyjnym, lecz stanowieniem prawa, a według art. 3 Konstytucji zakres ustawodawstwa państwowego obejmuje stanowienie wszelkich praw publicznych i prywatnych i sposobu ich wykonania. Z tego wynika, że projekt ustawy o uchyleniu rozporządzenia musi być przedstawiony Senatowi”.

Rozumowanie to jest słuszne tylko pozornie. Autor bowiem nie uwzględnia, że ustęp następny tego samego art. 3-go powiada: „Niema ustawy bez zgody Sejmu, wyrażonej w sposób regulaminowo ustalony”. Jak pogodzi autor ten ustęp z art. 44-tym, który przewiduje w pewnych wypadkach wydawanie rozporządzeń „z mocą ustawy” bez zgody Sejmu?

Autor nie uwzględnia również, że rozporządzenia z mocą ustawy tracą moc obowiązującą nie tylko wówczas, gdy zostaną przez Sejm uchylone, ale także wówczas, gdy nie zostaną złożone Sejmowi w ciągu dni 14 po najbliższym posiedzeniu Sejmu. To „niezłożenie Sejmowi” powoduje również w rzeczywistości „stanowienie prawa” (takie same, jak w wypadku uchylenia przez Sejm), a jednak nie możemy tu mówić o formie ustawy. Byłaby tu więc znowu sprzeczność z przytaczanym przez autora art. 3-im.

Jak wybrnąć z tych komplikacji i sprzeczności? Tylko przez zastosowanie interpretacji historycznej. Artykuł 3-ci był uchwalony w związku z Konstytucją z 17 maja 1921 r., która nie przewidywała rozporządzeń z mocą ustawy. Obecne

brzmienie art. 44-go pochodzi z 2 sierpnia 1926 r. i przewiduje specjalny, wyjątkowy sposób „stanowienia prawa” (niekiedy bez zgody Sejmu) i specjalny sposób jego uchylania (przez sam Sejm). Jest to więc wyjątek od zasad ogólnych, przewidzianych w art. 3-cim i wymaga wyjątkowego traktowania. Wynika stąd, że uchylanie „rozporządzeń z mocą ustawy” nie wymaga koniecznie formy ustawy, gdyż według wyraźnego brzmienia art. 44-go sam Sejm o tem uchyleniu decyduje. „Rozporządzenia z mocą ustawy” nie przedstawiają normalnego „stanowienia prawa”, przewidzianego przez art. 3-ci, tylko stanowią „prowizorium prawne”, które w specjalny sposób powstaje i w specjalny sposób gaśnie.

Pomimo powyższych zastrzeżeń książka Prof. Cybichowskiego zasługuje na uwagę i stanowi cenny dorobek naszej wciąż rosnącej literatury prawno-politycznej.

Prof. A. Peretiatkowicz.

Piasecki Adam: O parlamentaryzmie trzeciej republiki, szkic prawno-polityczny. Poznań, 1928, Fiszer i Majewski, str. 392.

Konstytucja polska z 17 marca 1921 roku wzorowała się na Konstytucji francuskiej. Nasza polityka zagraniczna jest jaknajściślej z polityką zagraniczną Francji związana. Nasza literatura polityczna pozostaje pod dużym wpływem literatury francuskiej. A jednak nie mieliśmy dotychczas w języku polskim, poza paru skrótami encyklopedycznymi, ani jednego przedstawienia ustroju prawno-politycznego Francji.

Książka p. Piaseckiego jest więc bardzo na czasie. Autor w tytule zaznacza, iż jest to tylko szkic prawno-polityczny. Jednakże szkic ten jest dość obszerny i dość dobrze orjentuje w organizacji i funkcjonowaniu francuskiego ustroju politycznego.

Autor podzielił swą pracę na 3 części. W pierwszej rysuje tło historyczne, na którym wyrosła obecna Konstytucja francuska. W drugiej omawia powstawanie i organizację naczelnich władz państwowych. W trzeciej analizuje działanie naczelnich władz państwowych. Podział taki, oddzielający organizację władz od ich działania, wzbudza wątpliwości ze stanowiska prawnego. Tłumaczy się tem, iż autor wzorując się na profesorze francuskim, Józefie Barthélemy, stosuje metodę nie tyle prawniczą, co polityczną, poddając ocenie politycznej praktyczne funkcjonowanie najważniejszych instytucyj ustrojowych.

Do najciekawszych i najbardziej samodzielnych należy rozdział, poświęcony roli Prezydenta republiki francuskiej. Autor analizuje konflikty konstytucyjne oraz drażliwe sytuacje, związane ze stanowiskiem Prezydenta, poczynając od Mac-Mahona, a kończąc na rezygnacji Milleranda i wyborze Doumergue'a. Zwraca przytem uwagę na różne możliwości prawne i polityczne, wynikające z sytuacji formalnej i faktycznej Prezydenta.

Niektóre sformułowania autora wzbudzają wątpliwości. Mówiąc o teorii Rousseau'a, autor twierdzi, że w tej teorii „nie było mowy o delegacji władzy, a jedynie o jednogłośnie wyrażonej woli narodu” (str. 66). Użyty tu wyraz „jednogłośnie” nie jest trafny, gdyż może być rozumiany w znaczeniu „jednomyślnie”, co byłoby sprzeczne z teorią Rousseau'a. Również częste nazywanie stronnictwa radykalnego stronnictwem „jakobińskim” jest może nieco przesadzone z punktu widzenia ścisłości naukowej. Wreszcie autor za mało liczy się z tradycyjną terminologią polską, mówiąc o Radzie Państwa (zamiast o Radzie Stanu), o Sądzie Kasacyjnym (zamiast o Trybunale Kasacyjnym), o Izbie rachunkowej (zamiast o Izbie Obrachunkowej) etc.

Forma wywodów naogół poprawna. Pisana jasno i żywo książka wywoła niewątpliwie znaczne zainteresowanie wśród czytelników polskich.

Prof. A. Peretiatkowiez.

Szymański A. X. Dr.: Mussolini i korporacyjna przebudowa Włoch. Lublin, 1927, str. 112.

Jest to rozprawa poświęcona głównie przedstawieniu pozytywnej treści faszyzmu oraz ustawodawstwu korporacyjnemu.

Pozytywną treść faszyzmu upatruje autor w 3 zasadach, wygłoszonych przez Gabrijela d'Annunzia: 1. godność narodu czyli doktryna nacjonalizmu, 2. godność karności, czyli dobrowolnego podporządkowania się Narodowi i 3. godność pracy.

Najobszerniej omawia autor ustawę o korporacjach z 3-go kwietnia 1926 r., przyczem rozpatruje kolejno organizację zawodu, umowy zbiorowe i regulaminy, sądownictwo zawodowe, strajki i lokauty.

Wątpliwości wzbudza twierdzenie autora, że „w dziedzinie gospodarczej faszyzm przyjmuje zasadę liberalną (str. 31), zwłaszcza, że w innym miejscu mówiąc o ustawie korporacyj-

nej autor zaznacza, że „ustawa wyraźnie zrywa z teorią indywidualistyczno-liberalną” (str. 54).

Książka pisana w formie zajmującej i pouczającej zdobędzie niewątpliwie wielu czytelników. A.P.

Binder Wilhelm Dr., em. sędzia N. T. A.: Ustawa o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. Warszawa, 1926, str. 331. (W zbiorze Hoesicka Tekstów Ustaw Nr. 34).

W słowie wstępnem autor charakteryzuje ustawę 1922 r. o N. T. A. i stwierdza w dłuższym wywodzie znany fakt, że nie poszła ona po linii wytkniętej art. 73 Konstytucji, nie zrealizowała zasad, ustanowionych przez nią dla organizacji polskiego sądownictwa administracyjnego, lecz ślepo wzorowała się na staroaustrjackiej ustawie 1867 r. o Tryb. Admin., przejmując głównie jej wady i braki.

Część I-a, najważniejsza, zawiera tekst dosłowny ustawy 3. 8. 1922 z uwzględnieniem zmian, dokonanych w niej nowelą 25. 3. 1926. Przy każdym z reguły artykule jest podana historia jego powstania, a więc pierwotne jego brzmienie w projekcie rządowym, motywa tego projektu, zmiany dokonane w nim przez Sejm, dalej krytyczne komentarze autora; cytuje on wreszcie ustawy, pozostające w związku z poszczególnymi postanowieniami ustawy o N. T. A., a nawet częściowo je streszcza. Czyni to w szerokim zwłaszcza zakresie przy art. 35, przedstawiając szczegółowo ustrój administracyjny i sądownictwa administracyjnego, istniejący w b. dzielnicy pruskiej po jej włączeniu do Polski, jak również obowiązujące tam postanowienia co do postępowania sporno-administracyjnego i uchwałowego, uprawnień władz do użycia przymusu i prawa policji do wydawania rozporządzeń.

Część II-a zawiera regulamin N. T. A.; cz. III-a — przepisy o kosztach postępowania; cz. IV-a (b. cenna) — judykaturę N. T. A., dotyczącą postępowania formalnego (220 zasad prawnych, ustalonych przez N. T. A. do poszczególnych artykułów); cz. V-a — spis książek, które autor uwzględnił przy opracowaniu komentarza; wreszcie cz. VI-a — skorowidz rzeczowy.

Istotną wartość dają tej książce komentarze autora, jako wychodzące z pod pióra b. sędziego N. T. A., praktycznego znawcy przedmiotu, oparte na wieloletnim jego doświadczeniu. Naogół mają one zwartą, ścisłą formę, tu i owdzie jednak (przy omawianiu np. aktu administracyjnego, swobodnego

uznania, publicznych praw podmiotowych), rozrastają się w całe rozprawki teoretyczne, w których autor gęsto cytuje opinie różnych autorów polskich (wiadomo, jak nasza literatura naukowa tego przedmiotu jest uboga), a pozatem wyłącznie niemieckich. Literatury francuskiej — mającej szczególnie w tej dziedzinie tak doniosłe znaczenie i tak wielką, powszechnie uznaną wartość — autor zupełnie nie uwzględnia. W spisie literatury, wyżej wspomnianym, są zacytowane tylko dwie książki francuskie, i to ogólnej treści. Nie myślimy bynajmniej czynić z tego zarzutu autorowi, boć on przecie nie miał pretensji do wydania książki naukowej, ale przy tej sposobności jeszcze raz stwierdzamy, jak silne, a do niedawna wyłącznie, były wpływy na naszą umysłowość nauki niemieckiej.

Poprzez wszystkie komentarze przewija się jedna myśl autora, bardzo trafna i godna zapamiętania, raczej nadzieja: że nasz Trybunał, idąc w ślady świątłych członków dawnego Trybunału wiedeńskiego, ze swej strony starających się dostrzymać kroku świętej Radzie Stanu francuskiej, potrafi wyzwolić się z krepujących go więzów ustawowych, i drogą judykatury i zwyczaju sądowego rozszerzy zakres chronionych praw podmiotowych i stworzy wzgl. rozwinięty system postępowania administracyjnego.

Książka Dra Bindera jest przeznaczona do praktycznego użytku i w tym charakterze może oddać rzetelną usługę skarżącym do N. T. A., a przedewszystkiem adwokatom. Użyteczność jej może jeszcze bardziej wzrosłaby, gdyby Judykatura (cz. IV) była należycie usystematyzowana. A.

Dobiecki August i Śląski Roman: Polska ustawa przemysłowa z objaśnieniami. Poznań 1927. Nakładem Krajowego Instytutu Wydawniczego. Zbioru ustaw polskich tom VII. Str. VIII. + 484 cr. w 16-ce.

1. Publikacja, której autorowie są głównymi i redaktorami norm nowego polskiego prawa przemysłowego, daje wierny tekst rozporządzenia Prezydenta R. P. o prawie przemysłowym (str. 1—100), wraz z komentarzami (str. 142—290) i dodatkiem obejmującym: przepisy umów handlowych, zawartych przez Polskę z innymi państwami (str. 297—386) i Gdańskiej (str. 337—349) wybór postanowień ustaw — o podatku przemysłowym i opłatach stemplowych (str. 340—359), oraz wybór przepisów uzupełniających treści przemysłowej

(str. 350—461) — a ponadto zawiera dwa cenne artykuły — o genezie i charakterystyce rozporządzenia z dzielnicowymi ustawami przemysłowymi.

2. Publikacja otrzymała niezbyt trafny tytuł — „polska ustawa przemysłowa”; z powodów wymienionych w ocenie pracy dra Wyróda, lepszym chyba byłby tytuł „nowe polskie prawo przemysłowe”. Wywody autorów uzasadniają wprawdzie dokonany wybór tytułu (str. 101) twierdzeniem, iż ustawy, obejmujące „systematyczne zestawienie przepisów”, które regulują „ze stanowiska prawa publicznego wykonywanie przemysłu”, nazywane są powszechnie „ustawami przemysłowymi”; — uzasadnienia tego nie można jednak przyjąć za przekonujące. „Ustawami przemysłowymi” nazywano powszechnie nie tylko normy prawa przemysłowego, które wydane zostały w drodze ustawy. W danym przypadku warunek ten nie jest jednak spełniony.

3. W całej publikacji największą doniosłość posiadają artykuły wyjaśniające proces powstania nowego polskiego prawa przemysłowego oraz stosunek jego zasad do zasad praw dzielnicowych. Artykuły te zawierają cenne uwagi i spostrzeżenia, potrzebne i przydatne nie tyle praktykom, co dogmatykom i teoretykom prawa. Ze względu na nie można też śmiało powiedzieć, iż kto w przyszłości zechce należycie opracować czy to całość, czy poszczególne problemy naszego nowego prawa przemysłowego, ten nie będzie mógł pominąć pracy autorów.

4. Pozatem na wzmiankę zasługują uwagi komentarza do art. 2 i 198, określające — być może zbyt sumarycznie — znaczenie derogacyjne przepisów nowego prawa przemysłowego; komentarz byłby jednak bardziej jeszcze użyteczny, gdyby uwagi do art. 2 wymieniały również i te przepisy dzielnicowych praw przemysłowych, które nadal mają obowiązywać.

Dr. J. H u b e r t (Poznań).

Nowakowski Jerzy: Ustawa wodna z dnia 19 września 1922 r. (Dz. U. R. P. Nr. 102, poz. 936). obowiązująca na terenie Rzeczypospolitej Polskiej wraz z odnośnymi rozporządzeniami ministerjalnymi. Zukerkandla wydawnictwa polskich ustaw państwowych, tom I. Złoczów 1927. Nakład księgarni Wilhelma Zukerkandla (str. 304 w 16-ce).

1. Polska ustawa wodna z 1922 roku nie należy do tych, o których można powiedzieć, iż są proste w budowie, konse-

kwentne w terminologii, przystępne w konstrukcji prawniczej i łatwe w wykonaniu. Z powodów, których przedstawienie ustawa wykazuje wręcz przeciwne właściwości; — jest skomplikowaną w budowie, niekonsekwentną w terminologii, niekonsekwentną i nieprzystępną w konstrukcji prawniczej i bardzo trudną w stosowaniu i wykonaniu. Ze względu na te niedomagania ustawy — jest powszechnie odczuwaną potrzeba takiego jej opracowania i wydania, które ułatwiłoby użytek jej przepisów w życiu gospodarczym oraz w praktyce sądowej i administracyjnej. Wydanie takie powinno krytycznie zbadać obowiązujący tekst ustawy, poddać szczegółowej analizie podstawowe jej pojęcia, porównać terminologię, jaką posługują się poszczególne jej przepisy, wysnuć stąd odpowiednie wnioski dla wykładu i konstrukcji prawniczej i oprzeć je — o ile jest możliwe — na posiadanej już judykaturze naszych najwyższych magistratur sądownictwa — tak zwyczajnego, jak i administracyjnego.

2. Żadne z tych zadań nie przyświecało pracy p. Nowakowskiego, gdy zbierał materiały, ogłoszone w tomie 1-szym zuckerlandowego wydawnictwa polskich ustaw państwowych — pod zbiorowym tytułem „Ustawa wodna”. Publikacja jego daje bowiem czytelnikowi sam tylko tekst ustawy i przepisów pokrewnych, bez jakichkolwiek uwag, objaśnień lub chociażby tylko odsyłaczy, wiążących przepisy ustawy wodnej z przepisami innych dodanych do niej ustaw (3), rozporządzeń (8), okólników i instrukcyj. Ostatecznie można by się zgodzić nawet na takie ujęcie rzeczy, gdyby dało ono zbiór podręczny przepisów wodnych bezwzględnie wierny, t. zn. o tekście identycznym z tekstem oryginalnym oraz kompletny — przynajmniej — w zakresie głównych źródeł prawnych, t. j. ustaw i rozporządzeń.

3. Niestety — zbiór p. Nowakowskiego nie spełnia ani jednego, ani drugiego postulatów. Przepisy, umieszczone w zbiorze, pomijając absolutną bezkrytyczność w podawaniu ich tekstu, niedopuszczalną u każdego, kto jako zawodowiec zajmuje się ich stosowaniem (np. pozostawienie w art. 38 u. w. bez odpowiedniej uwagi zwrotu „ich uniemożliwić” mimo, iż zwrot ten — odnosząc się do „powszechnego użytkowania” — powinienby nieco inaczej opiewać), mają tekst wadliwy, bo zawierający istotne błędy, które wprost zniekształcają brzmienie i zdrowy sens tekstu pierwotnego. Nie chodzi tu o jakieś jedno uchybienie, które — aczkolwiek niepożądane — byłoby zrozumiałe według zasady *errare humanum*; nieściśłość tekstu

jest zjawiskiem wprost masowem, zbiór roi się bowiem od różnego rodzaju uchybień. Wyliczanie wszystkich — nie jest potrzebne dla obiektywnego uzasadnienia oceny; jest ich bowiem tak wiele, iż poprzestać można na przykładowem przedstawieniu tylko ważniejszych.

Do tych ostatnich należą:

- a) użycie w art. 18 ust. 1 u. w. (str. 9) terminu: „odnowienie”, zamiast: „odwodnienie”;
- b) użycie w art. 20 ust. 1 u. w. (str. 10) terminu: „brzeg”, zamiast: „bieg”;
- c) użycie w art. 22 ust. 2 u. w. (str. 12) terminu: zabrane, zamiast: zebrane;
- d) użycie w art. 26 ust. 1 u. w. (str. 14) terminu: niezadowolony, zamiast: niedozwolony;
- e) opuszczenie w art. 41 ust. 2 u. w. (str. 22) słowa: zbadanie;
- f) opuszczenie w art. 66 ust. u. w. (str. 39) słów: „wody i wysokość piętrzenia”;
- g) użycie w art. 69 u. w. (str. 42) terminu: „pieczący”, zamiast „piętrzący”;
- h) użycie w art. 86 u. w. (str. 51) terminu: „utrzymanie”, zamiast: „utrzymywanie” — etc.

Możnaby oczywiście przytoczyć na usprawiedliwienie autora, iż są to błędy niewątpliwie zawinione przez drukarnię; ale twierdzenie podobne niewiele mogłoby mu pomóc. Kto bowiem ogranicza się do wydania samego tylko tekstu ustaw, ten nie może zasłaniać się błędami drukarni; na czym bowiem polega jego twórczość? czy tylko na wydaniu polecenia przedruku z dziennika ustaw?

4. Zbiór p. Nowakowskiego razi zresztą nie tylko drukarskimi nieścisłościami tekstu; uchybienia te nie dadzą już się usprawiedliwić obcem zaniedbaniem. Należą do nich:

- a) niewskazanie we właściwym miejscu tekstu u. w. (nagłówek i art. 261), iż tekst ten sprostowany został formalnie w Dz. U. R. P. ex 1923 (Nr. 112 str. 1372);
- b) niewłaściwe cytowanie dziennika ustaw; dziennik ustaw cytuje się w skrócie Dz. U. R. P., a nie Dz. U. P., jak to czyni autor;
- c) pozostawienie w tekście przepisów waluty markowej, mimo — iż posiadamy złotową;
- d) niezaznaczenie w nagłówku ustawy z dnia 26 października 1921 r. o popieraniu publicznych przedsiębiorstw melioracyjnych, iż jej przepisy (art. 3 i 13) zostały

znowelizowane ustawą z dnia 23 czerwca 1925 r. (Dz. U. R. P. Nr. 75 poz. 524); nowela ta nie była zresztą obcą autorowi, skoro — nie powołując się wprawdzie na jej przepisy — uwzględnił ją jednak w tekście art. 2 ustawy;

- e) rażące pominięcie zmian, spowodowanych nowelą, o której była mowa pod d) — w art. 13 ustawy z dnia 26 października 1921 r.;
- f) pominięcie — bądź co bądź bardzo doniosłej ustawy z dnia 22 lipca 1925 r. o państwowym funduszu kredytu na meljoracje rolne (Dz. U. R. P. Nr. 88 poz. 609).

5. Wszelka ocena pracy twórczej — stwierdzając jej błędy i uchybienia, nie zapoznaje ani na chwilę prawa niedoskonałości wszelkich tworów ludzkich. Prawu temu podlega i dzieło, będące przedmiotem oceny, i sama ocena. Dlatego — stwierdzenie błędów i uchybień w jakimś dziale normalnie nie może oznaczać jakiejś ogólnej jego dyskwalifikacji. Inaczej przedstawia się znaczenie oceny, — jeśli ilość i jakość błędów i uchybień wychodzi poza granice dopuszczalne u przeciętnego twórcy i wyłomaczalne jego omylnością. Z tą chwilą nie może być mowy o poważnej, choć niedoskonałej twórczości; z tą chwilą — można mówić o twórczości niepoważnej — albo dyletantyzmu, albo lekkomyślności. Nie jest moją rzeczą dochodzić, która z ewentualności w danym wypadku zachodzi; nie mogę jednak pominąć uwagi, jaka ciśnie się na usta, iż wydawca, zważający cokolwiek na czas i pieniądz publiczności, oraz na własne dobre imię — ostrzega czytelnika przed błędami, które można przypisać nieopatrności pracowników drukarskich w osobnym zestawieniu erratów, a zmiany ustawodawcze, nieuwzględnione w czasie druku — uwzględnia z reguły w osobnym dodatku. I jednego i drugiego brak jest niestety w publikacji p. Nowakowskiego.

Dr. J. H u b e r t (Poznań).

W y r ó d Jan Dr. : Zarys polskiej ustawy przemysłowej wraz z tekstem rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 7 czerwca 1927 r. Dz. U. R. P. Nr. 53 poz. 468 o prawie przemysłowem oraz formularzami podań. 1927, Kraków, Gebethner i Wolff. Warszawa, Dom książki polskiej. Str. 248 w 16-ce.

1. Autor podzielił pracę swą na trzy części. Z tych pierwsza — d o g m a t y c z n a — o objętości 86 stron — zawiera

zarys systemu nowego, polskiego prawa przemysłowego (stron 11—96); druga — praktyczna — daje czytelnikowi na 50 stronach 26 formularzy podań w sprawach przemysłowych (str. 97—146); a trzecia — źródłowa — przytacza na 94 stronach tekst rozporządzenia Prezydenta R. P. o prawie przemysłowym. Spis rzeczy (str. 3—8) oraz dwa skorowidze — alfabetyczny (str. 241—245) i terminowy (stron 246—248) dopełniają korzystnie zewnętrznej budowy całości.

2. Część dogmatyczną uważał autor — zdaje się — za najważniejszą; za takim przypuszczeniem przemawia fakt, iż tytułem jej oznaczył całość swej pracy. Tytuł ten nie został jednak szczęśliwie wybrany; zarys przedstawia bowiem system prawa przemysłowego według norm rozporządzenia Prezydenta R. P. o prawie przemysłowym, ale nie według norm ustawy przemysłowej; tej bowiem nie ma. Niewątpliwie używa autor terminu ustawa w znaczeniu ogółu norm prawnych. Dlaczego wybrał taką, a nie inną terminologię dla oznaczenia norm nowego polskiego prawa przemysłowego, autor nie mówi. Skoro zaś nie daje sposobności do rozprawienia się z motywami terminologii, przyjętej w tytule pracy, nie może ocenie wziąć za złe uwagi, iż terminów „ustawa” i „prawo” nie należy mieszać, iż — w konsekwencji — tytuł pierwszej części i całej pracy winien raczej opiewać — zarys nowego, polskiego prawa przemysłowego. Wszak autor przedstawia system norm, które składają się na prawo przemysłowe, ogłoszone niedawno w drodze rozporządzenia Prezydenta, ale nie — konstruuje ich natury prawnej w systemie źródeł prawa; wszak autor w zarysie zajmuje się treścią norm, ale nie formą, w jakiej ogłoszone zostały.

3. Ponieważ autor uważa część dogmatyczną za najważniejszą, przeto ocena zajmuje się przedewszystkiem wywodami tej części. Wydając ją autor poszedł niewątpliwie za głosem potrzeb polskiej nauki i praktyki prawa przemysłowego; polska literatura prawa przemysłowego jest bowiem więcej, niż szczupłą, a prace, jakie posiada, należą — niemal bez wyjątku do — dogmatycznie i teoretycznie — przestarzałych.

Ze względu na to autor może liczyć na życzliwe przyjęcie swej publikacji.

4. Zarys swój zaczął autor uwagami nad wolnością przemysłową. I słusznie; prawo przemysłowe jest bowiem systemem norm, ustalających jej treść i granice. W takim

razie pojęcie wolności przemysłowej wymagało gruntowniejszego nieco potraktowania w zarysie. Niestety — kwestję tę potraktował autor tylko pobieżnie; dlatego żałować należy, iż zarys nie wyjaśnił bliżej stanowiska wolności przemysłowej w prawie oraz nie określił form i sposobów, któremi prawodawca wolność tę wyraża w systemie norm.

5. Istotne znaczenie wolności przemysłowej polega w prawie (systemie norm) na samoistności prawnej w życiu społecznym zatrudnień, występujących jako species przemysłu. Samoistność prawna jest negacją historycznej akcesoryjności uprawnień, uważanych za główne (n. p. posiadanie gruntu, członkostwo w korporacji, stan mieszczański, etc.). Z tego wniosek, że prawo przemysłowe oparte na wolności przemysłowej, przedstawia system norm, zapewniających poszczególnym rodzajom działalności przemysłowej przede wszystkim tę ich samoistność prawną i określających jej warunki i granice. Stąd krok — do stanowości prawa przemysłowego. Poniechanie konstrukcji wolności przemysłowej w wykładzie, nie tylko przedstawiającym instytucje współczesnego prawa przemysłowego, lecz uwzględniającym także średniowieczne formy prawne przemysłu cechowego, posiada duże metodyczne znaczenie; sprawiając, iż główne problemy zarysu nie występują w należytem oświetleniu — może postawić czytelnika, który w tej materji nie posiada własnego zdania, przed wątpliwościami dość zasadniczej natury, jak n. p. — dlaczego urząd cehowy, istniejący w okresie państwa stanowego ma wyrażać antytezę wolności przemysłowej, a zaprowadzony przez prawodawstwa współczesne, nawet kiedy jest oparty na przymusie korporacyjnym, wolności tej nie przeszkadza?

6. Przechodząc do środków ograniczenia wolności przemysłowej w interesie publicznym, wymienionych (str. 14 i 15) w sposób bardzo schematyczny, nie można uznać za trafną — ich klasyfikacji. Pomijając że aczkolwiek przykładowa, nie obejmuje ona tak ważnego środka „ograniczającego wolność przemysłową”, jakim niewątpliwie jest ustawowa konstrukcja pojęciowa poszczególnych rodzajów przemysłu, określająca granice działalności przemysłowej, iż mówiąc o koncesji, aprobacie, zbywa milczeniem — autoryzację (znaną n. p. niemieckiej ordynacji przemysłowej — § 36), — klasyfikacja ta przeprowadzoną została bez należytej ścisłości w sposób, który może wywołać zupełnie fałszywe mniemanie o prawnem znaczeniu poszczególnych

środków. Jakież n. p. różnice miałyby według tego, co autor twierdzi dzielić system a probaty od wymogu dowodu uzdolnienia?

Z tych dwu środków — autor określił bliżej tylko — pierwszy. Według autora — system a probaty polega na zbadaniu przez władzę dowodu uzdolnienia do prowadzenia niektórych przemysłów i stwierdzeniu, iż dowód ten odpowiada ustawie (str. 15). Natomiast — nie określił bliżej drugiego; tem samem postawił pytanie, na czym polega wymóg dowodu uzdolnienia domysłem czytelnika. Pod tym względem czytelnik nie ma jednak łatwego zadania. Ma bowiem do rozwiązania liczne pytania; czy w systemie a probaty — nie jest wymagany dowód uzdolnienia? Czy w systemie, noszącym miano „wymagań dowodu uzdolnienia” dowód uzdolnienia prowadzony ma być formalnie? jak się go prowadzi? przed kim? czem stwierdza? a jeżeli nie potrzebuje być składany przed nikim, — czy nie ma oznaczać, iż warunkiem wykonywania zatrudnienia przemysłowego jest tylko posiadanie materialnego uzdolnienia? jeżeli dowód uzdolnienia winien być przeprowadzany przed władzą i przez nią zbadany, na czym właściwie polegać ma różnica pomiędzy obu systemami?

7. Podobnie też wypada porównanie systemu zakazów *ex post* z systemem zakazów, ograniczających w pewnych kierunkach wolność wykonywania przemysłu. Czy drugie zakazy mają być nie *ex post*? jeśli tak, jak mają być wyrażone? czy w ustawie? czy w akcie, dopuszczającym wykonywanie przemysłu (*a priori*)? Z przykładów, przytoczonych dla ilustracji zakazów wykonywania przemysłu w pewnych kierunkach, wynika, że chodzi o zakazy ustawowe, t. zn. o ustawową konstrukcję pewnych przemysłów. W takim razie mamy do czynienia z innego rodzaju środkiem, ograniczającym wolność przemysłową w rozumieniu prawnem, którego lepiejby nie porównywać z następnymi (*ex post*) zakazami władz przemysłowych. Poza tem nie wydaje się trafnem terminologiczne określenie drugiego ze środków omawianych. Odnosząc zakazy *ex post* do wolności przemysłowej — lepiej możeby system zakazów *ex post* nazwać systemem tolerancji policyjnej; wszak wykonywanie przemysłu jest w tym systemie tak dłużej dozwolone, dopóki nie zapadnie zakaz wykonywania.

8. Jeżeli się porówna system koncesyjny z systemem zezwoleń czasowych, przychodzi się do wniosku, iż pod tym

ostatnim autor ma na myśli instytut licencji przemysłowej. Różnica ta nie uwypukla się jednak należycie w ujęciu autora. Dlatego — czytelnik może znowu głowić się nad pytaniami bądź, co bądź — zasadniczej natury, czy zezwolenie czasowe (licencja) udzielaną bywa formalnym dekretem podobnie, jak koncesja, czy też może być udzieloną nieformalnie; czy przed uzyskaniem licencji wolno rozpocząć wykonywanie przemysłu, czy też pod tym względem licencja ma to samo znaczenie prawne, co koncesja? Różnice te należałoby jednak mieć na uwadze, skoro zarys w tym właśnie rozdziale (wstęp) — zajmuje się owymi instytucjami prawa przemysłowego, nie z punktu widzenia norm polskiego pozytywnego systemu prawnego, lecz z punktu widzenia — bardziej ogólnego, do którego autor doszedł drogą rozważań i teoretycznych i porównawczych.

9. Przechodząc do wykładu dogmatycznego — autor definiuje przemysł — jako „wszelkie zatrudnienie lub przedsiębiorstwo, wykonywane zarobkowo, samoistnie i zawodowo, z wyjątkiem tych zatrudnień i przedsiębiorstw, które postanowieniami art. 2 wyraźnie zostały wyłączone z pod przepisów rozporządzenia o prawie przemysłowym (art. 1)”. Definicja ta nie wydaje się trafną. Przedewszystkiem dla tego, że nie podkreśla swej relacji do przepisów, które ją przewidują. Czy zatrudnienia, będące przemysłowemi w rozumieniu dzielnicowych praw przemysłowych, ale nie podpadające pod postanowienia nowego polskiego prawa przemysłowego — przestały być przemysłowemi (n. p. biuro prośb i podań, prywatne zakłady wychowawcze, etc.). Poza to dlatego, iż nawet z punktu widzenia nowego, polskiego prawa przemysłowego nie podkreśla istnienia dwóch pojęć przemysłu, jakimi posługuje się to rozporządzenie; jednego, — które polega na określeniu istoty pojęcia i drugiego, które polega na określeniu zakresu pojęcia przemysłowego. Pierwsze, bardzo szerokie jest pozytywne; z punktu widzenia tego określenia — rolnictwo, ogrodnictwo, leśnictwo i inne zatrudnienia i przedsiębiorstwa, wymienione w art. 2 należą do zakresu pojęcia przemysłu. Ze względu na to musiałyby podlegać prawu przemysłowemu, gdyby z zakresu tego pojęcia nie zostały wyraźnie wyłączone. Wyłączenie nastąpiło drogą definicji zakresowej; jest ona enumeracyjną i dlatego ma znaczenie negatywne.

10. Ramy, wyznaczone ocenie przez Redakcję Ruchu, nie pozwalają na dalszą szczegółową analizę poglądów autora.

Dlatego — poprzestać wypada na zarejestrowaniu najistotniejszych uchyleń. Do tych zaliczyć należy:

- a) pominięcie przedstawienia stosunku nowego prawa przemysłowego do dawnego; a w szczególności niezaznaczenie, które z zatrudnień i przedsiębiorstw, wymienionych w art. 2 rozporządzenia — są mimo *ex ce p c j i* — nadal przemysłowemi w rozumieniu ordynacji dzielnicowych?
- b) niewystarczające określenie istoty koncesji (charakter osobisty, trwałość i dopuszczalność warunku, terminu i cofnięcia — str. 41—43);
- c) niewypuklenie różnic, jakie dzielą koncesję od licencji w nawem polskiem prawie przemysłowem (str. 63 i n.);
- d) nie wystarczające określenie natury prawnej konsensu (str. 53);
- e) z prawno-administracyjnego punktu widzenia nietrafną definicję targów (str. 66) i metodyczne niezwiązanie wolności targowej z wolnością przemysłową (str. 67).

11. Ocena dotychczasowa — uwypuklając ujemne strony zarysu — nie zapoznaje jednak dodatnich stron całego wy dawnictwa. Na wzmiankę zasługuje w szczególności część druga publikacji. Dla praktyków prawa i przemysłu zwłaszcza z Małopolski i Kongresówki, odda ona niewątpliwie duże usługi. Nie próżnym będzie również wysiłek autora, konieczny dla opracowania części pierwszej. Mimo wszelkie niedomagania — zarys stanowi bowiem pierwszą próbę systematycznego opracowania materji nowej i trudnej, bo nie mającej ani judykatury, ani literatury publicystycznej i polemicznej.

Oby próba ta była zacznym dalszych publikacyj polskiego prawa przemysłowego, wolnych od uchyleń i błędów, bo w pomyślniejszych warunkach podjętych.

Dr. J. H u b e r t (Poznań).

Z zagadnień samorządu: Streszczenie wykładów dla działaczy samorządowych wygłoszonych w biurze pracy społecznej w dniach 30, 31 stycznia i 1 lutego 1927 roku Warszawa 1927. Wydawnictwo biura pracy społecznej — Str. 60 w 8-ce.

1. Publikacja „Z zagadnień samorządu” jest pracą zbiorową. Pod swym, nie wiele mówiącym tytułem zawiera ona cztery ciekawe rozprawy, poświęcone czterem, obecnie bardzo doniosłym zagadnieniom z ustroju i działalności samorządów, a w szczególności:

- I. Prof. Wasiułyńskiego Bohdana — o państwie i samorządzie (str. 5—16);
- II. Prof. Grabskiego Władysława — o rozgraniczeniu źródeł dochodowych państwa i samorządu (str. 17—29);
- III. Beka Józefa — o głównych wytycznych działalności samorządu powiatowego (str. 30—54);
- IV. Gierlickiego Ludwika — o zasadach racjonalnej organizacji biur komunalnych (str. 55—60).

Powstała z wykładów, urządzonych dla działaczy samorządowych i rolniczych, staraniem komisji samorządowo-rolnej, istniejącej przy biurze pracy społecznej, a przy poparciu Centralnego T-wa rolniczego i Związku ziemian, jako pamiętnik wykładowy dla użytku słuchaczy i podręcznik naukowy dla użytku szerokich kół działaczy samorządowych i społecznych w kraju.

2. Pierwsza z rozpraw pióra prof. Wasiułyńskiego, wybitnego znawcy prawa samorządowego — zajmuje się teorią stosunku samorządu do państwa.

- a) Autor za podstawę swych rozważań przyjął następujące określenie samorządu: samorząd oznacza udział ludności w zarządzaniu sprawami publicznymi (str. 5). Określenie to jest bardzo szerokie; obejmuje wszelkie możliwe formy udziału ludności w zarządzaniu sprawami publicznymi; według tego określenia samorządem byłby udział obywateli w różnego rodzaju kolegjalnych organach państwa jako podmiotu administracji i udział obywateli w osobnych, obywatelskich organizacjach administracyjnych, czynnych jako różne od państwa podmioty administracji. Chociaż udział obywateli w kolegjalnych organach państwa jako podmiotu administracji — z reguły nie jest uważany za samorząd, nie stoi oczywiście nic na przeszkodzie, aby rozważania teoretyczne nad samorządem oprzeć na zasadzie, wypowiedzianej przez autora. W takim razie — przyjęcie jej zobowiązuje do poniesienia właściwych konsekwencji — w dalszej konstrukcji. Konsekwencji tych nie spotyka jednak czytelnik rozprawy; w dalszych jej wywodach — autor ilustruje bowiem swoje wywody twierdzeniami, odnoszącymi się tylko do tych form udziału ludności w zarządzaniu sprawami publicznymi, — w których udział ten odbywa się po przez osobne, od państwa, jako podmiotu administracji różne obywatelskie podmioty administracji (gminy, etc). Ze względu na

- to — możnaby oczywiście podnieść wątpliwości, czy twierdzenia, prawdziwe co do części zakresu pojęcia samorządu są również prawdziwe co do jego całości?
- b) Niewątpliwie nie można odmówić dużo słuszności autorowi, gdy stwierdza istnienie historjozoficznego „prawa” (str. 5) jednorodności ustrojowej — państwa i samorządu. Istnienie tego „prawa” uzasadnia autor porównaniami z historii ustrojów samorządu terytorjalnego i państwa. Ze względu na to można przyjąć jego działanie jako bezsporne tylko co do tych dwu typów ustrojowych. Natomiast tak bez wszystkiego nie mogłaby być uznana prawdziwość twierdzenia o oddziaływaniu tego prawa na kształtowanie się ustrojów samorządowych innego typu; a wprost wykluczoną musiałaby być możliwość jego działania na samorząd, jako udział ludności w zarządzaniu sprawami publicznymi przez kolegialne organy państwa, jako podmiotu administracji.
- c) Mówiąc o „prawie” jednorodności ustrojowej państwa i samorządu, autor traktował je jako „prawo rozwojowe”, historyczne. Prawo to może jednak posiadać również i inne znaczenie; w szczególności może ono wyrażać bezwzględny postulat — jednorodności tworzywa państwa i samorządu, jako podmiotów administracji (i tu i tam — tworzywem tem może być tylko grupa społeczna, kulturalna jedność wielości), — lub jednorodności uzdolnienia podmiotowego — w dziedzinie administracji (o państwie i samorządzie można tylko wtedy mówić, gdy są podmiotami administracji). Jedność ta w obu przypadkach — może mieć znaczenie tylko jakościowe, ale nie — ilościowe. Jednorodność to nie równość. Dlatego nie możnaby dopatrywać się samorządu wówczas, gdyby na tym samym, co państwo, obszarze, ten sam co u państwa, ogół ludności — miał utworzyć osobną organizację, jako różny od państwa podmiot administracji. Postulat jednorodności socjalnej — wyklucza też możliwość zaliczenia do samorządu — samoistnych zakładów państwowych, przedsiębiorstw i fundacji.
- d) Mówiąc o teorii prawa przyrodzonego (naturalnego) samorządu — autor uważa gminy — w przeciwstawieniu do powiatów, prowincji — za twory naturalne. Zapatrywanie to — aczkolwiek niemal powszechnie głoszone — nie będzie trafnem, jeśli co do prawdziwości swej sprawdzone zostanie w relacji do gminy w rozumieniu prawnem.

- Ale i poza tem — możnaby wątpić, czy wieś, miasto, jako zjawiska socjologiczne — są tworamii natury, czy kultury?
- e) Autor przeciwstawia się tym poglądom na samorząd, które widzą w nim organizację sił społecznych, jako antytezy sił politycznych państwa i które widzą w nim ustroj wolności społecznej w przeciwieństwie do przymusowego ustroju, jakim jest państwo. I słuszenie. Przeciwstawiając się głównie przy pomocy argumentów politycznych — pomija walny argument prawniczy; ustrojowi państwa nie można przeciwstawiać ustroju samorządowego, bo ustroj taki — jako jedność — nie istnieje. Państwu można przeciwstawiać nie jeden, lecz wielość ustrojów samorządowych, z których każdy jest socjalnie mniejszy od państwa. Dlatego — przeciwstawienie samorządu państwu bynajmniej niema być poniechane, lecz winno zmienić swą zasadę i znaczenie. Z politycznego, ma się stać prawnem. Jak koniecznem jest utrzymanie tego prawnego przeciwstawienia się samorządów państwu, — poznaje się przy analizie stosunków międzynarodowych, a w szczególności przy regulowaniu stosunków prawnych ciał samorządowych, dotkniętych zmianą przynależności państwowej, a w szczególności przeciętych nową granicą.
- f) Rozprawa prof. Wasiutyńskiego pisana sposobem prostym i zwięzłym daje pogląd na skomplikowany problem teoryi prawnych samorządu. Dla działaczy samorządowych, — dla urzędników samorządowych, którzy — nie znając na ogół teoretycznych podstaw samorządu — określają kierunek działalności samorządowej oraz stosunek samorządu do państwa przeważnie intuicyjnie, rozprawa ta posiada pierwszorzędne znaczenie.

3. Najbliższą rozprawie prof. Wasiutyńskiego jest pod względem treści trzecia rozprawa zbioru, napisana przez pana Beka — o głównych wytycznych działalności samorządu powiatowego. Składa się ona z siedmiu, a właściwie z dziewięciu ustępów. Z tych pierwszy — poświęcony jest teoretycznej stronie zagadnienia samorządności, drugi — zajmuje się klasyfikacją zadań samorządu powiatowego i w osobnym wywodzie omawia zadania powiatów na polu komunikacji, trzeci — traktuje o zadaniach powiatów wobec rolnictwa, przedstawiając ponadto w osobnym wywodzie zadania powiatów w zakresie popierania spółdzielczości; czwarty — zajmuje się zadaniami powiatów" w dziedzinie popierania zdrowotności publicznej; piąty — zadaniami w zakresie opieki spo-

łącznej; szósty — zadaniami w zakresie oświaty, a ostatni — planowością w realizacji tych zadań.

- a) Autor doświadczony polityk i wytrawny praktyk samorządu, przedstawił ogłoszone wytyczne działalności samorządu powiatowego w sposób żywy i interesujący. Jak tytuł rozprawy dowodzi — ujmuje zagadnienie działalności samorządu powiatowego w Polsce głównie de lege ferenda. Wytyczne, do jakich dochodzi, są trafne; argumentacja naogół nie budzi poważniejszych zastrzeżeń i zasługuje na pilną uwagę czytelnika.
- b) Inaczej przedstawia się rzecz — z teoretyczną częścią rozprawy. Poglądy na samorządność i samorząd — wychodzą z tak ogólnych podstaw, iż objąć mogą i ciała samorządowe w znaczeniu prawnym, i spółdzielnie, i spółki handlowe, i stowarzyszenia polityczne. Że tak jest, przyzna każdy, nie wyłączając autora, — gdy uprzytomni sobie czołowe określenie: „O samorządności w szerokim znaczeniu tego wyrazu jest mowa wszędzie tam, gdzie pewna grupa ludzi, mająca jeden lub więcej wspólnych interesów, lub potrzeb, usiłuje wspólnym, stałym wysiłkiem potrzebom tym zadość uczynić”.

W pierwszej chwili — czytelnik ulega wrażeniu, iż autor z samorządności w szerokim znaczeniu tego wyrazu przejdzie do samorządności w znaczeniu bardziej ścisłym, które nie obejmowałoby już grup ludzi, nie zorganizowanych jako podmioty administracji. Niestety — czytelnik aż nazbyt prędko przekonuje się, iż wrażenie to było złudnym. Z tego szerokiego pojęcia samorządności wyprowadza autor odrazu samorząd w znaczeniu prawno-publicznym, i czyni to w taki sposób, iż uważny czytelnik musi się zapytać, czy prawdę mówił prof. Wasiutyński w pierwszej rozprawie, iż samorząd jest udziałem obywateli w zarządzaniu sprawami publicznymi, kiedy tu — dla przyjęcia samorządu — wystarczy zwykła, szeroko pojęta samorządność, w której pewna grupa ludzi, o co najmniej jednym wspólnym interesie lub potrzebie usiłuje zadość uczynić swym wspólnym potrzebom stałym wysiłkiem. Czy dla istoty samorządu koniecznym terenem przedmiotowej działalności samorządu — musi być „zarząd sprawami publicznymi”, czy też wystarczy — wszelkie zadośćuczynienie wspólnym potrzebom danej grupy ludzi?

4. W rozprawie o rozgraniczeniu źródeł dochodowych państwa i samorządu — prof. Grabski zajmuje się najpierw

wykładnią art. 69 konstytucji, następnie omawia formę rozgraniczenia publicznych źródeł dochodowych między państwo i samorządy w państwach zachodnich (Anglja, Ameryka, Szwajcaria, Francja, Niemcy i Austria) a wreszcie przeszedłszy do problemu rozgraniczenia źródeł tych w Polsce, omawia projekt tego rozgraniczenia, opracowany przez wiceministra Markowskiego i ustala zasady dalszej polityki polskiej w tym względzie.

- a) Nie wchodząc w ocenę całości rozprawy, nie podobna pominąć milczeniem jednej tezy autora, według której — artykuł 69 głosząc, iż „źródła dochodowe państwa i samorządu będą ustawami ściśle rozgraniczone” — nie stanowi bynajmniej, „by rząd i samorząd nie mógł mieć jednych i tych samych podatków”, wymaga natomiast, — aby co do każdego z nich było ściśle rozgraniczone, „co należy do rządu, a co do samorządu”, oraz, aby „źródła dochodowe samorządu oparte były na ustawach”. Art. 69 konstytucji miał, zdaniem autora — na celu zagwarantowanie praw obywatela państwowego, — wobec samorządu, ale — nie praw samorządu wobec państwa.
- b) Twierdzenia powyższe nie są trafne. Nie trafnem jest w szczególności twierdzenie, iż art. 69 konstytucji ma na celu ochronę siły podatkowej obywatela tylko przed samorządem; przepis ten wydany jest bowiem niewątpliwie w interesie obywatela, ale ma na celu nie ochronę praw obywatela, lecz podział jego sił podatkowych między konkurujące podmioty publiczne. Z tego punktu patrząc — możnaby oczywiście koncedować intencje ochronne przepisu względem obywatela — jednak nietylko wobec samorządów, lecz także i wobec państwa. Koncesja taka jest zupełnie zbyteczną. Konstytucja nasza zapewnia bowiem ochronę obywatelom R. P. przed eksploatacją podatkową zarówno państwa, jak i samorządów w osobnym przepisie, — zawartym w art. 92; przepis ten stanowiąc „wszyscy obywatele mają obowiązek ponosić wszelkie ciężary i świadczenia publiczne, ustanowione na podstawie ustaw” — chroni obywatela i przed państwem (rządem) i przed samorządem; chroni go w szczególności w ten sposób, iż uzależnia zaistnienie obowiązku do świadczeń publicznych od oparcia poboru ich na ustawach. Wymóg ten dotyczy wszelkich świadczeń publicznych; a więc także i podatków samorządowych. W takim razie — in-

nym musi być cel art. 69; inaczej bowiem byłby zbędnym. Celem tym może być tylko rozgraniczenie uprawnień daninowych — między państwo i samorządy.

- c) Autor twierdzi, iż rozgraniczenie poprzestać ma na określeniu udziału w dochodach; gdyby tak było, art. 69 konstytucji byłby niewątpliwie dał temu wyraz w odpowiednim słownictwie przepisu. Przepis ten otrzymałby wówczas następujące brzmienie: „dochody państwa i samorządu”, lub „udziały państwa i samorządu w dochodach publicznych” — „będą ustawami ściśle rozgraniczone”. Konstytucja — zapowiada jednak rozgraniczenie — nie udziałów, nie dochodów, lecz źródeł dochodowych; rozgraniczeniu podlegać mają bowiem nie kwoty dochodowe, uzyskane od obywatela, lecz tytuły ich poboru.

5. Ostatnia rozprawa — o zasadach racjonalnej organizacji biur komunalnych, pióra p. Gierlickiego, wysuwa problem reformy organizacji pracy biurowej związków komunalnych. Wywody autora, oparte niewątpliwie na dużej znajomości rzeczy, są przekonujące. Rzecz samą traktuje z entuzjazmem; widać to z słów jego, gdy domaga się, aby zerwać „z konwencjonalnymi już zasadami systemów biurowych bądź austriackich, pruskich, czy rosyjskich, a przystąpić do wprowadzenia systemu, dostosowanego do naszych warunków i potrzeb, a opartego na przeszło ośmioletnim doświadczeniu i zdobytej przez czas ten praktyki”. Postulat ten — nie należy do teoretycznych; pozwala zatem na wniosek, iż autor ma już przed oczyma nasze odmienne warunki i potrzeby w zakresie biurowości komunalnej. W takim razie należałoby ocenę zakończyć życzeniem, aby autor co rychlej rozwiązał problem, przez się wysunięty, uwzględniając przytem — w miejsce dotychczasowych „konwencjonalnych zasad” biurowości zaborczej, nowoczesne metody organizacji pracy biurowej, stosowane głównie w Stanach Zjednoczonych i w państwach zachodnich. Metody te, — koordynując działalność ludzką z pracą najrozmaitszych maszyn, operując konsekwentnym podziałem pracy — nie prędko oczywiście będą mogły znaleźć zastosowanie w R. P.; mogą jednak już teraz być wzięte jako wzór i jako wzór — zapoczątkowane przez komuny, przodujące w R. P. mieniem i kulturą. I w reformie organizacji biurowości komunalnej powinny bowiem dużą rolę odegrać i biura wzorowe i biura doświadczalne.

Dr. J. H u b e r t (Poznań).

Sprawozdanie z działalności Prokuratorii Generalnej, za 1926 r. Warszawa, Drukarnia Państwowa 97 str. 1926.

Wyszło z druku sprawozdanie Prezesa Prokuratorji Generalnej R. P. za rok 1926. Oprócz Urzędu Głównego w Warszawie, Prokuratorja Generalna posiada oddziały we Lwowie, Krakowie i Poznaniu oraz delegatury w Wilnie, Katowicach i Gdańsku. Zakres działania Prokuratorji Gen. jest ściśle oznaczony w rozporządzeniu Prezydenta R. P. z dn. 9 grudnia 1924 r. (Dz. Ust. Nr. 107 poz. 967) i obejmuje zasadniczo dwa wielkie działy: 1) sądowy, polegający na obronie spraw i interesów majątkowych i publicznych Państwa przed sądami wszelkiego rodzaju, i 2) opiniodawczy, polegający na wydawaniu opinij na użytek władz państwowych. Tym sposobem Prokuratoria Gen. jest niejako adwokatem i doradcą prawnym tych władz, lecz bynajmniej nie ma prawa samodzielnie dysponować majątkiem skarbowym lub nawet tym majątkiem zarządzać. Tak samo adwokat nie jest właścicielem majątku swojego klienta. Powinni o tem pamiętać wszyscy ci, którzy ustawicznie zwracają się do Prokuratorji Gen. z żadaniami, przekraczającemi jej kompetencje.

W sprawozdaniu Prezesa Prokuratorji Gen. rzuca się w oczy przedewszystkiem ogromny wzrost czynności tego urzędu. Gdy bowiem w 1920 r. ogólna ilość wpływów Prokuratorji Gen. wynosiła 56.745, w roku sprawozdawczym 1926 r. wyniosła już 227.085. W tymże roku Prokuratoria Gen. prowadziła 28.088 procesów sądowych i 12.346 spraw sądownictwa niespornego i egzekucyjnego, udzieliła 4.828 opinij, brała udział przy zawarciu 1.012 umów, uczestniczyła w 726 konferencjach poza urzędem i stawała na 15.438 terminach sądowych.

Ogólna wartość prowadzonych przez Prokuratorię Gen. procesów stanowiła 353.994.316 zł, a egzekucyj i spraw sądownictwa niespornego — 67.568.500 zł. Wartość wygrana procesów wyniosła 48.648.522 zł, załatwionych polubownie — 11.773.539 zł, przegranych — 2.248.017 zł. Kosztów zasądzono na rzecz Skarbu Państwa 1.000.828 zł, a od Skarbu Państwa 190.843 zł. Utrzymanie całego urzędu kosztowało w 1926 r. 1.269.295,22 zł. —

Co się tyczy specjalnie Poznańskiego Oddziału Prokuratorji Gen., to wzrost jego czynności szedł w tempie jeszcze szybszem. Oddział ten utworzono 1 października 1920 r. Do końca 1920 r. ilość wpływów wynosiła 841, a już w następnym

1921 r. stanowiła 22.566, w 1926 r. zaś dosięgła 56.426. W tymże 1926 r. Oddział prowadził 7.454 procesy sądowe i 1.892 sprawy egzekucyjne i niesporne, udzielił 425 opinii prawnych, urzędnicy jego stawali na 4.421 terminach sądowych i 386 razy wyjeżdżali w sprawach służbowych.

Ogólna wartość prowadzonych przez Oddział Poznański procesów sądowych wynosiła w roku sprawozdawczym 78.727.178 zł, a spraw sądownictwa niespornego 1.318.272 zł; wygrano procesów na sumę 7.674.499 zł, załatwiono polubownie na 1.281.716 zł, a przegrano tylko 406.381 zł. Utrzymanie Oddziału w ciągu roku kosztowało 80.331,40 zł, podczas gdy oddanie adwokatom do prowadzenia samych tylko spraw procesowych, nie licząc różnorodnych innych agend Prokuratury Gen., pociągnęłoby dla Skarbu Państwa milionowe wydatki.

Jakkolwiek powyższe liczby świadczą o niezwykle kosztownych dla Państwa rezultatach działalności Prokuratury Gen., to jednak działalność ta nie osiągnęła jeszcze pełni swojego rozwoju i nie daje jeszcze Państwu całkowitej sumy usług, jakaby mogła świadczyć. Jedną z głównych przyczyn takiego stanu rzeczy jest niedostateczna liczba urzędników, szczególnie referendarskich. W istocie w 1926 r. w całej Prokuratury Gen. było 223 urzędników, z czego prawników, razem z aplikantami, 140. Po odliczeniu zaś aplikantów, urzędników referendarskich było tylko 98 (w Poznaniu 16). Szczerłość personelu urzędniczego jest główną bolączką urzędu, którą w dobrze zrozumianym interesie państwowym należałoby czempredziej usunąć. Wydajność bowiem pracy dotychczasowego personelu osiągnęła — zdaje się — już swój kres, a nadmierne przeciążenie urzędników może w przyszłości odbić się ujemnie na jakości samej pracy. Przytem znane aż nadto dobrze niekorzystne stosunki uposażeniowe powodują coraz częstsze z roku na rok występowanie ze służby państwowej wykwalifikowanych urzędników, zamiast których nie można pozyskać sił innych, jak tylko początkujące. Utrudnia to wielce wytworzenie i zachowanie stałego zasobu wykwalifikowanych i rutynowanych sił prawniczych, odpowiadające rosnącym ustawicznie w bardzo szybkim tempie potrzebom urzędu.

Z postulatów natury ogólnej sprawozdanie podkreśla konieczność przyśpieszenia unifikacji ustawodawstwa polskiego. Dotychczasowa różnorodność przepisów dzielnicowych (np. pięć systemów prawa cywilnego) daje się szczególnie we znaki takiej instytucji ściśle prawniczej, jak Prokuratura Gen.

Znaczne straty, jakie Skarb Państwa ponosi wskutek niesumienności, a często wprost złej woli kontrahentów i dłużników Skarbu, doprowadziły Prokuratorję do wniosku o niezbędności zaprowadzenia w drodze rozporządzenia we wszystkich działach administracji państwowej dokładnej ewidencji osób i firm, które w stosunkach kontraktowych z Państwem dały dowód, że nie zasługują na zaufanie. Obecnie bowiem, wskutek obniżenia się poziomu powojennej etyki, zdarza się coraz częściej, że kontrahenci Skarbu zupełnie nie troszczą się o wypełnianie zawartych z nim umów, narażając przez to Skarb Państwa, a razem z nim całe rzesze podatników, na niepowetowane straty; z drugiej zaś strony dłużnicy Skarbu uciekają się do wszelkich sposobów, by nie płacić Skarbowi jego należności. Gdy nawet, po całych latach procesowania się, Prokuratorja uzyska przeciwko tego rodzaju osobom wyrok sądowy, to skorzystać z niego nie może, ponieważ niesumienni dłużnicy cały swój majątek — częstokroć znaczny i nierzadko pochodzący z grabieży Skarbu Państwa — ukrywają, fikcyjnie cedują, a gdy się im zajmie ruchomości domowe, to żony ich lub najbliżsi krewni bezwzględnie występują ze skargami interwencyjnymi, żądając wyłączenia tych ruchomości z pod wężła egzekucyjnego. W rezultacie Skarb Państwa posiada bezwartościowy wyrok, z którego nic uzyskać nie może. Ze strony niesumiennych dłużników jest to jawne naigrawanie się z samego wymiaru sprawiedliwości. —

K.

Devaux Jean: *Le régime des décrets. Les pouvoirs accordés au gouvernement par la loi du 3 aout 1926 et la procédure permettant la réalisation d'économies et de mesures urgentes par décrets.* Paris 1927. Librairie Arthur Rousseau, str. 64.

Autor daje w pracy swej wyraz poglądom teoretyczno-konstrukcyjnym na zagadnienie delegacji ustawodawczej, poczem przechodzi do szczegółowej analizy: 1) ustawy francuskiej z 22 marca 1924 r., upoważniającej rząd do wydawania w ciągu czterech miesięcy dekretów z mocą ustawową w zakresie reformy i uproszczenia systemu administracyjnego w celach oszczędnościowych; 2) projektu Briand-Caillaux z 9 czerwca 1926 r. o pełnomocnictwach rządowych w dziedzinie sanacji finansów państwowych i stabilizacji waluty; 3) ustawy z 3 września 1926 r., która upoważniła rząd Poin-

caré'go do znoszenia i fuzji urzędów oraz instytucyj państwowych w ciągu pięciu miesięcy w formie décrets-lois.

Z punktu widzenia ogólnych zasad prawnych, autor uważa ideję delegacji władzy ustawodawczej za niedopuszczalną, albowiem żadnej władzy publicznej nie można delegować. Delegacja jest możliwa tylko w odniesieniu do iura personae, nie może jednak nigdy mieć miejsca w stosunku do atrybucyj, wynikających ze sprawowania funkcyj publicznych. Jednakowoż w pewnych momentach historycznych bezwzględność zasady musi ugiąć się pod ciężarem konieczności faktycznej, naglącej potrzeby państwowej. Warunkiem jednak legalności delegacji jest, by była specjalna, czasowa i prowizoryczna.

W części analitycznej autor porusza doniosłe kwestje, wiążące się z instytucją delegacji ustawodawczej, jako to: prawa nabyte pod rządem dekretów-ustaw, charakter ratyfikacji parlamentarnej, prawo sądów do badania dekretów z mocą ustawy i t. d. Autor kończy swe uwagi przestrogą, aby z instytucji tej, stanowiącej wyłom w normalnym systemie organizacji władz, robiono użytek w wypadkach wyjątkowych, uzasadniających rzeczywistą konieczność jej zastosowania, oraz w ograniczonym zakresie, określonym przez tę konieczność.

Rozważania autora, zawsze jasne i wyczerpujące, są, choćby ze względu na temat, wyjątkowo aktualne w naszych warunkach politycznych. Żyjemy już od szeregu miesięcy pod rządem rozporządzeń ustawowych, które rozciągają swe działanie na najważniejsze dziedziny życia państwowego. W praktyce powstały już liczne spory i wątpliwości, których rozwiązanie nie zawsze można uznać za zgodne z poglądami doktryny zachodnio-europejskiej. Instytucję delegacji władzy ustawodawczej ujęto u nas pod względem konstrukcyjnym zbyt szeroko, w wykładni zaś przepisów ustaw o pełnomocnictwach szafowano zbyt hojnie zasadą wykładni rozszerzającej. Książka profesora Devaux poucza nas, o ile ostrożniejsza w tej materji jest doktryna francuska, o ile skromniejsze — władze rządowe trzeciej republiki. Artur Miller (Warszawa).

Félix Maurice i tow.: Petit dictionnaire de droit municipal à l'usage des maires, adjoints, conseillers municipaux, secrétaires et employés de mairie, percepteurs, receveurs municipaux, membres des commissions administratives des hôpitaux, hospices, bureaux de bienfaisance et d'assistance, etc. Paris 1926. Librairie Dalloz (Str. VIII+836) w 8°.

1. Mały słownik prawa gminnego, wydany przez p. Félix'a, wicedyrektora komunalnego prefektury Sekwany, jest małym raczej z tytułu niż z objętości i treści. Przeznaczony dla średnich warstw francuskiego stanu urzędniczego zawiera artykuły, których wstydzić się nie miałyby wcale potrzeby podreżnik uniwersytecki. Świadczy to o względnie wysokim poziomie przygotowania — ogólnego i zawodowego — urzędników francuskiej administracji gminnej w ogóle, a średnich ich warstw w szczególności.

2. Artykuły pisane zwięźle i jasno — dają wyczerpujący obraz poszczególnych instytucyj. Niektóre — n. p. związki komun (syndicat de communes — str. 747), budżet komunalny (budget communal — str. 200—221), drogi lokalne (chemins vicinaux — str. 273—284), rachunkowość komunalna (comptabilité communale — str. 236—341) — etc. mogą być brane jako wzór dla opracowań tego rodzaju; niektóre, jak n. p. szpitale komunalne (hôpitaux et hôpitaux communaux, str. 547 do 592), rada municypalna (conseil municipal str. 341—374) są — przy wielkiej swej zwięźłości — obszernymi monografiami, które wprowadzają czytelnika w sedno rzeczy, dając mu syntezę norm, do niej się odnoszących.

3. Nie wchodząc w ocenę doniosłej publikacji p. Félix'a dla życia komunalnego Francji, — nie podobna pominąć milczeniem użyteczności jej dla czytelnika polskiego, a w szczególności tych jej warstw, które bliżej pragną poznać urządzenia francuskiej administracji gminnej i w ten sposób stanąć w traktowaniu zagadnień administracji samorządowej na szerszeni stanowisku.

Z tych względów — mały słownik francuskiego prawa gminnego powinienby znaleźć się w bibliotece każdego powiatu i każdego większego miasta tem więcej, iż cena — 40 fr. — nie jest bynajmniej wygórowaną.

Dr. J. H u b e r t (Poznań).

T r i e p e l Heinrich : Staatsrecht und Politik. Rede beim Antritte des Rektorats der Friedrich Wilhelms-Universität zu Berlin am 15. Oktober 1926. (Beiträge zum ausländischen Recht und Völkerrecht. Heft 1). Berlin und Leipzig, 1927, Walter de Gruyter, str. 40.

Mowa rektorska wybitnego znawcy prawa państwowego i międzynarodowego porusza stary, ale dotąd jeszcze nierozwiązany spór o zadania i metodę prawa państwowego, czy

nawet — prawa wogóle. Dwa kierunki — konstrukcyjny i polityczny, — które dokoła zagadnienia tego powstały przed wiekami, mają do dziś dnia swych zwolenników i przeciwników. Gerber, Laband, a w naszych czasach — Kelsen i cała szkoła młodo-austrjacka, bronią szaniców prawa państwowego przed najazdem rozważań politycznych. Ich hasłem jest: *das Rechtliche kann nur aus dem Rechtlichen begriffen werden*. Kryterjum celowości, które jest podstawą myślenia politycznego, uznają oni za niezdatne dla nauk prawniczych. Nauka prawa spełnia całkowicie swoje zadania przez tworzenie pojęć prawnych i powiązanie ich w całość systematyczną, przez definicję i konstrukcję, albowiem przedmiotem jej badania jest sfera powinności (*das Sollen*), a nie zjawisko bytu (*das Sein*); należy ona do grupy nauk normatywnych, a nie kauzalnych.

W walce przeciwko konstruktywistom w dziedzinie prawa państwowego, Gierke, Loening, Duguit i inni wskazywali na przepaść, jaką szkoła konstrukcyjna wykopała między nauką prawa państwowego, a rzeczywistością życia politycznego, „*Il n'y a pas deux vérités sociales*”, woła Duguit. Metoda konstrukcyjna odrywa naukę prawa państwowego od tego podłoża naturalnego, jakim jest dla niej zjawisko polityczne. Konstrukcja prawna, która nie jest powiązana z całością kształtem sił politycznych, tworzących i znoszących prawo, stosujących je w życiu, staje się czczą formułką, pozbawiona jakiegokolwiek znaczenia praktycznego.

Rozprawa Triepel'a nie wnosi nowych myśli do arsenału argumentów, które padły w dotychczasowej walce o metodę i zadania prawa państwowego. Autor jest zwolennikiem szkoły politycznej; przyznaje jednak, że konstrukcja prawnicza jest powołana do spełnienia zadania wykładni subsumcyjnej i analogicznej. W tych jednak wypadkach, gdy stajemy wobec luki w pozytywnych przepisach, uciec się należy, sądzi autor, do kryterjum wartościowania politycznego, szukając miary wartości w *ratio legis*, bądź w świadomości społecznej, bądź wreszcie — w świadomości własnej, kierowanej zasadniczemi względami rzeczowemi. Artur Miller (Warszawa).

Aberganz i Protasew: Elementarz partyjny. Podręcznik dla krótkoterminowych szkół polityczno-społecznych, Moskwa, Centr. Wyd. Ludow. S. S. S. R. 1926, 142 str., 0,65 rb.

- Anusz A.: Pierwszy Marszałek Polski J. Piłsudski, budowniczy i wskrzesiciel Polski. Warszawa, Wojskowy Instytut Wydawniczy, 1927, 20 str., 0,30 zł.
- Anusz A.: Rola J. Piłsudskiego w życiu narodu i państwa. Warszawa, „Głos Prawdy”, 1927, 55 str., 0,95 zł.
- Baryka Cezary: Manifest republikański. Warszawa, Hoesick, 1927, 32 str., 1,50 zł.
- Bek J.: O czynnik obywatelski w samorządzie. Warszawa, „Samorząd”, 1926, 16 stron.
- Berger A.: Studja polityczne. Lublin, „Placówka lubelska”, 1927, 93 str., 3,— zł.
- Bzowski K.: Wykład Konstytucji Rzeczypospolitej z dn. 17. III. 1921 r. Kraków, T. C. L., 1927, 120 str.
- Cybuchowski Z.: Encyklopedia podręczna prawa publicznego, T. I. zes. V. Warszawa, Biblioteka polska, 1927, 257—320 str., 5,— zł.
- Czapiński K.: Socjalizm czy komunizm, wyd. Kraków, Nakł. Woj. Rady P. P. S., 1927, 32 str.
- Czyn Marszałka Piłsudskiego. Poznań, Drukarnia Poznańska, 192, 36 stron.
- Dąbrowski Wł.: Autonomia województwa śląskiego, Studium prawnicze. Warszawa, Hoesick, 1927, 55 stron.
- Dąbrowski St.: Kościół a polityka. Poznań, Gazeta Powszechna, 1927, 7 stron.
- Deklaracja programowa Rady Naczelnej Zw. Naprawy Rzplitej. Warszawa, 1927, 8 stron.
- Dekret o wyborach do rad miejskich na terenie b. Królestwa Kongresowego. Lublin, Magistrat, 1927, 24 stron.
- Dzieduszycki T.: Teoria ruchu faszystowskiego i państwa syndykalistycznego, korporacyjnego oraz podstawy jego organizacji. Warszawa, Hoesick, 1927, 322 stron.
- Dzierżawski A.: Bankructwo socjalizmu i komunizmu. Warszawa, wyd. Zw. Ludowo-narodowego, 1927, 16 stron.
- Gajda P.: Królestwo czy republika. Warszawa, Organizacja monarchistyczna, 1927, 9 stron.
- Głąbiński St. i Seyda M.: O zadaniach i odpowiedzialności rządów. Warszawa, „Gazeta Warszawska Poranna”, 1927, 16 str.
- Grabski St.: Kryzys myśli państwowej. Lwów, Połaniecki, 1927, 174 str.
- Haller St.: Naród a armja. Kraków, Głos Narodu, 1926, 80 stron.
- Haueman J.: Bezwyznaniowość i prawne położenie bezwyznaniowców w Polsce, Łódź, 1927, 22 stron.
- Hilarowicz: Zarys polskiego prawa sanitarnego. Warszawa, Lekarz Polski, 1926, 104 stron.
- Hołowacz T.: Rząd Marszałka, przemówienie sejmowe. Warszawa, 1927.

- Instrukcja w sprawie czynności państwowych urzędów pośrednictwa pracy w zakresie rejestracji i ewidencji wolnych miejsc i poszukujących pracy. Warszawa, Monitor Polski, 1927, 27 stron.
- Izydorczyk A.: Informator w sprawach obywatelstwa polskiego, dowodów osobistych i cudzoziemców. Łódź, komisariat sądu na m. Łódź, 1926, 18 stron.
- Jaworski S.: Zarys historii ustroju państw zachodnio-europejskich (wyd. jako manuskrypt). Wilno, 1927, 160 stron.
- Jurowski H.: Ustawodawstwo społeczne pod rządami Piłsudskiego w Polsce. Kraków, skł. gł. „Książka” w Warszawie, 1927, 16 stron.
- Karczewski M.: Kilka uwag o Rzeczypospolitej. Poznań, wyd. organizacji monarchistycznej, 1927, 8 stron.
- Konrad S.: Związek młodzieży komunistycznej, jego cel i organizacja. Moskwa, Centr. Wyd. Ludów S. S. S. R., 1920, 48 str., 0,25 rb.
- Komarnicki W.: O zmianie Konstytucji polskiej. Wilno, Zawadzki, 68 stron.
- Konstytucja Rzplitej Polskiej. Warszawa, „Pomoc Szkolna”, H. Wajner, 1927, 0,60 zł.
- Kozłowski i Tajszyński: Pod znakiem sojuszu robotniczo-włościańskiego. Elementarz społeczno-polityczny. Moskwa, Centr. Wyd. Ludów S. S. S. R., 1927, 183 str., 0,85 rb.
- Kulczycki L.: Historia ustroju Polski. Warszawa, Bratnia pomoc S. S. N. P., 1927, 8 stron.
- Lenin Wł.: O partiach drobnomieszczańskich i zбочeniach drobnomieszczańskich w partji. Moskwa, Centr. Wyd. Ludów S. S. S. R., 1927, 158 str., 0,60 rb.
- Lilina Z.: Lenin jako człowiek. Charków, Państwowe wydawnictwo Ukrainy, 1927, 20 str., 0,06 rb.
- Łoza i Biernacki: Parlamentaryzm w czasie wojny. Warszawa, Księgarnia wojskowa, 1927, 16 str., 0,80 zł.
- Maliniak Wł.: Prawo konstytucyjne. Warszawa, Wydaw. Skryptów Międzystow. Sekcji skryptowej W. W. P., 1926/27, 198 str.
- Mussolini B.: Mowy — wybrał Wł. Jabłonowski. Warszawa, „Myśl Narodowa”
- Nacjonalizm a katolicyzm. Opinie, przekł. J. Puzynianki, przejrzał A. Peretiatkowicz. Poznań, Fiszer i Majewski, 1927, 149 str., 6 zł.
- Nikulichin: Wszeczwiązkowa komunistyczna partja W. K. P., a włościanstwo. Moskwa, Centr. Wyd. Ludów S. S. S. R., 1927, 55 str., 0,25 rb.
- Paciorkowski St.: Snobizm i Grabszczyzna. Myśli o sanacji państwa. Warszawa, Łódź, Dom książki polskiej, 1927, 120 str., 3 zł.
- Piąsecki A.: O chrześcijańskiej demokracji we Francji. Lublin, Drukarnia państw., 1927, 36 stron.

- Popiel K.: N. P. R. wobec rządu p. Bartła, przemówienie sejmowe. Warszawa, 1926, 8 stron.
- Porczak M.: Rewolucja majowa i jej skutki. Kraków, nakł. autora, 1927, 80 stron.
- Prawo — władza — ład — dobrobyt. Zbiór szkiców politycznych i gospodarczych Str. Chrz. Nar. Warszawa, 1927, 48 str. (Dubanowicz: Naprawa ustroju państwowego Polski. — Stecki J.: Teoria a życie w systemie przedstawicielskim. — Stroński: Zastój u nas a przebudowa zagranicą).
- Projekt ustawy o ubezpieczeniu społecznem pracowników samorządowych opracowany przez Radę Naczelną Zw. pracown. samorz. z udziałem dr. T. Poznańskiego. Warszawa, 1927, 16 str.
- Sasorski St.: Z zagadnień kontroli państwowej. Warszawa, „Drogi Naprawy”, 1927, 16 stron.
- Sochacki J.: Czego chcą socjaliści i jak pracują, program i statut organizacyjny P. P. S. Kraków, „Czerwone Światła”, 1927, 32 strony.
- Starzewski M.: Konstytucja republiki Czechosłowackiej. Kraków, Krakowska S-ka Wydawnicza, 1926, 182 strony.
- Steiner R.: Zasadnicze podstawy nowego ustroju społeczeństwa i państwa. Warszawa, Gebethner i Wolff, 1927, 150 stron.
- Suski J.: Organizacja władz i urzędów państwowych Rzplitej Polskiej. Warszawa, Hoesick, 1927, 74 str., 6,— zł.
- Szelaǳowski A.: Rok 1789. Monarchja a rewolucja. Warszawa, Biblioteka dzieł wyborowych, 1927, 169 str., 2,20 zł.
- T. M. K.: Związek Naprawy Rzeczypospolitej (próba genezy). Warszawa, Zw. Naprawy Rzplitej, 1926, 30 stron.
- Tarnowski H.: O niektórych zbieżnych przejawach życia politycznego we Francji i u nas i o ich konsekwencji. Warszawa, nakład autora, 1927, 23 strony.
- Trębicki St.: List otwarty do tych, którzy mają możność rządzić w Polsce. Warszawa, Gebethner i Wolff, 1926, 12 stron.
- Umowy ustalające warunki płacy i pracy w rolnictwie na rok służbowy 1927/1928 na obszarze województw b. Kongresówki. Warszawa, drukarnia państwowa, 1927, 38 stron.
- Wędkiewicz St.: Dyktator. Warszawa, S-ka Kraków, 1926, 143 str.
- Zmiany i uzupełnienia Konstytucji z dn. 17. III. 1921, dokonane ustawą z dn. 2. VIII. 1926. Warszawa, 1927, 4 strony.
- Zbikowski A.: Walka o Konstytucję. (W sprawie wolności sumienia i wyznania). Lublin, Placówka lubelska, 16 stron.

Czasopisma: Ski A.: Programy stronnictw wobec Kościoła (Ateneum Kapłańskie Nr. 6, 1927). — Wicher X.: Posłuszeństwo i opór władzy ze

stanowiska etyki katolickiej (Ateneum Kapłańskie, Nr. 8, 1927). — Zieleniewski J.: O światopogląd oparty na pojęciu narodu (Czasopismo prawnicze i ekonomiczne, 1—12, 1926). — Jaworski I.: Zagadnienie rządów parlamentarnych w pierwszym okresie rewolucji francuskiej (Czasopismo prawnicze i ekonomiczne, Nr. 1—12, 1926). — Mycielski A.: Pojęcie wolności w konstytucjach francuskich z epoki wielkiej rewolucji (Czasopismo prawnicze i ekonomiczne, Nr. 1—12, 1927). — Wasiutyński: Zwlekanie z decyzją i zmianą decyzji (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 47, 1926 r.). — Hausner R.: Powiat morski (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 49, 1926). — Czapiński Wł.: Interwencje poselskie o nadużycie wpływów politycznych (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 49, 1926). — Milecki: Nowa reforma administracyjna we Włoszech (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 50, 1926). — Twardo: Naukowa organizacja w dziedzinie administracji państwowej (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 50, 1926). — Szymkiewicz: Wznowienie postępowania administracyjnego, zakończonego prawomocnem orzeczeniem (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 51, 1926). — Szymkiewicz G.: Ponowne rozpatrzenie sprawy, zakończonej prawomocnem orzeczeniem władzy administracyjnej (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 1, 1927). — Hausner R.: Administracja spraw wewnętrznych w roku 1926 (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 1, 1927). — Hujda A.: Z działalności departamentu samorządowego Min. Spraw Wewn. w 1926 r. (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 1, 1927). — Koral Ig.: Policja państwowej w r. 1926 (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 1, 1927). — Piwocki: O utracie obywatelstwa polskiego ze szczególnem uzględnieniem tej kwestji w stosunku do emigracji palestyńskiej (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 2, 1927). — Szymkiewicz: Wstrzymanie wykonania orzeczenia, zaskarżonego do Najw. Trybunału Administracyjnego (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 2, 1927). — Twardo St.: Pierwszy kurs przeszkoleń dla Starostów (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 2, 1927). — Hilarowicz: Studium administracji komunalnej przy W. W. P. (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 2, 1927). — Czapiński: Informacja jako zagadnienie administracji państwowej (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 3, 1927). — Szymkiewicz: Postępowanie administracyjne w sprawach o przekroczenie przepisów porządkowo-drogowych (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 3, 1927). — Wachholz: Zasada swobodnej oceny władzy administracyjnej w państwie prawnem (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 4, 5, 6, 1927). — Kruczek St.: Państwowa Rada Samorządowa (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 4, 1927). — E. J-ski: Reorganizacja policji włoskiej (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 4, 1927). — Pastuszyński St.: Stan prawny miast kresowych (Gazeta Administracji i Policji Państwowej,

Nr. 4, 1927). — Makowski W.: Przemiany demokracji (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 5, 1927). — Theodoresco: Ustrój administracji m. Bukaresztu (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 5, 1927). — Neymark: Trzeci Międzynarodowy Kongres Nauk Administracyjnych (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 5, 1927). — Koral Ig.: O zadaniach policji (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 5, 1927). — Negulescu P.: Powoływanie i wykształcenie zawodowe urzędników państwowych (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 6, 1927). — Marcolla L.: Uwagi o postępowaniu administracyjnym (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 6, 1927). — Nowakowski B.: Państwowa służba zdrowia na Międzynarodowej Wystawie Sanitarно-Higjenicznej (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 6, 1927). — Windakiewicz K.: Związki specjalne do zadań komunalnych w państwach romańskich Europy (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 7, 1927). — Kruczek St.: Samorząd powiatowy na obszarze województw krakowskiego, lwowskiego, stanisławowskiego i tarnopolskiego (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 7, 1927). — Czapicki Wł.: Uchylenie przez Sejm rozporządzeń Prezydenta Rzplitej (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 8, 1927). — Langrod: Tendencje w sądownictwie administracyjnym i ich celowość w Polsce (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 8, 1927). — Hilarowicz T.: Wprowadzenie w praktykę administracyjną (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 8, 9, 10, 1927). — Muszalski E.: Trzeci Międzynarodowy Kongres Nauk Administracyjnych w Paryżu (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 8, 1927). — Windakiewicz: Związki specjalne do zadań komunalnych w Niemczech (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 9, 1927). — A. H.: Wyniki posiedzenia pierwszej Rady Samorządowej (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 9, 1927). — Testa W.: Koncepcja włoska samorządu gminnego (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 10, 1927). — Hausner R.: Przymus administracyjny (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 10, 1927). — Windakiewicz K.: Związki międzykomunalne w Polsce (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 10, 1927). — Maliniak: Źródła kryzysu w konstytucjonalizmie i środki zaradcze (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 49, 51, 52, 1926). — Ochimowski F.: Ordynacja wyborcza (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 50, 51, 52, 1926). — Lewy M.: Kilka uwag z powodu rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej o prawie przemysłowym, dnia 7. 6. 1927 (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 29, 30, 31, 32, 1927). — Posner St.: Nowa Turcja (w dziedzinie twórczości ustawodawczej, Nr. 32, 1927). — Posner St.: Unja międzyparlamentarna (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 38, 1927). — Kurman M.: Pasporty zagraniczne (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 39, 1927). — Sitnicki: Czy dekrety prasowe obowiązują? (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 42, 1927). — Posner: Na warsztacie prawodawczym

(Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 42, 43, 1927). — Peretiatkowicz: Czy dekret prasowy obowiązuje? (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 46, 1927). — Miller A.: Uprawnienia Prezydenta Rzeczypospolitej w zakresie ustawodawstwa (Palestra, Nr. 7—8, 9, 1927). — Chmurski A.: Ustawa, której się nie wykonywa (Palestra, Nr. 8, 1927). — Allerhand prof.: Stosunek prawa państwowego do prawa religijnego (Głos Prawa, Nr. 5—6, 1927). — Lutwak: Rysy charakteru t. zw. dekretów prasowych z 10. maja 1927 (Głos Prawa, Nr. 5—6, 1927). — Lipka J.: Organizacja administracji w marynarce francuskiej (Przegląd Intendencki, Nr. 1, 1927). — Sal-lefranque: Zasady i metody administracji (Przegląd Intendencki, Nr. 1, 2, 1927). — Kliszewicz A.: Faszyzm i jego ideologia (Przegląd Powszechny, listopad, 1927). — Binder W.: Prawa podmiotowe w dziedzinie prawa publicznego (Przegląd Prawa i Administracji, Nr. 10—12, 1926). — Wasiułyński B.: Samorząd uniwersytecki (Przegląd Prawa i Administracji, Nr. 10—12, 1926). — Klimów R.: Trybunał kompetencyjny (Przegląd Prawa i Administracji, Nr. 1, 2, 1927). — X. Y.: Kto jest uprawniony żądać wydania sądom posłów (Przegląd Sądowy, Nr. 3, 1927). — W przededniu zawieszenia konstytucyjnych praw sędziowskich (Przegląd Sądowy, Nr. 6, 1927). — X. Szymański: Korporacyjna organizacja społeczeństwa włoskiego (Przewodnik Społeczny, Nr. 10, 11, 12, 1926). — Wędkiewicz St.: Dyktator (dokończ.) (Przegląd Współczesny, grudzień 1926). — Znamierowski Cz.: O konserwatyzmie i konserwatystach (Przegląd Współczesny, czerwiec, lipiec 1927). — Lange O.: Socjalizm bezpieczeństwa E. Abramowskiego (Przegląd Współczesny, lipiec 1927). — Posner St.: Unja międzyparlamentarna (Przegląd Współczesny, listopad 1927). — Hubert J.: Zagadnienie zasad samorządu wojewódzkiego (Ruch Samorządowy, Nr. 1—3, 4, 5, 6, 1927). — Neymark E.: Trzeci Międzynarodowy Kongres Nauk Administracyjnych (Ruch Samorządowy, Nr. 4—5, 1927). — Żeleński H.: Samorządy terytorjalne wyższego rzędu i ich stosunek do administracji państwowej (Ruch Samorządowy, Nr. 6, 1927). — Żeleński H.: Przebieg i wyniki prac sekcyjnych III Międzynarodowego Kongresu Nauk Administracyjnych (Ruch Samorządowy, Nr. 6, 1927). — Gajewski: Ustrój samorządu, c. d. (Samorząd, Nr. 49, 50, 1926). — S.: Ordynacja wyborcza powiatowa (Samorząd, Nr. 49, 1926). — Bogusławski: W sprawie ustaw samorządowych (Samorząd, Nr. 50, 1926). — Piękos: Państwowa Rada Samorządowa (Samorząd, Nr. 1, 1927). — Wanicki: Zagadnienia ustrojowe samorządu (Samorząd, Nr. 2, 1927). — Ogrodziński: Powiat czy starostwo? (Samorząd Nr. 2, 1927). — Windakiewicz: Powiaty w Niemczech (Samorząd, Nr. 7, 8, 1927). — A. B.: Lekkoomyślność ustawodawca (Samorząd, Nr. 8, 1927). — Gajewski: Projekt rozporządzenia o drogach gminnych (Samorząd, Nr. 11, 1927). — Poznański: Zasady ubezpieczenia pracowników samorządowych (Samorząd, Nr. 12, 1927). — A. B.: Rząd może usunąć niedomagania w życiu samorządu (Samorząd,

Nr. 14, 1927). — Gajewski: Trzy główne warunki rozwoju akcji opieki społecznej (Samorząd, Nr. 17, 1927). — A. B.: W sprawie wyborów do samorządu (Samorząd, Nr. 23, 1927). — Bek J.: Samorządowa służba zdrowia (Samorząd, Nr. 24, 1927). — A. B.: Ustawy samorządowe (Samorząd, Nr. 26, 1927). — Krustan: Prawne uregulowanie zagadnienia rzek jako dróg wodnych (Samorząd, Nr. 26, 1927). — Podwiński St.: Jak wybierać członków sejmiku powiatowego na terenie b. zaboru rosyjskiego (Samorząd, Nr. 27—28, 37, 1927). — A. B.: Kilka słów o uchwałach Sejmu w sprawie ustaw samorządowych (Samorząd, Nr. 30, 1927). — Dalbor: Projekt zmiany przepisów dyscyplinarnych dla urzędników samorządowych b. dzielnicy pruskiej (Samorząd, Nr. 30, 1927). Bek: Państwowa Rada Samorządowa (Samorząd, Nr. 34, 1927). — Dalbor: Sejmowe projekty ustawy o samorządzie terytorjalnym (Samorząd, Nr. 35, 36, 39, 40, 41, 1927). — S. St.: Pierwiastek społeczny w samobrządzie (Samorząd, Nr. 38, 1927). — Rolle K.: Związek Samorządu Małopolskiego (Samorządu Miejski, Nr. 1, 1927). — Windakiewicz: Ustrój i Administracja miast w St. Zj. A. P. (Sam. Miejski, Nr. 3, 5, 1927). — Kostrzewski: Zagadnienie prawno-polityczne miast w dobie obecnej (Samorząd Miejski, Nr. 4, 1927). — Wielgus: Stosunek władz rządowych do samorządu w Polsce (Samorząd Miejski, Nr. 4, 1927). — Gross A.: Czy rozporządzenie P. K. L. o wprowadzeniu kurcji powszechnej do ordynacji wyborczej gmin galicyjskich obowiązuje także w Galicji Wschodniej, czy tylko w Galicji Zachodniej (Samorząd Miejski, Nr. 6, 1927). — Kazet: Niemieckie ugrupowania polityczne w Polsce (Sprawy Narodowościowe, Nr. 2, 1927). — Katelbach: Pojęcie narodu jako wspólnoty kulturalnej (Sprawy Narodowościowe, Nr. 3, 1927). — Feliński: Program polityczny Ukraińskiego Narodowo Demokratycznego Objednania (U. N. D. O.) (Sprawy Narodowościowe, Nr. 4, 1927). — Dalbor: Projekt zmiany przepisów dyscyplinarnych dla urzędników samorządowych b. dziel. pruskiej (Wiadomości Samorządowe, Nr. 1, 1927). — Sejmowe projekty ustaw samorządowych (Wiadomości Samorządowe, Nr. 2, 1927). — D. W.: Obowiązki samorządu terytorjalnego wobec rolnictwa i oświaty (Wiadomości Samorządowe, Nr. 5, 1927). — Dalbor: Projekt ustawy o rozgraniczeniu źródeł podatkowych państwa i samorządu terytorjalnego (Wiadomości Samorządowe, Nr. 6, 1927). — Koneczny: Dedukcja czy indukcja w administracji (Życie Urzędnicze, Nr. 11—12, 1926). — Stypiński: O ustroju administracji szkolnej w Rzplitej (Życie Urzędnicze, Nr. 11, 12, 1926). — J. P.: Administracja państwowa w cyfrach (Życie Urzędnicze, Nr. 1, 1927).

Abdullah Khan - El - Cheibany: La situation administrative et économique du Soudan anglo-égyptien. Paris, 1927, 152 str. 15 fr

Adamowitch: La responsabilité ministérielle d'après la constitution du royaume des Serbes, Croates et Slovènes. Paris, Sagot, 1926, 184 str.

Alain: Le citoyen contre les pouvoirs. Paris, Kra, 1926, 12 fr.

- Alibert R.: Le contrôle juridictionnel de l'administration au moyen du recours pour excès de pouvoir. Paris, Payot, 1927, 391 str.
- Amfreville: De la répartition des compétence en matière de contrats passés par l'Administration. Paris, Jouve, 1927, 178 str.
- Appleton J.: Traité élémentaire du contentieux administratif. Paris, Dalloz, 1926, 681 str., 50 fr.
- Basch V.: Les doctrines politiques des philosophes classiques de l'Allemagne. Paris, Alcan, 1927, 336 str., 30 fr.
- Barbouki: Les rapports du puvoir judiciaire et du pouvoir exécutif en Egypte. Paris, Dalloz, 1926, 175 str.
- Barnier Th.: Contribution à l'étude d'un meilleur outillage administratif. Paris, Berger-Levrault, 1926, 340 str., 2 ed., 12 fr.
- Berdahl C.: L'élection du Président des Etats-Unis. Paris, 1926, Giard, 29 str., 4,50 fr.
- Berthélemy: Traité élémentaire de droit administratif 11. éd. Paris, Rousseau, 1926, 1050 str., 50 fr.
- Bichoffe G.: Qu'est-ce qu' un fonctionnaire? Fonction publique et contrat, Nancy, Sirey, 1927.
- Bojitch A.: Le conseil d'état dans le royaume des Serbes, Croates et Slovénes. Paris, Jouve, 1926, 233 str.
- Bonde A.: Précis de droit constitutionnel, 3 édit. Paris, Dalloz, 1927, 391 stron, 18 fr.
- Bonnard R.: Les règlements des assemblées législatives en France depuis 1789. Paris, Tenin, 1927, 558 str.
- de Bornier: Les résolutions des Chambres. Paris, Giard, 1926, 20 str. 2 fr.
- Bosc A.: Les actes du gouvernement et la Théorie des pouvoirs de guerre. Paris, Giard, 1926, 76 str., 9 fr.
- Boudet L.: De l'expropriation conditionnelle. Toulouse, 1926.
- Camboo Fr.: Autour du fascisme italien. Paris, Plon, 1926, 195 str.
- Cannac M.: Le droit de dissolution de la Chambre des Députés. Paris, „Sport Publicité”, 1927, 122 str.
- Carcassonne: Montesquieu et le problème de la constitution française au 18-e siècle. Paris, Press. univ., 1927, 438 str., 60 fr.
- Carpentier: Petit répertoire de l'expropriation pour cause d'utilité publique. Paris, Sirey, 1927, 203 str., 12 fr.
- Chen-Wan-Li: Les institutions politique de la Chine depuis l'établissement de la République (1912) jusqu' à nos jours. Paris, Jouve, 1926, 182 strony.
- Ciechanow R.: La présidence de la République d'après les lois de la Pologne contemporaine. Paris, Presses modernes, 1927, 293 str.
- Delbez L.: La compétence contentieuse en matière d'emprises administratives sur la propriété privées. Paris, 1926, 15 fr.
- Delpech J.: Code administratif. Paris, Sirey, 1927, 932 str., 98 fr.

- Delobel J.: Les spectacles publics et le droit municipal. Paris, Press, univ., 1927, 176 str.
- Demongeot M.: La théorie du régime mixte chez Saint-Thomas d'Aquin Paris, Carbonel, 1927, 132 str.
- Diner-Denés J.: La Hongrie — Oligarchie, Nation, Peuple. Paris, 1926, 178 str., 9 fr.
- Djiras A.: L'organisation politique de la Grèce depuis la constitution républicaine du 29. IX. 1925. Paris, Picard, 1927, 176 str.
- Dupont O.: Les conditions de legalité de l'exécution forcée par la voie administrative. Paris, Giard, 1926, 72 str., 3 fr.
- Doucet R.: Etude sur le gouvernement de François I-er dans ses rapports avec le parlement de Paris, V. II 1525—1527. Paris, Champion, 1927, 321 stron.
- Duez: La responsabilité de la puissance publique (en dehors du contrat). Paris, Dalloz, 1927, 210 str., 25 fr.
- Duguit L.: Leçons de droit public général faites à la Faculté de droit de l'Université de droit de l'Université égyptienne. Paris, Boccard, 1926, 340 stron.
- Dutruch R.: Les conflits négatifs d'attributions. Paris, Sirey, 1927, 163 str., 20 fr.
- Erliek E. M.: La séparation des pouvoirs et la convention fédérale de 1787. Paris, 1926, 30 fr.
- Esmein: Eléments de droit constitutionnel français et comparé, 8 éd. Paris, Sirey, 1927, 2 vol., 666 str., 80 fr.
- Faure Z.: Les institutions de gouvernement direct en Allemagne depuis la guerre. Paris, Jouvre, 1927, 207 str.
- Fayolle M.: Peut-on contraindre l'administration à exécuter les décisions de justice? Paris, 1926, 24 fr.
- Feuguey L.: Le développement jurisprudentiel de la théorie du risque en matière de responsabilité extra-contractuelle de la puissance publique (en dehors de la matière des travaux publics). Lille, 1927.
- Foignet: Manuel élémentaire de droit administratif. Paris, Rousseau, 1926, 700 str., 12 fr.
- Franco G.: Développements constitutionnels en Turquie. Paris, Rousseau, 1926, 700 str., 12 fr.
- Gaebelé P.: De la promulgation et de la publication des lois et règlements français en Alsace et en Lorraine du mois d'août 1914 à la loi du 24. VII 1925. Strasbourg, Edit. universitaires, 1926.
- Gobert: Organisation des Assemblées pendant le Consulat. Paris, Sagot, 1926, 30 fr.
- Hauriou M.: Précis de droit administratif et de droit public, Paris, Sirey, 1926, 50 fr.

- Hubert R.: Le principe d'autorité dans l'organisation démocratique, Paris, 1926, 20 fr.
- Ibrahim W.: La police judiciaire en Egypte, Paris, Duchemin, 1926, 139 str., 15 fr.
- Izrael M.: L'Etat acheteur, Paris, Press. univ. 1927, 256 str. 30 fr.
- Jèze: Les contrats administratifs, de l'état, des départements, des communes et des établissements publics, Paris, Giard 1927, 256 str., 30 fr.
- Jèze G.: Les principes généraux de droit administratif, Tome 3. Paris, Giard, 1926, 540 str., 50 fr.
- Karadjow D.: Contre le système d'une chambre unique en Bulgarie. Paris, Jouve, 1927, 192 str.
- Kiefé R.: La nationalité des personnes dans l'empire britannique. Paris, Rousseau, 1927, 190 str.
- Labanowski: La réforme de la justice politique en France. Lille, 1925.
- Laborde-Lacoste: De la rafication par le parlement des décrets pris sur délégation législative et édictant une sanction générale. Paris, Giard, 1927, 25 str., 3 fr.
- Lamartine: J. J. Rousseau, Son faux contrat social. Paris, Delpeuch, 1926, 188 str.
- Le Conte R.: Histoire constitutionnelle de l'Irlande. Paris, Giard, 1926, 20 str., 2 fr.
- Libermann: Les commissaires de l'Assemblée législative et de la Convention depuis la révolution du 10. VIII. 1762 — jusqu' en avril 1793. Paris, Jouve, 1926, 162 str.
- Llobet J.: La constitution de l'Uruguay. Toulouse, 1927.
- Macovei J.: Le régime électoral de la représentation nationale en Roumanie. Paris, Press. moderne, 1927, 188 str.
- Marcé V.: La constitution et le contrôle des finances en Russie. Paris, Roustan, 1926.
- Masteau J.: La responsabilité d'Etat. Paris, Sirey, 1927, 282 str., 30 fr.
- Mariol H.: Guide du fournisseur de l'Etat et des administrations publiques. Paris, Larose, 1927, 40 str., 3,50 fr.
- Maxime-Leroy: La ville française. Institutions et libertés locales. Paris, Rivière, 1927, 229 str., 9 fr.
- Mestre, Cuche, Blondel etc.: La liberté d'Association. Paris, Godde, 1927, 160 str., 10 fr.
- Mir-Ayoub-Mir Aziz Oghi: Le régime des soviets. Montpellier, 1926.
- Morin G.: La loi et le contrat. Paris, Alcan, 1927, 170 str., 12 fr.
- Mougne: La présidence du Tribunal des conflits. Rennes, 1926, 181 str.
- Mousset A.: Le royaume serbe, croate, slovène. T. I. Son organisation, sa vie politique et ses institutions. Paris, Bossard, 1926.

- N ..... : Constitution de la République de Pologne (avant-propos de Joseph-Barthélémy. Paris, Sirey, 1926, 39 str., 10 fr.
- N .... : Exposé sommaire des travaux législatifs de la Diète et du Sénat polonais, 1923, V. 2. fasc. 1, Paris, Sirey, 1927, 47 str., 12 fr.
- Naudeau L.: L'Italie fasciste. Paris, Flammarion, 1927, 288 str.
- Osman A.: Le mouvement constitutionnel en Egypte et la constitution de 1923. Paris, Jouve, 1927, 172 str.
- Paulovitch B.: La législation sur la liberté de la presse en Yougoslavie. Paris, franco-slaves, 1927, 260 str.
- Patouillet : Les codes de la Russie soviétique II. Code du travail, Code agraire, code forestier, Code minier, Code vétérinaire traduit par... Paris, Giard, 1926, 287 str.
- Pilch : Des conflits d'attribution et du tribunal de compétence en Pologne. Paris, Chauny et Quinsac, 1927, 186 str. 18 fr.
- Portalis : Examen critique de quelques théorèmes sur les limites de la souveraineté interne de l'Etat. Montpellier, 1927.
- Ramzy : De l'organisation politique et de l'évolution des colonies anglaises vers le self gouvernement. Rennes, Vator, 1926.
- Recouly F.: La troisième République. Paris, Hachette, 1927, 20 fr.
- Renard G.: Qu'est-ce que l'autorité? Paris, Sirey, 1926, 22 str., 2 fr.
- Renner J.: Les droits politiques des indigènes des colonies. Paris, Larose, 1926, 152 str.
- Reuterskiöld C. A.: Les lois constitutionnelles de la Suède, Tome II. Upsala, 1927.
- Rey Ch. : La commission américaine d'uniformisation des lois d'Etat. Lyon, 1927.
- Reymond J.: Des lois d'interprétation et de leur rétroactivité. Paris, Sirey, 1926, 336 str., 30 fr.
- Biquet : Enquête sur les droits du droit et „sa majesté la Loi". Paris, Spès, 1927, 202 str., 8 fr.
- Roya L. : Histoire de Mussolini. La vérité sur le fascisme. Paris, Kra, 1926.
- Roneys : La constitution de la République Argentine. Toulouse, 1927.
- Rouzier A. : La constitution de la Lithuanie et de statut de Memel. Toulouse, 1926.
- Runner R.: Les droits politiques des indigènes des colonies. Paris, Larose, 1927, 158 str., 15 fr.
- Sachet A. : Traité théorique et pratique de la législation sur les accidents du travail et les maladies professionnelles. 7e édit. Paris, Sirey, 1927, 31 str., 5 fr.
- Sachet : La représentation professionnelle de l'agriculture. Toulouse, 1926.
- Santi L. : Mussolini, Garibaldi et Cie. Paris, Baudinière, 1926.
- Serre Ph. : Essai sur la responsabilité des communes en cas d'émeute. Paris, 1926, 114 str.

- Siegfried A.: Les Etats-Unis d'aujourd' hui. Paris, Colin, 1927, 362 str.
- Soupitch M.: Les libertés publiques d'après la Constitution du royaume des Serbes, Croates et Slovènes. Paris, Jouve, 1927, 161 str.
- Souty P.: Le droit à réparation des invalides de 'a guerre loi du 31. III. 1919. Poitiers, impr. du Poitou, 1926.
- Stani K.: Les déclarations des droits de l'homme dans les constitutions récentes de l'orient moyen. Paris, Jouve, 1926, 157 str.
- Staline: Les questions du Léninisme. Paris, 1926, 392 str., 20 fr.
- Stubbs W.: Histoire constitutionnelle d'Angleterre, tom. III. Paris, Giard, 1927, 888 str., 100 fr.
- Thibault A. et Saillard A.: Les pouvoirs publics. 5 édit. Paris, 1926, 540 str., 15 fr.
- Trazit Ch.: La constitution d'Autriche du 1. X. 1920. Toulouse, 1925.
- Yanef S.: La constitution de l'Union des Républiques socialistes soviétiques. Paris, Giard, 1926, 72 str.
- Valette L.: Loi municipale du 5. IV. 1884. Paris, Garnier, 1927, 172 str., 10 fr.
- Valois G.: Le fascisme. Paris, Nouv. Libr. Nationale, 1927, 164 str.
- Veglieri P.: Des modifications apportées par l'Administration à ses contrats. Paris, Jouve, 1927, 178 str.
- Waline M.: La notion judiciaire de l'excès de pouvoirs 1. L'excès de pouvoirs du juge. Paris, Jouve, 1926, 278 str.
- Zasztowt-Sukiennicka: Fédéralisme en Europe orientale. Etude sur la constitution soviétique. Paris, Presses, 1926, 280 str., 20 fr.
- Zlatanoff: La constitution bulgare et ses principes. Paris, 1926, 153 str.
- Zinowiew G.: Le Léninisme. Paris, 1926, 336 str., 14 fr.
- Adler F.: Die Grundgedanken d. tschechoslovakischen Verfassungsurkunde in der Entwicklungsgeschichte d. Verfassungsrechts. Berlin, Sach, 1927, 125 ston.
- Andersen: Ungültige Verwaltungsakte mit besonderer Berücksichtigung d. Ungültigkeits-Gründe. Berlin, 1927.
- Apfelstedt H.: Staat u. Gesellschaft in J. J. Bechers Politischen Discursen. Darmstadt, Verlagshaus Darmstadt, 1927, 81 str., 2 M.
- Au Otto au der: Die Heimarbeit u. d. heutige Stand ihrer Regelung. Bern, Grunau, 1926, 295 str., 6 M.
- Auerswald H.: Die Arbeitsgerichtsbarkeit in der Praxis. Leipzig, „Koehlers Antiq.“ 1927, 43 str., 2 M.
- Baltz C.: Preussische Baupolizei, 5 Aufl. Berlin, Heymann, 1927, 86 str., 3 M.
- Barnes H.: Soziologie u. Staatstheorie. Innsbruck, Wagner, 1927, 211 ston, 8,50 M.

- Bauer O.: Sozialdemokratie, Religion u. Kirche. Wien, Wiener Volksbuchhandlung, 1927, 62 str., 1,40 M.
- Beck J.: Die Verfassung d. Vereinigten Staaten v. Nordamerika. Berlin, Gruyter, 1926, 8 M.
- Berger S.: Einführung in die deutsche Reichsverfassung. Berlin, Zentral-Verlag, 1927.
- Bernhard H.: Das parlamentarische Wahlrecht dargest. in d. grundlegenden Bestimmungen d. wesentlichen Staaten. Berlin, Zentralverlag, 1926, 96 str., 2,50 M.
- Binder J.: Der Adressat d. Rechtsnorm u. seine Verpflichtung. Leipzig, Deichert, 1927, 86 str., 4 M.
- Blachholm Fr.: Der Verwaltungsausschuuss d. öffentlichen Arbeitsnachweises n. d. geltenden Recht u. n. d. neuesten Entwurf. Stuttgart, Kohlhammer, 1927, 56 str., 2,40 M.
- Böhm G.: Sammlung v. Reichsgesetzen u. Verordnungen arbeitsrechtlichen u. sozialpolitischen Inhalts. München, Beck, 1927.
- Bosshart E.: Die parlamentarische Kontrolle nach schweizerischem Staatsrecht insbesondere die Oberaufsicht d. Bundesversammlung über die Bundesverwaltung. Winterthur, Ziegler, 1926, 119 str.
- Boyens W.: Verfassung d. Deutschen Reiches u. d. Preussischen Staates. 8 Aufl. Berlin, Kameradschaft, 1926, 168 str., 2 M.
- Brand A.: Das Beamtenrecht. 2 Aufl. Berlin, Heymann, 1926, 32 M.
- Brand A.: Die preussischen Beamtengesetze. Berlin, Heymann, 1927, 252 str., 10 M.
- Brecht A.: Die Geschäftsordnung d. Reichsministerien. Berlin, Heymann, 1927, 80 str., 3,60 M.
- Bühler O.: Die Reichsverfassung v. II. VIII. 1919, 2 Aufl. Leipzig, Teubner, 1927, 194 str. 3 M.
- Bundschuh K.: Das neue Deutschland. Die sittliche Staatsidee Friedrichs d. Grossen. Leipzig, Weicher, 1920, 28 str. 0,80 M.
- Bürger O.: Die Verpflichtung durch einseitiges Rechtsgeschäft im Verwaltungsrecht. Leipzig, Weicher, 1927, 67 str., 3 M.
- Coester R.: Die Rechtskraft d. Staatsakte. München, Duncker u. Humblot, 1927, 357 str., 18 M.
- Constantin O. u. Peters H.: Reichskreisordnung? Berlin, Kommunal-Verlag, 1927, 55 str., 1,50 M.
- Cuno H.: Verwaltungsrecht u. Verwaltungspraxis. Berlin, Heymann, 1927, 1,80 M.
- Dehmal: Die österreichische Polizeigesetzgebung. Wien, Staatsdruckerei, 1926, 55 Sch.
- Dehms W.: Die Arbeitszeit n. deutschem Recht. Berlin, Heymann, 1927, 92 str., 4 M.

- Dersch H.: Arbeitsgerichtsgesetz. Mannheim, Bensheimer, 1927.
- Dietschi Urs: Das Volksveto in der Schweiz. Olten, Dietschi, 1926, 158 str.
- Dorning H.: Die Staatspolizei Ungarns. Budapest, Pester Lloyd Gesellschaft, 1926, 21 str.
- Duesberg G.: Die Lübeckische Landesverfassung. Lübeck, Schmidt, 1926, 16 str., 0,50 M.
- Fraenkel E.: Betriebsräte u. Arbeitsgerichtsgesetz. Berlin, Laubsche, 1927, 34 str. 0,40 M.
- Fraendienst W.: Christian Wolff als Staatsdenker. Berlin, Ebering, 1927, 195 str. 7,50 M.
- Fehrkötter O.: Die Gesetze u. Verordnungen ü. die Verordnung der preussischen Staatsbeamten. u. ihrer Hinterbliebenen in gegenwärtigen Geltung. Berlin, A. Stein, 1927, 95 str., 4 M.
- Feig J.: Arbeitsrechtliche Gesetze u. Verordnungen d. Reichs nach d. Stande v. 1. IV. 1927, 2 Aufl. Berlin, Vahlen, 1927, 521 str. 9 M.
- Freyer H.: Der Staat, 2 Aufl. Leipzig, Wiegandt, 1926, 216 str., 5,50 M.
- Friedrichs K.: Grundzüge des Polizeirechts, 2 Aufl. Bonn, Röhrscheid, 1927, 174 str., 3,80 M.
- Friedrichs K.: Die Gesetzgebung ü. die allgemeine Landesverwaltung u. ü. die Zuständigkeit d. Verwaltungs- u. Verwaltungsgerichtsbehörden. Berlin, Gruyter, 1927, 295 str., 5 M.
- Frohme K.: Politische Polizei u. Justiz im monarchischen Deutschland. Hamburg, Auer, 1926, 184 str., 4,60 M.
- Gargas S.: Die grüne Internationale. Halberstadt, Meyer, 1927, 55 str. 3 M.
- Giacometti Z.: Die Genesis v. Cavours Formel. Libera Chiesa in libera Stato. Aarau, Sauerländer, 1919, 114 str.
- Giacometti Zacharia: Quellen z. Geschichte d. Trennung v. Staat u. Kirche. Tübingen, Mohr, 1926, 736 str.
- Giese G.: Hegels Staatsidee u. der Begriff d. Staatserziehung. Halle, Niemeyer, 1926, 185 str.
- Görler C.: Die Weimarer Verfassung im Verhältnis z. ihrem Frankfurter Vorbild u. zum Werke Bismarcks. Annaberg, Neupädagog. Verlag, 1927, 28 str., 0,75 M.
- Gumpłowicz L.: Ausgewählte Werke. Hrsg. v. Salomon. Bd. 1. Geschichte d. Staatstheorien. Innsbruck, Wagner, 1926, 564 str., 15 mk.
- Haack R.: Grundriss des in Preussen geltenden Agrarrechts. Berlin, Parey, 1927, 204 str., 9,50 M.
- Haertlein S.: Der preussische Handelsminister gegen Gesetz u. Reichsverfassung, Dokumente z. Kampf d. Arbeitgeber um ihre Koalitionsfreiheit. Berlin, Freie Vereinigung d. Holzindustriellen zu Berlin, 1926, 123 str., 3 M.
- Hedler A.: Die deutsche Verfassung im Wandel d. Zeiten, 3 Aufl. Gotha, Klotz, 1927, 125 str., 2 M.

- Held J.: Der Reichsrat, seine Geschichte, seine Rechte u. seine Stellung u. der Reichsverfassung v. II. VIII. 1919. Regensburg, Habel, 1926, 88 stron.
- Helffritz H.: Grundriss d. preussischen Kommunalrechts, 2 Aufl. Berlin, Vahlen, 1927, 144 str., 3,60 M.
- Herrfahrdt H.: Die Kabinettsbildung u. d. Weimarer Verfassung unter d. Einfluss d. politischen Praxis. Berlin, Liebmann, 1927, 61 str. 2,20 M.
- Heyland C.: Zur Lehre v. d. staatsrechtlichen Stellungd. Reichsratsmitglieder n. d. deutschen Reichs- u. Landesstaatsrecht. Stuttgart, Kohlhammer, 1927, 288 str., 18 M.
- Hoенiger H.: Arbeitsrecht, 10 Auflage. Mannheim, Bensheimer, 1927, 634 str., 8 M.
- Hofacker W.: Grundrechte u. Grundpflichten d. Deutschen. Stuttgart, Kohlhammer, 1926, 2,40 M.
- Holer O.: Berufsverband u. Staat. Zürich, A. Rudolf, 1926, 107 str. 3,60 M.
- Horneffer E.: Demokratie u. Selbstverwaltung. Essen, Baedeker, 1927, 106 str., 3 M.
- Horwáth: Staatsorgantheorie, eine rechtstheoretische Untersuchung, Szeged, 1926.
- Hue de Grais R.: Handbuch d. Verfassung u. Verwaltung in Preussen u. dem Deutschen Reiche, 24 Aufl. Berlin, Springer, 1927, 1009 str., 25 M.
- Hugelmann K.: Der österreichische Bundesrat u. seine Tätigkeit während der ersten Gesetzgebungsperiode des Nationalrates. Wien, Springer, 1927, 45 str.
- Inhoffen A.: Die Volksinitiative in den modernen Staatsverfassungen. München, Gladbach, 72 str.
- Jacobi E.: Grundlehren d. Arbeitsrechts. Leipzig, Deichert, 1924, 478 str., 24 M.
- Jadesohn S.: Rechtsprechung d. Arbeitsrechtes 1914—1925. Stuttgart, Hess, 1927, 246 str. 12,60 M.
- Jehle J.: Das bayerische Gemeindebeamtenrecht. München, Kommunal-schriften-Verlag, 1928, 94 str., 3 M.
- Jèze G.: Allgemeine Theorie des Budgetts. Tübingen, Mohr, 1927, 377 str., 14 M.
- Jizuka H.: Japanisches Industrierecht. Berlin, Rotschild, 1926, 99 str. 6 M.
- Jung H.: Die Rechtsverhältnisse u. die Versorgung der auf Zeit angestellten staatlichen Polizeibeamten Badens. Karlsruhe, Mocklot, 1927, 39 str., 1,50 M.
- Kandeler H.: Die Stellung d. Berufsverbände im öffentlichen Recht. Berlin, Heymann, 1927, 105 str., 8 M.
- Kaskel W.: Die neue Arbeitsgerichtsbarkeit. Berlin, Springer, 1927, 41 str. 2,70 M.

- Kelsen H.: Die staatsrechtliche Durchführung d. Anschluss Oesterreichs an das deutsche Reich. Wien, Springer, 1927, 23 str. 1,20 M.
- Kern E.: Wasserwirtschaft u. Wasserrecht. Berlin, Parey, 1927, 98 str., 3,60 M.
- Kitz: Reichsland Preussen. Ein Beitr. z. Verfassungs- u. Verwaltungsreform. Düsseldorf, Schwann, 1927, 47 str., 1 M.
- Klee Fr.: Wegweiser durch die neueren Justizverwaltungsbestimmungen, 2 Aufl. Berlin, Decker, 1927, 305 str., 7 M.
- Kleinstück E.: Vom Wesen des deutschen Beamtentums. Berlin, Deutsche Verlagsgesellschaft f. Politik u. Geschichte, 1927, 44 str., 3 M.
- Klees Fr.: Das Arbeitsgericht. Leipzig, Wordel, 1927, 44 str., 0,60 M.
- Klößner E.: Der Tod d. Beamten u. die Hinterbliebenen, 3 Aufl. Karlsruhe, Krauth, 1927, 40 str., 0,85 M.
- Kolbe K.: Die Reichsverfassung in Frage u. Antwort, 6 u. 7 Aufl. Breslau, Handel, 1927, 47 str., 0,50 M.
- Kreibich K.: Die öffentliche Verwaltung im Klassenstaate, Eine krit. Betrachtg. zur „Verwaltungsreform“. Mit einem Anh. Das Sowjetsystem in der Union sozialistischen Sowjetrepubliken v. J. Dolansky. Reichenberg, Runge, 1927, 60 str., 0,50 M.
- Lehmacher A.: Gewerberecht u. Gewerbepolizei, 4 Tl. Wiesdorf, Mittelhauve, 1926, 55, 68, 46, 47 str., każda część 1,20 M.
- Leipart Th.: Die gesetzliche Regelung d. Arbeitszeit nach d. Stande v. 16. VII. 1927, 3 Aufl. Berlin, Deutschen Gewerbeschäftsbund, 1927, 73 str., 0,80 M.
- Liermann H.: Das deutsche Volk als Rechtsbegriff im Reichs-Staatsrecht, d. Gegenwart. Berlin, Dümmler, 1927, 251 str., 9 M.
- Lehr J.: Ist eine staatliche „Kirchenhoheit“ u. eine besondere Staatsaufsicht über die Kirche mit d. deutschen Reichsverfassung vereinbar? Paderborn, Schöningh, 1927, 60 str., 3 M.
- Machiavelli N.: Politik. Eine Ausw. aus Machiavelli. Uebers. v. H. Hefele. Stuttgart, Frommann, 1927, 109 str., 3,20 M.
- Martow J.: Geschichte d. russischen Sozialdemokratie. Berlin, Dietz, 1926, 340 str., 8,50 M.
- Maull H.: Die Landgemeindeordnung Preussens n. d. Stande d. Gesetzgebung v. 1. III. 1927. Berlin, Heymann, 1927, 165 str., 4 M.
- Meier F.: Der demokratische Gedanke u. der Machtcharakter des Staates. Oldenburg, Stallin, 1926, 135 str.
- Meirner H.: Gesetze u. Verordnungen betreffend die Wasserwirtschaft. Prag, Calve, 1926, 256 str., 40 kr.
- Merk W.: Handbuch d. badischen Verwaltung, 1 Bd. Heidelberg, Emerling u. Sohn, 1927, 976 str.
- Meissinger H.: Das gesamte neue deutsche Arbeitszeitrecht u. d. Arbeitszeitnotgesetz v. 14. IV. 1927. Stuttgart, Hess, 1927.

- Michels R.: Sozialismus u. Fascismus als politische Strömungen in Italien, 2 vols. München, Meyer & Jessen, 1926, 420 str.
- Morstein M.: Variationen über richterliche Zuständigkeit z. Prüfung d. Rechtsmässigkeit d. Gesetzes. Berlin, Rotschild, 1927, 157 str., 6 M.
- Nelson L.: Demokratie u. Führerschaft. 2 Aufl. Stuttgart, „Öffentliches Leben“, 1927, 176 str., 280 M.
- Neuss W.: Thüringisches Verwaltungsrecht. Berlin, Vahlen, 1927, 15 M.
- Nettlau M.: Der Anarchismus v. Proudhon z. Kropotkin. Berlin, „Der Sydikalist“, 1927, 312 str., 7 M.
- Oppermann W.: Die rechtsphilosophischen Grundlagen d. heutigen deutschen Arbeitsrechts, Leipzig, Moeser, 1927, 28 str., 1,25 M.
- Pannwitz R.: Staatslehre 1. Feldafing, Carl, 1926, 215 str., 6 M.
- Perels K.: Hamburgische Gesetze Staats- u. verwaltungsrechtlichen Inhalts. Hamburg, Lüttche & Wulff, 1927, 360 str., 7 M.
- Pistorius: Staats- u. Verwaltungskunde. Stuttgart, Kohlhammer, 1927, 180 stron.
- Piloty R.: Grundriss d. Verwaltungsrechtes in Bayern u. dem Deutschen Reiche, 3 Aufl. Leipzig, Deichert, 1927, 214 str., 6,70 M.
- Pohl H.: Reichsverfassung u. Versailler Vertrag. Tübingen, Mohr, 1927, 26 str., 1,50 M.
- Pollack E.: Uebersicht ü. die Verwaltung in Preussen. Berlin, Werner, Pasewaldt, 1927, 3 M.
- Posener P.: Einführung in die Bureaupraxis, 2 Aufl. Berlin, Fichtner, 1926, 125 str., 2,50 M.
- Preuss H.: Verfassungspolitische Entwicklungen in Deutschland u. Westeuropa. Berlin, Heymann, 1927, 488 str., 18 M.
- Preuss H.: Staat, Recht u. Freiheit. Tübingen, Mohr, 1927, 588 str.
- Rauchberg H.: Die tschechoslovakische Verwaltungsreform. Prag, Calve, 1927, 59 str., 4 M.
- Resch J.: Der gesetzliche Arbeiterschutz in Oesterreich, 3 Aufl. Wien, Typographische Anstalt, 1927, 116 str., 1 M.
- Richter L.: Die Organisationsgewalt. Verwaltungsreform u. Rechtsstaat. Leipzig, Wiegandt, 1926, 28 str., 1 M.
- Rohrbach: Briefe ü. Demokratie u. Pazifismus. Dresden, Kultur und Wirtschaftsverlag, 1925.
- Rommen H.: Die Staatslehre d. Franz Suarez S. J. M. Gladbach, Deutscher Verein, 1927, 383 str., 8,50 M.
- Samter C.: Kommentar z. Arbeitsgerichtsgesetz. Leipzig, Hirschfeld, 1927, 175 str., 6,50 M.
- Sartorius C.: Sammlung v. Reichsgesetzen Staats- u. verwaltungsrechtlichen Inhalts, 7 Aufl. München, Beck, 1927, 89 str., 7 M.
- Sass E.: Die preussische Gesetzgebung ü. Beamten Ruhegehalts u. Hin- terbliebenenverordnung. Berlin, Galle, 1926, 10 str.

- Schack F.: Lehrkurse ü. deutsches Verwaltungsrecht, 7, Lfgn., Füssen a. Lech, Iversen, (Atheneum, verkehrt nur direkt), 1927, 118 str.
- Scheurl E.: Einführung in das verwaltungsrechtliche Denken. Erlangen, Enke, 1927, 218 str., 6 M.
- Schilling O.: Christliche Staatslehre u. Politik. M. Gladbach, Volksverein", 1927, 178 str., 3,60 M.
- Schmaltz: Arbeitsgerichtsgesetz. Hamburg, Conström, 1927, 22 str., 1,40M.
- Schmitt C.: Volksentscheid u. Volksbegehren Ein Beitr zur Auslegung d. Weimarer Verfassung u. zur Lehre von d. unmittelbaren Demokratie. Berlin, Gruyter, 1927, 54 str. 2,60 M.
- Schmincke H.: Arbeitsgerichtsgesetz. Stuttgart, Hess, 1927, 350 str., 7,50 M.
- Schmulewitz M.: Die Verwaltungsakte. Berlin, Springer, 1927, 189 stron, 15 M.
- Schranil R.: Gutachten z. tschechoslovakischen Verwaltungsreform. Prag, Prager Jurist. Zeitschrift, 1927, 71 str., 1,50 kr.
- Schubert J.: Machiavelli u. die politischen Probleme unserer Zeit. Berlin, Schwetschke, 1927, 121 str., 3 M.
- Siegert R.: Das Verhältnis d. Gemeindeverordneten zum Gemeinderat nach d. sächsischen Gemeindeordnung. Leipzig, Weicher, 1927, 133 str., 7 M.
- Spickernagel W.: Der deutsche Liberalismus in Vergangenheit u. Gegenwart. Berlin, Staatspolit. Verlag, 1926, 18 str., 0,70 M.
- Stahl Fr.: Das monarchische Prinzip. Eine staatsrechtlich-politische Abh. Berlin, Weltgeist-Bücher, 1926, 60 str., 0,60 M.
- Stalin J.: Probleme d. Leninismus, 2 Aufl. Berlin, Verlag f. Literatur u. Politik, 1927, 425 str., 4,50 M.
- Stern A.: Abriss einer Geschichte d. demokratischen Ideen in den letzten vier Jahrhunderten. Zürich, Orell Füssli, 1927, 60 str., 1,60 M.
- Stier-Somlo Fr.: Preussisches Staatsrecht, 2 Aufl. Berlin, Gruyter, 1927, 136 str., 1,50 M.
- Stier-Somlo Fr.: Reichsstaatsrecht, 1. 2. Berlin, Gruyter, 1927, 108 i 114 str., każdy po 1,50 M.
- Stier-Somlo Fr.: Sammlung preussischer Gesetze Staats- u. verwaltungsrechtlichen Inhalts, 5 Aufl. München, Beck, 1927, 1523 str., 14 M.
- Stoye C.: Die sächsische Gemeindeordnung, 2 Aufl. Dresden, Gemeindebeamtenbund, 1927, 48 str., 0,50 M.
- Styra R.: Das polnische Parteiwesen u. seine Presse. Plauen, Wolff, 1926, 169 stron, 6,— M.
- Syrup Fr.: Die gesetzlichen Bestimmungen über die Regelung d. Arbeitszeit nach d. Gesetz v. 14. IV. 1927, 2 Aufl. Berlin, Hobbing, 1927, 109 stron, 4,50 M.
- Thelen A.: Deutsche Staatskunde u. bürgerliches Recht. Köln, M. du Mont-Schauberg, 1927, 142 str., 7 M.

- Thoma R.: Badische Gesetze Staats- u. verwaltungsrechtlichen Inhalts. Mannheim, Bensheimer, 1927, 402 str.
- Timaschew N.: Grundzüge d. sowjetrussischen Staatsrechts. Mannheim, Bensheimer, 1927, 186 str.
- Terfloth A.: Allgemeine Verwaltungskunde. Köln, Schauberg, 1927, 95 Str., 2 M.
- Terfloth A.: Allgemeine Staatskunde, Reichsstaatsrecht, Preussisches Staatsrecht. Köln, Mont-Schauberg, 1927, 114 str., 2 M.
- Tönnies F.: Demokratie u. Parlamentarismus. München, Duncker und Humblot, 1925, 44 str.
- Vogels A.: Die preussische Verfassung, 2 Aufl. Berlin, Vahlen, 1927, 211 str., 2,75 M.
- Voigt M.: Handbuch f. den Preussischen Staatsrecht, 2 Aufl. Berlin, Verlagsanstalt, 1926, 240 str., 8 M.
- Volkland A.: Die Beamtenschaft u. das Problem Staat u. Volk. Berlin, Verlagsanstalt d. deutschen Beamtenbundes, 1927, 64 str., 1 M.
- Voos: Behördenorganisation. Wiesdorf, Middelhaue, 1926, 63 str., 1,20 M.
- Voos: Behördenorganisation. Wiesdorf, Middelhaue, 1926, 59 str., 1,20 M.
- Waldecker L.: Allgemeine Staatslehre. Berlin, Rotschild, 1927, 788 str.
- Weinberger H.: Polizeirecht, sein Wesen, seine Grundlagen. Wien, Bayer, 1927, 84 str., 1,80 Sch.
- Wertheimer F.: Von deutschen Parteien u. Parteiführern im Ausland. Berlin, Zentral-Verlag, 1927, 25t str.
- Wolfand A.: Die staatsrechtliche Stellung d. bremischen Senates. Bremen, Schünemann's Verlag, 1927, 147 str.
- Zimmermann E. G.: Der mittlere Verwaltungsbeamte. Berlin, Tronitzsch u. Sohn, 1927, 10 str., 0,40 M.
- Ayyar N. R.: The chief constitutions of Europa and the British Commonwealth. Madras, Ramathan, 1926, 141 str.
- Baker R. and Dodd W.: The public papers of Woodrow Wilson: The new democracy, 2 vols. New York, Harpers, 1926.
- Banerjec D. N.: The Indian constitution and its actual working. Longmans, 1926.
- Beck J.: The vanishing Rights of the States. A discussion of the right of the Senate to nullity the action of a sovereign State in the selection of its representatives in the Senate. New York, Doran, 1926, 125 str.
- Beman, Lamar Taney: Abolishment of the electoral college. New York, Wilson, 1926, 121 str.
- Binkley W. E.: Problems and exercises in American government, national, state, municipal and locale. Ada (Ohio), Binkley, 1926.
- Brinkman C.: Recent theories of citizenship in its relation to government. Yale Univ. Press, 1927.

- Callecott W. H.: Church and state in Mexico 182—1857. Durham, Duke Univ. Press. 1927, 357 str.
- Cameron S. S.: State and commons: an introductory history of the British commonwealth, V. III. 1832—1921. London, Bell, 1927, 164 str.
- Chimenti P.: Tory democracy, Milano, Bestetti e Tumminelli, 1927, 11 str.
- Chmelar J.: Political parties in czecho-slovakia. Prague, Orbis, 1927.
- Cook W. W.: American institutions and their preservation. New York, The Author, 1927, 412 str.
- Cooley Th. M.: A treatise on the constitutional limitations upon legislative power in the several states of the American union, 2 vols. Boston, Little, 1927.
- Coolidge C.: Foundations of the Republic. N. Y. Scribner. 1926.
- Corwin E.: The constitution and what it means today, 3 ed. Princenton, Univ. Press, 1927.
- Court H.: The story of the British government, imperial, national, local. London, Sampson, 1926, 160 str.
- D'Etchegoyen O.: The comedy of Poland. London, Allen & Unwin, 1927.
- Dickinson J.: Administrative justice and the supremacy of law in the United States, Harvard Univ. Press, 1927, 1103 str.
- Dyboski R.: Poland old and new. Oxford Univ. Press, 1926.
- Fairlie J. A.: Administrative procedure in connection with statutory rules and orders in Great Britain. Urbana, Univ. of Ill. 1927.
- Fisher H.: James Bryce, 2 vols. Macmillan, 1926.
- Forester C. S.: Victor Emmanuel II and the union of Italy. N. Y., Dodd, 1927.
- Graham M.: New governments of eastern Europa, Holt, 1927.
- Griffith E.: The modern development of City government. London, Oxford Univ. Press, 1927.
- Grosnell H.: Getting out the vote: an experiment in the stimulation of voting. Chicago, Univ. Press, 1927, 128 str.
- Hoag C. and Hallet G.: Proportional representation. New York, Macmillan, 1926, 566 str.
- Hoching W. E.: Man and state. Yale, Univ. Press, 1926.
- Holcombe A.: State government in the United States. New York, Macmillan, 1927, 649 str.
- Hsieh P. Ch.: The government of China. Shang-hai, Kelly & Walsch, 1926, 414 str.
- Hubbard B. V.: Making America safe for democracy. Chicago, Legal News Co, 1926, 204 str.
- Imbert-Terry: A constitutional King: Georg the First. London, Murray, 1927.
- Karlgrén A.: Bolshevist Russia. London, Allen & Unwin, 1927, 311 str.

- Keith A. Berridale: The constitution, Administration and Laws of the Empire. London, Collins, 1927, 371 str.
- Knight E. W.: Our state government, an elementary text in government and citizenship for use in North Carolina. Chicago, Scott, 1926, 152 str.
- Long J.: Cases on constitutional law. Rochester, Lawyers Coop. Pub. Co., 1927, 975 str.
- Ludovici A.: A defence of conservatism. London, Faber and Gwyer, 1927.
- Mackay R.: The unreformed senate of Canada. Oxford, Univ. Press, 1926, 300 str.
- Marriott A. R.: The mechanism of the modern state, 2 vols. London, Oxford, Univ. Press, 1927.
- Martin Ch.: American government and citizenship. Knopf, 1927, 900 str.,
- Mc. Bain H. L.: The living constitution. New York, Worker's Education Press, 1927.
- Munro W. B.: The government of the United States; national, state and local. Marmillan, 1926, 687 str.
- Notestein W.: The wining of the initiative by the house of commons. London, Oxford Un. Press, 1926.
- Oxford and Asquith: Fifty years of British parliament, 2 vols. Boston, Little, 1926.
- Parrington V.: Democracy in American Thought, 2 vol. Harcourt, Brace, 1926.
- Pipkin Ch.: The idea social justice. A study of legislation and administration and the Labour movement in England and France between 1900—1926. New York, Macmillan, 1927, 595 str.
- A political Handbook of Europe. Parliament, parties and press. N. Y. Council of Foreign Relations, 1927.
- Prezzolini G.: Fascism (Trans. b. Kathleen Macmillan). London, Methuen, 1927, 217 str
- Reed T. u. Werbink P.: Documents illustrative of American municipal government. New York, Century Co, 1926, 603 str.
- Roberts G. B.: The functions of an English second chamber. London, Allen & Unwin, 1926, 254 str.
- Rogers, Lindsay: The american senate. Knopf, 1926, 260 str.
- Rosenberg K.: How Britain is governed. New York, People's Inst. Pub. Co, 1926, 96 str.
- Sait E. M.: American parties and elections. N. Y. Century Co, 1927, 608 str.
- Sanderson W. A.: Restraint of trade in English law. London, Sweet & Maxwell, 1927.
- Smith: The bureau of naturalization: its history, activities and organisation, Baltimore, Hopkins Press, 1926.
- Smith F.: The constitution: its story and battles. Los Angelos, Jefferson, 1927, 599 str.

- Sturzo L.: Italy and fascismo (Trans. by B. B. Carter). Harcourt, Brace, 1917.
- Tansill Ch. C.: Documents illustrative of the formation of the union of the American States. Washington, G. P. O. 1927, 1115 str.
- Thakore B. K.: Indian administration to the dawn of responsible government. Bombay, Tardporewala, 1927, 498 str.
- Van Dorn H.: Government owned corporations. New York, Knopf, 1926, 315 str.
- Villers L.: The fascist experiment. London, Faber & Gwyer, 1926, 270 str.
- Wadsworth A.: Biographical handbook and record of elections for the parliament of the commonwealth. Melbourne, Library Com. of the Commonwealth parliament, 1927, 588 str.
- Wells H. G.: Democracy under revision. London, Hogarth Press, 1927.
- Whipple L.: The story of civil liberty in the United States. N. Y., Vanguard Press, 1927.
- Whiskard G.: How are governed. London, Harrop, 1926, 96 str.
- White L.: Introduction to the study of public administration. New York, Macmillan, 1927, 495 str.
- Wightwick H. W.: District and parish councils. London, Stevens, 1927, 525 str.
- Wood H. E.: Public utility law, state and federal; a complete brief an every phase of the law of public utilities. Kansas City, Union Law Book, 1927, 772 str.
- Wrong G. M.: Charles Buller and responsible government. Oxford, Clarendon Press, 1927, 352 str.
- Campogrande V.: Lineamenti del nuovo Diritto costituzionale italiano, III ed. Torino, Lattes, 1927, 139 str.
- Candido-Noaro: Nuovo manuale completo di legislazione sociale. Roma, Colombo, 1927, 295 str.
- Cerracchio P.: L'esclusiva giurisdizione del Consiglio di Stato e della Giunta Prov. Amministrativa sul rapporto l'impiego publico. Napoli, 1926, 22 str.
- Chimenti P.: Diritto, Stato, Sovranita, nella dottrina costituzionale italiana. Modena, Soc. Tip. Modenese, 1927, 28 str.
- Crosa E.: La dottrina della delegazione di potestà legislativa materiale nel diritto italiano, francese, germanico. Tivoli, Manteu, 1927, 30 str.
- Donati: L'unità del diritto e l'unità della scienza del diritto a proposito della distinzione del diritto in publico e privato. Brünn, 1927, 19 str.
- Gianturco M.: La legislazione Sindicale Fascista e la Riforma costituzionale. Genova, „Imperia", 1926, 191 str.
- Garcia T.: La soberanía del Parlamento ingles. Su evolución politica. Su estado actual Murcia, de Noqués, 1927, 183 str.

- Giordano O.: L'arbitrato e la conciliazione nei conflitti di lavoro. Matera, Conti, 1926, 245 str.
- Coglia A.: „La nouava favola della api" (Lo Stato corporativo). Roma, L'ordine fascista, 1926, 270 str.
- Hobbes T.: Lo stato (Leviatano). A cura di G. Perticone. Torino, Paravia, 1925, 151 str.
- Ingresso G.: Principii di contabilità di Stato. Napoli, Maio, 1926, 270 str.
- Locke J.: Saggio sul governo civile riguardante la sua verra origine, la sua estensione, il suo fino, trad. di v. Beonio Brocchieri. Torino Bocca, 1925, 288 str.
- Marchetti et Suando: Mussolini e le corporazioni. Montova, Paladino, 1927, 72 str.
- Masci F.: La società, ii, diritto, lo Stato, Aquila, Casa ed. Vcchèoni, 1925, 465 stron.
- Menotti de Francesco: L'ammissione nella classificazione degli atti amministrativi. Milano, „Vita e pensiero", 1926, 90 str.
- Miceli V.: Del metodo nel diritto pubblico. Tivoli, Mantero, 1926, 20 str.
- Nitti Fr.: Bolchevisme, fascisme, y democrazia, Version espalona por M. A Alia. Berlin, Editora Internacional, 1927, 99 str., 3 M.
- Pacchioni: La funzione civila dell' imperialismo. Modena, Presso l'Università degli Studi, 1920, 34 str.
- Pellini C.: L'Alto segno: riflessioni di un fascista non tesserato. Milano, Baldini e Castoldi, 1926, 125 str.
- Pompeis E.: Il sistema elettorale maggioritario proporzionale del governo fascista. Castello, Unione Arti Grafiche, 1920, 415 str.
- Presutti E.: Introduzione alle scienze giuridiche e istituzioni di diritto pubblico, Campobasso, Molisana, 1926, 476 str.
- Rapisardi - Mirabelli: Rassegna di Diritto pubblico, internazionale ed interno per gli anni 1925-26. Siena, Circolo giuridico della R. Università, 1927, 57 str.
- Rende D.: Il diritto publico amministrativa in rapporto ai decreti riguardanti l'omologazione della deliberazioni dei Consigli di famiglia, Città di Castello Unione Arti Grafiche, 1926, 21 str.
- Scheggi R.: Le società cooperative nello Stato fascista. Roma, „Il diritto del Lavoro", 1927, 21 str.
- Siotto-Pintor M.: La dottrina dell' immunità degli Stati esteri dalla giurisdizione interna e la recentissima giurisprudenza italiana. Tubingen, Mohr, 1927, 21 str.
- Siotto - Pintor M.: Lo stato estero e la giurisdizione. Padova, Milani, 1926, 26 str.
- De Stefani A.: La legge della rivoluzione. Roma, Poligrafico per l'Amministrazione dello Stato, 1926, 10 str.

- Varvello F.: *Il contratto sociale di Gian Giacomo Rousseau*. Torino, Società Editrice Internazionale, 1926, 399 str.
- Zanobini G.: *Legislazione amministrativa*. Firenze, Vallecchi, 1927, 1553 strony.

2. Prawo międzynarodowe.

Bouffałł Bronisław: *Ochrona mniejszości w prawie narodów*. (Prace Towarzystwa Naukowego Warszawskiego II. Wydział nauk antropologicznych, społecznych, historii i filozofji). Warszawa, 1928 (s i c.).

Sprawa ochrony mniejszości w prawie narodów ma obszerną literaturę także w języku polskim. Do niej przychodzi nowa, cytowana wyżej praca, na której — rzecz w wydawnictwach zwłaszcza naukowych zgoła niewłaściwa — podano jako datę wydania rok przyszły. Dość trudno zdać sobie sprawę z tego, z jakiego punktu widzenia chciał autor ująć kwestję ochrony mniejszości. Opiera się głównie na literaturze z zakresu prawa narodów, ale w sposobie przeprowadzenia zwyczaję traktowanie publicystyczne, nieraz popularyzujące tylko wyniki naukowe, to znów polemiczne. Przedmiot ujmuję niesłychanie szeroko, ale i rozlewnie; zapomina o zasadzie: *qui trop embrasse...* Dyspozycja pracy, jak i poszczególnych części, nie dość przejrzysta. — Tezy o możliwości jednostronnego uznania przez Polskę traktatu o mniejszościach za nieobowiązujący, traktowanej bardzo jednostronnie, za udowodnioną nie podobna uznać. Szkoda, że autor, ogłaszając pracę w Towarzystwie naukowym, nie dostosował się do wymagań, stawianych pracom, naukowy charakter mającym; wprawdzie praca straciłaby może na żywości stylu, ale zyskała na pogłębieniu.

Prof. St. Kutrzeba (Kraków).

Bouffałł Bronisław: *Układy w Locarno a bezpieczeństwo Polski*. Warszawa, 1926, Perzyński, str. 78 + XII.

Zawarcie t. zw. umów lokarneńskich, ustalonych w dniu 16 października 1925 roku w Locarno, a podpisanych ostatecznie dnia 1 grudnia tegoż roku w Londynie, odegrało w rozwoju stosunków międzynarodowych lat ostatnich decydującą rolę. Umowy te stały się punktem zwrotnym w polityce zagranicznej mocarstw europejskich po wielkiej wojnie — a „duch Locarna”, tak odmienny od „ducha Wersalu”, natchnął zda się na czas jakiś większość mężów stanu państw ex-zwycięskich i ex-

zwycięzonych oraz poważny odłam opinii w Europie wiara że duch ten nowy zrealizuje wszystkie ich pragnienia i nadzieje.

Prócz swego politycznego znaczenia wnoszą układy w Locarno także i w dziedzinę nauki prawa narodów szereg nowych i inaczej niż dotąd rozwiniętych koncepcyj, a zmiany te mogą mieć w praktyce skutki ogromnie doniosłe.

Dla nas wreszcie, Polaków, poznanie genezy i zasad polityki Locarna ma dziś pierwszorzędne znaczenie, ściśle związane z kwestją bezpieczeństwa i całości granic naszego młodszego państwa, inaczej mówiąc, z kwestją zachowania, lub zmiany terytorialnego status quo, jakie nad Wisłą i Wartą ustanowił Traktat Wersalski z 28 czerwca 1919 r.

Dobrze się zatem stało, że p. Bronisław Bouffał, profesor Uniwersytetu w Lublinie, poświęcił temu, tak aktualnemu zagadnieniu specjalną pracę, którą właśnie omawiamy.

Dobrze się stało z dwu powodów: po pierwsze, jest to jak dotąd jedyne w naszej literaturze poważne opracowanie tego tematu, a po drugie, książkę p. Bouffała, prócz naturalnej u profesora uniwersyteckiego erudycji, cechują wcale niepowседневne zalety formy pisarskiej: jasność oraz wybitna żywość stylu — dlatego czyta się ją od początku do końca z nie słabnącem zainteresowaniem.

Autor zajmuje się przedewszystkiem genezą polityki Locarna w związku z ogólną sytuacją międzynarodową, podkreślając, że dzięki umowom lokarneńskim Niemcy po sześciu latach od daty przegranej wojny, wracają do koncertu mocarstw europejskich, skąd je usunął traktat pokojowy. Jest to zatem porażka „ducha Wersalu”, a triumf przeciwnego mu „ducha Locarna”, którego główną tendencją jest zupełna niwelacja różnie powstałych z końcem wojny między państwami zwycięskiej Entente'y a pokonanymi Niemcami. Za cenę takich ustępstw miano nadzieję osiągnąć utrwalenie pokoju w Europie, spodziewano się „pacyfikacji moralnej” i rozbrojenia umysłów, chciano wreszcie stworzyć grunt do pokojowej współpracy narodów, zarówno zwycięzców, jak i zwyciężonych z czasów wielkiej wojny, przedewszystkiem na polu ekonomicznym.

Te wszystkie nadzieje, zdaniem Autora, muszą zowieść, są bowiem w niezgodzie z rzeczywistością. Zapomniano podczas obrad lokarneńskich, że „problem pokoju europejskiego posiada, jak bożek Janus, dwa oblicza: jedno skierowane na zachód w stronę Renu, drugie zwrócone na wschód w stro-

nę Wisły". Pakt więc reński, stanowiący integralną część umów lokarneńskich, nieuzupełniony paktem nadwiślańskim, nie zabezpiecza pokoju w Europie, przeciwnie nawet poważnie mu zagraża. „Atak Niemiec dokona się na wschodzie”, — powiedział kiedyś Poincaré, — a słowa jego autor cytuje, jako motto swojej pracy.

Wogóle p. Bouffałł analizuje znaczenie układów zawartych w Locarno głównie z punktu widzenia interesów Polski i jej bezpieczeństwa, pomijając prawie zupełnie wszelkie kwestje zasadnicze. Podkreśla więc, że w systemie traktatów gwarancyjnych, stanowiących jedną całość z resztą umów lokarneńskich, bezpieczeństwo Polski i Czechosłowacji potraktowano po macoszemu w stosunku do stanowiska Francji, Belgii i... Niemiec. Jeśli bowiem Francja zaatakuje Niemcy, to na pomoc tym ostatnim, na mocy traktatów lokarneńskich przyjdą: Anglja, Belgia i Włochy, gdyby zaś Niemcy zaczęły Polskę lub Czechosłowację, to po stronie zaczepionych stanęłaby tylko — Francja; pamiętać należy, że pospieszenie z pomocą uzależnione jest nadto od subiektywnego uznania przez państwo zainteresowane, że zaczepka względem sąsiada, któremu ma przyjść z pomocą, nie została przez niego sprowokowana i że niezwłoczna pomoc jest konieczna.

Niemcy podkreśliły w Locarno w sposób aż nadto wyraźny — pisze dalej autor — „że nie uznają granicy wschodniej, że nie wyrzekają się jej zmiany na drodze pokojowej, a to ich milczące oświadczenie przyjęły państwa zachodnio-europejskie do zatwierdzającej wiadomości”. Fakt ten stanowi dla pokoju na wschodzie Europy istotnie groźne niebezpieczeństwo, konkluduje p. Bouffałł.

Przechodząc z kolei do interpretacji art. 16 Paktu Ligi Narodów, zawartej w umowach lokarneńskich, autor zaznacza z naciskiem, że takie tłumaczenie, jakie nadano wspomnianemu artykułowi Paktu na żądanie Niemiec, zwrócone jest przede wszystkim przeciw Polsce, jako sąsiadowi Rzeszy, który najłatwiej może ulec napadowi od strony Wschodu. W tym zaś wypadku musiałyby Niemcy nietylko wziąć udział w zarządzanej przez Radę Ligi Narodów krucjacie przeciw napastnikowi, ale także zezwolić na przemarsz wojsk francuskich, spieszących nam na pomoc, co nie dałoby się pogodzić z przepisami rosyjsko-niemieckiego traktatu reasekuracyjnego, zawartego w Rapallo w 1922 roku. „Ostateczna decyzja w kwestji, czy i w jakim stopniu Niemcy mają zastosować się w danym wypadku do zleceń i wskazówek Rady Ligi Narodów — wy-

jaśnia dalej autor — należeć ma wyłącznie do rządu niemieckiego”.

Wywody p. Bouffała potwierdza rozwój wypadków w coraz większej mierze: bankructwo „ducha Locarna” staje się coraz powszechniej uznane. Autor trafnie przewidział konsekwencje Locarna — i to stanowi główną jego zasługę.

Witold Bronowski (Poznań).

Der yng Antoni: Międzynarodowe zobowiązania Polski w zakresie szkolnictwa mniejszości narodowościowych. Lwów, 1927, Książnica-Atlas.

Kwestja interpretacji przepisów umów międzynarodowych, dotyczących ochrony praw mniejszości, jest i pozostanie ważnym zadaniem prawników-internacjonalistów. Spory bowiem i różnice poglądów, jakie wynikają, a zapewne i nadal wynikać będą na tem tle, wymagają gruntownej znajomości zarówno ducha i litery, jak i ustalenia zakresu zastosowania, oraz mocy obowiązującej odnośnych norm prawno-międzynarodowych.

Polska należy do tych państw powojennych, które przyjęły na siebie w stosunku do mniejszości etnicznych, religijnych lub językowych najcięższe, najdalej idące zobowiązania.

Polska ponadto, transformując przepisy traktatu o mniejszościach z dnia 28 czerwca 1919 r., na mocy art. 1 tegoż, na normy prawa wewnętrznego, bądź drogą wprowadzenia ich do konstytucji, bądź przez pomieszczenie w specjalnych ustawach, interpretuje je rozszerzająco. Tym sposobem nasze prawo wewnętrzne w kwestji ochrony mniejszości poszło znacznie dalej, niż tego wymagały przyjęte przez nas zobowiązania międzynarodowe.

Mimo to jednak, mimo zajęcia wobec mniejszości etnicznych, językowych i religijnych, zamieszkujących nasze państwo, tak wyjątkowo liberalnego stanowiska, jest Polska stale i systematycznie pomawiana o chęć obejścia odnośnych przepisów, a nawet wręcz, raz poraz, oskarżana o jawne gwałcenie swoich w tym względzie zobowiązań.

Niedawno zarzucano nam prześladowanie szkolnictwa niemieckiego na Śląsku, a gdy specjalny ekspert Ligi Narodów stwierdził całkowitą bezpodstawność tych zarzutów, a przeprowadzone przezeń egzaminy językowe wśród dzieci w wieku szkolnym, celem ustalenia ich języka ojczystego i związa-

nej z tem przynależności do szkół polskich lub niemieckich, wykazały niezwykle liberalność dotychczasowego postępowania naszych władz — chycono się innego sposobu. Oto cała prawie prasa niemiecka stale rozpowszechnia oszczercze pogłoski, imputujące władzom polskim coraz to nowe przestępstwa w dziedzinie prześladowania szkolnictwa niemieckiego w Polsce.

Ataków zatem z tej strony nam nie brak, napaści jednak podobne w przyszłości również nas czekają. Musimy być więc dobrze przygotowani do odparcia tych świadomie fałszywych „argumentów” propagandy niemieckiej.

Z tego punktu widzenia należy powitać z uznaniem pracę p. Derynga, asystenta Seminarjum Prawa Narodów Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, zawiera ona bowiem trafną i ścisłą ocenę zobowiązań międzynarodowych Polski w dziedzinie szkolnictwa mniejszościowego i do ustalenia właściwego ich charakteru niewątpliwie przyczynić się może.

Autor analizuje pokolei wszystkie artykuły traktatu o mniejszościach, zwracając szczególną uwagę na przepisy art. 8—10, dotyczące szkolnictwa mniejszości narodowych. W dalszym ciągu wywodzi i mocno podkreśla, że zobowiązania traktatowe Polski w zakresie ochrony praw mniejszości nie zmieniają jej pełno-prawnego stanowiska w stosunkach międzynarodowych. Wreszcie dochodzi do słusznej konkluzji, że zobowiązania te w zakresie szkolnictwa mniejszościowego nie dotyczą państwowych szkół publicznych, średnich i wyższych, nie nakładają również obowiązku udzielania praw publiczności szkołom średnim i wyższym z językiem wykładowym niepolskim, lub takim, które nie odpowiadają warunkom ustalonym przez państwo dla wszelkiego rodzaju szkół prywatnych.

Żałować należy, że autor zakresił tak szczupłe ramy swej aktualnej pracy, że nie uwzględnił przede wszystkim zobowiązań Polski w zakresie szkolnictwa mniejszościowego na Śląsku, zawartych w konwencji genewskiej z 15 maja 1922 roku, idą one bowiem znacznie dalej od postanowień t. zw. „małego traktatu wersalskiego”, a pozostają również pod gwarancją Ligi Narodów.

Taka jednak, jaka jest — choć może niekompletna — praca p. Derynga niewątpliwie zasługuje na uwagę.

Witold Bronowski (Poznań).

Seyda Marjan: Polska na przełomie dziejów. Fakty i dokumenty — od wybuchu wojny do zbrojnego wystąpienia Stanów Zednoczonych. Poznań, 1927, Św. Wojciech, str. 663 + IX.

Poseł Marjan Seyda, były minister spraw zagranicznych i były członek Komitetu Narodowego w Paryżu, ogłosił tom pierwszy swego na wielką skalę zakrojonego dzieła, które zasługuje na baczną uwagę całej inteligencji polskiej.

Już odrazu zaznaczyć należy, że podtytuł książki — „Fakty i dokumenty” — jest stanowczo za skromny i nie obejmuje całokształtu jej treści. Tematem tej pięknej pracy jest bowiem rozwój sprawy polskiej na tle historii dyplomatycznej wielkiej wojny, przyczem autor traktuje go tak szeroko, że jest to właściwie doskonałe ujęcie nie tylko sprawy polskiej, jako takiej, ale także obraz ogólny sytuacji wewnętrznej i militarnej zaborców oraz innych mocarstw walczących, stanowiącej naturalne tło tej sprawy. Krótko mówiąc, jest to historia wielkiej wojny, ujęta ze stanowiska polskiego, ze szczególnem uwzględnieniem rozwoju sprawy polskiej w latach 1914—1918.

Do podjęcia takiego właśnie zadania posiada autor wyjątkowe wprost kwalifikacje: należał on bowiem do tych czynnych polityków polskich, którzy w epoce przełomowej, w łonie Komitetu Narodowego, w Lozannie i w Paryżu, stali na czele „polskich zabiegów i wysiłków”, zmierzających do tego, aby sprawę polską uczynić sprawą europejską i zapewnić jej słuszne rozwiązanie na arenie międzynarodowej.

Autor, jako szef akcji prasowej Komitetu Narodowego, miał dostęp do całego szeregu dokumentów, wiedział o całym szeregu faktów, nieznanych szerszemu ogółowi. To też praca jego opiera się na ogromnym materiale informacyjnym, pochodzącym z pierwszej ręki, a także na dokładnej znajomości całej odnośnej literatury.

Układ tego ogromnego materiału jest w pracy p. Seydy niepospolicie jasny i celowy. Autor dzieli całość treści tomu pierwszego, poza obszernym wstępem, na trzy wielkie części.

Pierwsza z nich obejmuje okres czasu od wybuchu wojny do proklamacji państw centralnych z 5 listopada 1916 roku.

Druga traktuje w całości o proklamacji listopadowej, jej przyczynach i jej skutkach oraz o postawie, jaką wobec niej zajęło społeczeństwo polskie trzech zaborów.

Trzecia wreszcie i ostatnia część książki poświęcona jest

okresowi od proklamacji listopadowej do rewolucji rosyjskiej i zbrojnego wystąpienia Stanów Zjednoczonych.

Każda z tych części dzieli się z kolei w sposób metodyczny na rozdziały, obrazujące stan sprawy polskiej w łonie mocarstw Entente'y, pośród państw centralnych, w Rosji i w Polsce samej, z uwzględnieniem sytuacji poszczególnych zaborów w danym okresie historycznym. Cierpi na tem coprawda chronologiczny porządek rzeczy, ale zato mamy jasno przed oczyma stopniowy rozwój zagadnienia. Fakty powiązane są w ścisły łańcuch rozumowy, szczególnie nie przesłaniają całości. Talent konstrukcyjny, z jakim autor zbudował swą pracę, zasługuje na osobne podkreślenie.

W dalszym ciągu tomu pierwszego, oprócz zakończenia, obrazującego stan sprawy polskiej po trzech latach wojny, umieścił autor obszernie przypisy, zawierające na przeszło stu stronach druku szereg dokumentów i źródeł, nieraz wcale dotąd nieopublikowanych, a mających dla omawianych zagadnień pierwszorzędą wagę. Szereg dokumentów, w całości lub w streszczeniu, przytoczony został ponadto w samym tekście książki.

Podkreślić tutaj należy wielką ścisłość i rzeczowość wszystkich niemal wywodów autora, opartych prawie zawsze na cytowanych źródłach, oraz, tak rzadki u czynnych polityków, umiar, takt i spokój w traktowaniu ludzi i spraw. Ta wybitna, a tak rzadko spotykana obiektywność sądów zasługuje na specjalną wzmiankę i na szczególne uznanie.

Na szczególną również uwagę zasługuje konkluzja autora, że „nieprawdą jest, jakoby w wielkiej wojnie ważyła była na szali historii tylko sprawa polska jako przedmiot. Przeciwnie, obok wagi gatunkowej zagadnienia polskiego i obok korzystnych dla nas międzynarodowych konjunktur politycznych zadecydowała o losie naszym w sposób pierwszorzędny Polska jako podmiot, jako czynnik aktywny, polityczną postawą, politycznym działaniem w okolicznościach, wynikających z podziału, tak trudnych, w jakich nie znajdował się żaden inny naród. Powiem więcej — ciągnie dalej autor — stanowisko społeczeństwa polskiego wpłynęło nie tylko na to, czem Polska wyszła z wojny światowej, ale przyczyniło się w pewnej mierze i do ogólnego wyniku tej wojny”. Stwierdzenie tezy powyższej, oraz wykazanie faktami i dokumentami roli czynnej, jaką odegrał naród polski w wielkiej

wojnie i w odzyskaniu własnej niepodległości — jest myślą przewodnią omawianego dzieła.

Praca p. M. Seydy posiada niewątpliwie pierwszorzędną i trwałą wartość historyczną, życzyć zatem należy, aby drugi jej tom jaknajprędzej ukazał się w druku; należy także wszystkim myślącym Polakom dokładne jej przestudjowanie szczególnie gorąco polecić. Witold B r o n o w s k i (Poznań).

Wehr Witold: Nacjonalizm państwa współczesnego i jego skutki w prawie międzynarodowym. Warszawa, 1926, skład główny w Domu Książki Polskiej, str. 32 *)

Rola jaką w rozwoju prawa międzynarodowego naszych czasów odgrywa zasada narodowości staje się coraz bardziej widoczna. Od chwili bowiem proklamowania jej przez P. S. Mancini'ego w jego wykładzie inauguracyjnym p. t. „Della nazionalità come fondamento del diritto delle genti”, wygłoszonym 22 stycznia 1851 roku w Uniwersytecie w Turynie, robi ona zarówno w doktrynie prawa międzynarodowego, jak i w życiu narodów nieustanne postępy.

Adepci Mancini'ego: Carnazza-Amari, Brusa, Pasquale-Fiore, Pierantoni i inni kontynuują jego poglądy, a Napoleon III czyni z zasady narodowości regułę kierowniczą swojej polityki zagranicznej.

Zjednoczenie Włoch i Niemiec oraz powstanie państwa belgijskiego, Grecji, Rumunii i państw bałkańskich, było dalszym wymownym potwierdzeniem słuszności tej „szkoły włoskiej”, której początek dał Mancini.

W historii dyplomatycznej czasów najnowszych i w wojennej doktrynie prawa międzynarodowego zasada narodowości święci nowe, dotąd nieznanne, trjumfy.

Orędzie prezydenta Wilsona, koniec monarchji Habsburgów, powstanie szeregu państw narodowych, a przedewszystkiem Polski — oto etapy tej drogi rozwojowej, po której zasada narodowości dąży w naszych czasach do zupełnego zwycięstwa.

Równoległe z tym procesem dziejowym postępuje także tworzenie się nowych koncepcyj prawnomiędzynarodowych. Plebiscyt, prawo opcji, uznanie narodu

*) Rok temu omawialiśmy na tem miejscu rozprawę doktorską tegoż autora p. t. „O prawie zawierania umów międzynarodowych”. Warszawa, 1925, str. 95 + II.

i ochrona praw mniejszości są najbardziej typowa ilustracja powyższego twierdzenia.

Dobrze się zatem stało, że tem, tak bardzo doniosłym i aktualnym zagadnieniem zainteresowano się i u nas, Polska bowiem wiele zasadzie narodowości ma do zawdzięczenia, a jej zmartwychwstanie jako państwa niepodległego jest jeszcze jednym, a jakże wymownym, zasady tej potwierdzeniem.

Broszura, którą p. Wehr poświęcił nacjonalizmowi państwa współczesnego i jego skutkom w prawie międzynarodowym jest bodaj pierwszą pracą polską z tej dziedziny, jaka się dotąd ukazała.

Z tego chociażby powodu żałować należy, że autor zakreślił swojej pracy tak bardzo szczupłe ramy. Praca bowiem, tak ujęta, ma charakter raczej szkicowy, chaotyczny i powierzchowny, poszczególne zagadnienia traktowane są nierównomiernie, nad niektórymi autor zbyt szybko się rozwodzi, inne prawie zupełnie pomija.

Trudno jest także uznać za słuszne twierdzenie autora, że „nacjonalizm państwa współczesnego” taki, jakim go określają wywody zamieszczone na str. 4 omawianej pracy, nie ma nic wspólnego z zasadą narodowości, która, zdaniem autora, nie została dotąd jeszcze „bliżej określona”.

Mimo jednak tych wszystkich usterek i niejasności, wynikłych zapewne ze zbyt pośpiesznego formułowania myśli i zanadto zwięzłego ujmowania tematu, broszura p. Wehra zasługuje na uwagę, jako pierwsza w naszej literaturze prawa narodów próba opracowania tak aktualnego zagadnienia, jakim jest zasada narodowości.

Witold Bronowski (Poznań).

Figlarewicz Aleksander, mag. praw.: O Komisji Odszkodowań. Ustrój, kompetencje i działalność na podstawie traktatów pokojowych: w Wersalu, w Saint-Germain, w Trianon, w Neuilly-sur-Seine, w Sévres i w Lozannie. Rozprawa doktorska, przyjęta przez Radę Wydziału Prawa Uniwersytetu Warszawskiego. Warszawa 1927. str. V + 119.

Cały powojenny ustrój Europy opiera się na traktatach pokoju, zawartych po ukończeniu wojny światowej. Traktaty te zawierają nadto wiele kwestyj pierwszorzędного znacze-

nia, dotychczas w umowach międzynarodowych nigdzie nawet nie poruszanych.

Zdawałoby się, że wobec tego traktaty pokoju powinny być przedmiotem szczególnej uwagi i specjalnych studjów nie tylko we Francji, Anglii, Niemczech, ale i u nas w Polsce, którą te traktaty tak samo bezpośrednio dotyczą. Stwierdzam jednak, że tak nie jest i że książka, któraby specjalnie zajmowała się tem lub innym zagadnieniem z dziedziny traktatów pokoju, należy do prawdziwie rzadkich ptaków w naszej literaturze prawniczej.

Takim właśnie rzadkim okazem jest wymieniona na wstępie praca p. Figlarewicza, przyjęta, jako rozprawa doktorska, przez Radę Wydziału Prawa Uniwersytetu Warszawskiego. Autor zaznajamia nas w niej szczegółowo z ustrojem i nader rozległymi kompetencjami nowego organu międzynarodowego, stworzonego przez organy pokoju pod nazwą „Komisji Odszkodowań”. Zadaniem tego organu było, według traktatów, ustalenie nie tylko wysokości szkód i strat, poniesionych przez państwa sojusznicze na skutek narzuconej im przez Niemcy wojny, ale również zajęcie się ściąganiem od napastników należnych sum i wogóle decydowanie o wszelkich kwestjach, związanych z odszkodowaniami.

Autor w sposób żywy i przejrzysty przedstawił nam obraz ustroju, kompetencji prawnych i dotychczasowej działalności Komisji Odszkodowań, a nadto, wykroczywszy już poza ramy oznaczonego w tytule swej pracy tematu, skreślił zmienne koleje samych odszkodowań, aż do planu Dawesa włącznie. To rozszerzenie tematu należałoby — mojem zdaniem — zapisać na dobro pracy p. Figlarewicza, która tym sposobem, zaznajamiając nas z praktycznymi wynikami działalności samej Komisji, zawiera już pełny obraz niezmiernie skomplikowanej kwestji odszkodowań.

Co do wyników praktycznych działalności Komisji, autor usposobiony jest raczej pesymistycznie, utrzymując całkiem słusznie, że czteroletnia działalność tego organu nie wydała oczekiwania rezultatów. Na usprawiedliwienie Komisji przytacza, że „Niemcy bynajmniej nie ułatwiały działalności Komisji i bezwzględnie ponoszą winę za świadome i stałe powściąganie się od reform finansowych w państwie oraz za to, iż nad lojalne uiszczenie długów przekładały trwanie w wiernym oporze i złośliwym bojkotowaniu traktatu, który podpisały”.

Pominąwszy drobne usterki, od których żadna praca tego

rodzaju wolną być nie może (np. ominięcie trudnego zagadnienia sukcesji między państwowej), stwierdzić winieniem, że praca p. Figlarewicz jest bardzo pożyteczną, jedyną w polskiej literaturze prawniczej monografią, z którą każdy — prawnik czy ekonomista — interesujący się kwestją odszkodowań, zapoznać się musi.

Język naogół dobry, wyjątek stanowią wyrażenia i zwroty galicyjskie: zaistnieć (zamiast powstać), z reguły (zam. w zasadzie), fotela (zam. fotelu), pod likwidacją rozumie się (zam. przez likwidację), lub niepotrzebne używanie wyrazów cudzoziemskich, jak: esencjalja, tangenta.

K. K i e r s k i (Poznań).

Firstenberg Julian, mag. praw.: Port Gdański ze stanowiska prawnego (rozprawa dyplomowa w Szkole Nauk Polit.), z przedmową prof. Dr. Juliana Makowskiego, Warszawa, Hoesick, 1927, stron 89.

Rozprawy i monografie o Gdańsku tyczyły dotąd naogół albo problemu ekonomicznego, albo położenia międzynarodowego całego wolnego miasta. Brak było natomiast specjalnej monografii dotyczącej prawnego ustroju portu gdańskiego. To też powyższą monografię p. Firstenberga można powitać z radością, temwięcej, że opracowana jest na podstawie materiałów faktycznych z pierwszych lat działalności Rady Portu, powstałej w r. 1921. Praca jest dobrze dysponowana i wyczerpująco orjentuje o organizacji prawnej portu i podległych Radzie Portu urządzeń. — Drobną usterką: że Polska posiada w Porcie Gdańskim prawa dwojakiego rodzaju, t. j. jako współadministrator portu oraz jako uprzywilejowany klient portu, to tezę tę stawiłem w rozprawce p. t.: „Port Gdański jako autonomiczne przedsiębiorstwo” (Ekonomista 1924 r. 3), a nie jak autor błędnie na stronie 44 cytuje w mej książce „Dostęp Polski do morza a interesy Prus Wschodnich”. — Książkę opatrzył przedmową prof. Dr. Julian Makowski. Jeżeli jednak profesor Makowski pisze: „Jasne, niedwuznaczne postanowienia Traktatu Wersalskiego przyznają Polsce władzę nad Portem Gdańskim, zostały zmienione na naszą niekorzyść przez późniejsze układy”, to nie można się na to zupełnie zgodzić: właśnie przepisy Traktatu, który utworzył nieszczęśliwy pod względem prawnym twór „Wolnego Miasta”, był źródłem wszystkich późniejszych trudności i spowodował konwencję polsko-gdańską. Nie „ignorancja” twórców konwencji spowodowała dzisiejszy ustrój, ale zawdzięczamy go p. Lloyd Ge-

orge'owi, który przeszkodził przyznaniu Gdańska Polsce. To należy z całą otwartością stwierdzić.

Dr. St. S ł a w s k i (Poznań).

B o r c h (Comte Nicolas de): Le principe des Nationalités et la Question Lithuanienne. Louvain, 1925, Ceuterick, str. 139.

Powyższa praca rodaka naszego, p. Borch, doktora nauk politycznych i dyplomatycznych Uniwersytetu w Louvain, zawiera studjum o kwestji litewskiej w związku z ogólną zasadą narodowości, ujęte z punktu widzenia prawnopolitycznego i w oświetleniu historii.

Autor rozpatruje na wstępie cały szereg teoryj narodowości i dochodzi do słusznego, a powszechnie dziś w nauce uznanego, przekonania, że cechą charakterystyczną narodowości nowoczesnej jest wspólność kulturalna, osiągnięta dzięki wiekowemu współżyciu i współpracy pokoleń. Wynikiem takiego współżycia, takiej syntezy sądów, uczuć i dążeń, jest •wytworzenie się w społeczeństwie poczucia łączności narodowej.

Zasada rasy i języka, przyjęta za podstawę narodowości, jest z gruntu fałszywa i wywiera — zdaniem autora — wpływ destrukcyjny. Będąc zasadą materialistyczną wytwarza ona coraz to nowe przeciwieństwa i antagonizmy między narodami i jest powodem niezwykle ostrych konfliktów, które mogą być rozstrzygnięte tylko w drodze walki zbrojnej.

Przeciwnie — brzmia dalsze wywody — przyjęcie wartości moralnych, jako podstawowego kryterjum narodowości, ma wpływ pozytywny. Tylko bowiem w dziedzinie ducha może dokonać się synteza konieczna dla pogodzenia, bez naruszenia prawa, sprzecznych interesów i różnic rasowych. „Zasada rasy, zastosowana do bytu państwa, ma za towarzysza denacjonalizację — twierdzi autor — zasada wartości moralnych — asymilację”.

Na tle takich poglądów na aktualny dziś w prawie narodów i w historii dyplomatycznej naszych czasów problem narodowości przystępuje p. Borch do zbadania niemniej aktualnej, a nas żywo obchodzącej, kwestji litewskiej, która nie schodzi prawie w latach ostatnich z porządku obrad genewskich i nie przestaje zatrudniać kancelaryj dyplomatycznych Europy.

Myślą przewodnią tych rozważań jest słuszne przekonanie autora, że „kwestji litewskiej niepodob-

na pojąć bez zrozumienia jej historii" — i dodać trzeba, że gdyby tego samego zdania były czynniki kierujące polityką zagraniczną powojennej Europy, to problem litewski byłby już dawno rozwiązany, zgodnie z ideą pokoju, w myśl interesów Litwy i Polski oraz Europy jako całości.

Zgodnie z takim założeniem, praca p. Borchy zawiera naprzód zwięzłą historję Litwy aż do układu w Krewie, z uwzględnieniem stosunków wewnętrznych W. Księstwa i jego struktury etnograficznej. W dalszym ciągu znajdujemy rozważania nad dalszym etapem stosunków polsko-litewskich i rozwoju Litwy samej: od aktu krewskiego, poprzez Grunwald i Horodło, aż do czasów Zygmunta Augusta. Następny rozdział poświęcony jest w całości rozważaniom nad rozwojem i znaczeniem wpływów kulturalnych Polski na terytorjum W. Księstwa w okresie poprzedzającym Unję Lubelską, której genezę, charakter prawno-polityczny i znaczenie opisuje autor w dalszym rozdziale swojej pracy.

Na tem kończy autor swój zarys dziejów Litwy, wychodząc z założenia, że dalsze wspólne losy obu prowincyj do historii Litwy już nie należą.

Rozważania historyczne p. Borchy, aczkolwiek bardzo zwięzłe, zostały ujęte jasno i wyczerpująco, a oparte na źródłach pierwszorzędnych, dobrze świadczą o sumienności i metodzie autora,

Rozdział siódmy i ostatni jest bodaj dla nas najbardziej interesujący. Autor powraca tu bowiem do wypowiedzianych już w rozdziale wstępnym poglądów na zasadę narodowości i bada w ich świetle kwestję litewską, szukając możliwości słusznego jej rozwiązania. Zaznacza na wstępie tego rozdziału, że rola Unji Lubelskiej nie ogranicza się do połączenia dwóch państw i dwu narodowości w jeden Naród; stanowi ona pozatem jedynie właściwe rozstrzygnięcie, nieuniknionych między nieposiadającymi naturalnych granic sąsiednimi państwami, konfliktów i sporów. Trwałość Unji i wytworzenie, dzięki niej, wspólnej kultury narodowej, dowodzi jasno, że takie właśnie rozwiązanie problemu narodowości jest słuszne i mądre. Autor utrzymuje, że program polityczny dynastji Jagiellonów nie stracił bynajmniej swojej aktualności, że przeciwnie — jest on dzisiaj jedyną naturalną drogą, wiodącą do rozwiązania, tak się z roku na rok zaogniającej, kwestji litewskiej. Na tej jednak drodze naturalnej i koniecznej widzi Autor dwie przeszkody: traktat o mniejszościach i utworzenie republiki litewskiej. Traktat o mniejszościach uniemożliwia im

asymilację, tamując tem samym proces naturalny i słuszny. Utworzenie zaś republiki litewskiej zawdzięczać należy wyłącznie polityce Niemiec, które, odkrywszy naród litewski jako taki w roku 1916 i obdarzywszy go, we własnym interesie, samodzielnym bytem państwowym, nie przestają kierować jego krokami na arenie międzynarodowej.

Po takim postawieniu kwestji, Autor opisuje genezę i historję powstania państwa litewskiego oraz jego zatargów z Polską, kładąc szczególny nacisk na kwestję Wilna, którego ludność uchwaliła, jak wiadomo, 8 stycznia 1922 przyłączenie do Polski bez żadnych ograniczeń.

Utrzymanie przy życiu republiki litewskiej, tworu pokonanych Niemiec, dowodzi zupełnego zignorowania czterech wieków historii ze strony mocarstw zwycięskich i powoduje ostry stan naprężenia w tej części Europy, zwany sporem o Wilno.

Tym sposobem — konkluduje Autor — stworzono węzeł gordyjski, którego dotychczasowymi metodami rozwiązać niepodobna, polityka bowiem oparta na ignorancji dziejów, rozdzieliła to, co złączyła historia. Jedyne rozwiązaniem tego węzła jest i pozostanie, utrwalona przez tradycję wieków, wypróbowana w ciągu dziejów i zgodna z logiką historii, Unja obojga Narodów; leży ona zarówno w ich własnym interesie, jak i w interesie Europy.

Praca p. Borchy, napisana z talentem i niewątpliwą znajomością przedmiotu, jeżeli chodzi o wyjaśnienie cudzoziemcom tak mało im znanej kwestji litewskiej, ma wartość pierwszorzędą.

Ogólne jednak tezy Autora — głoszące, że jeżeli za podstawę pojęcia narodowości przyjmujemy elementy duchowe: kultury i tradycji historycznej, nie zaś materialistyczną zasadę wspólności rasy lub języka, to umożliwimy tem samym rozwiązanie licznych i ostrych konfliktów, powstałych wskutek uznania zasady narodowości za podstawę nowej politycznej struktury Europy — zasługują na uwagę i przemyślenie ze strony czytelnika polskiego.

Witold Bronowski (Poznań).

Noël Henry: *Les Gouvernements de fait devant le juge*. Paris, 1927. Str. XXXII + 260. — Z przedm. prof. J. Basdevant.

Powojenne stosunki międzynarodowe, zakłócone i skomplikowane wystąpieniem na widownię polityczną różnych rządów pochodzenia rewolucyjnego, zwróciły uwagę prawników

na tak mało zbadane dotąd przez naukę zjawisko Rządów de facto. Po omówionej na tem miejscu pracy dr. Spiropoulusa, ukazała się w roku bieżącym książka młodego uczonego francuskiego Noël Henry, który rzecz tę ujął pod specjalnym kątem, mianowicie z punktu widzenia sędziego, który może być sędzią własnym, sędzią obcym, albo sędzią międzynarodowym. Każdej z tych możliwości poświęca autor oddzielny rozdział swej pracy.

I. Sędzia własny. — Pytanie, jakie zasady prawne ma stosować sędzia, powołany do oceny doniosłości i skutków prawnych czynności rządu de facto, który powstał na terytorium państwa reprezentowanego przez sędziego, należy do zakresu prawa konstytucyjnego porównawczego. Podstawowem jest rozróżnienie rządu de facto ogólnego i lokalnego. Czynności pierwszego są ważne, drugiego zaś giną wraz z nim. Rząd de facto nigdy nie może być uznany przez sądy za ważne, nawet gdyby były dokonane contra legem; jedyny wyjątek pod tym względem stanowią niektóre państwa południowoamerykańskie. — Co się tyczy rządów de facto lokalnych, to trzeba odróżniać te które wygrały, od tych które przegrały. Czynności pierwszych są uznawane przez sądy za ważne od samego początku ich istnienia. Inaczej jest w razie przegranej. Autor podaje w wątpliwość, czy uznanie powstańców za stronę wojującą przez rząd de jure pociąga za sobą stosowanie do nich przepisów międzynarodowego prawa wojennego. A stanowisko swe uzasadnia on tem, że wojna domowa podlega tylko normom prawno-wewnętrzny, a jeżeli rząd de jure stosuje do powstańców prawo wojenne międzynarodowe, to zachodzi tu tylko recepcja przepisów tego prawa do prawa wewnętrznego, że zatem takie uznanie ma wpływ na stosowanie przepisów prawa karnego, ale że nie ma skutków międzynarodowych (inaczej Spiropoulos).

II. Sędzia obcy państwa trzeciego. Myślą przewodnią rozumowania autora w tym rozdziale jest, że stosunki zagraniczne należą wyłącznie do kompetencji władzy wykonawczej, i że wskutek tego sędzia kieruje się jedynie decyzjami, powziętymi przez jego rząd, nie analizując ich pod kątem widzenia prawa międzynarodowego, a jedynie z uwagi na kompetencje wewnętrzną. Autor odróżnia uznanie państwa od uznania rządu, przyczem może się zdarzyć, że państwo jest uznane a rząd nie uznany, i odwrotnie rząd jest uznany, a państwa jeszcze niema. Ten ostatni wypadek zachodzi, gdy uznano powstańców za stronę wojującą. Co się tyczy uznania de jure

i de facto, to pierwsze oznacza uznanie aa stałe, ostateczne, a drugie uznanie prowizoryczne, czasami sub modo.

Dalej autor bada, czy sędzia w swych orzeczeniach musi brać wyłącznie pod uwagę stanowisko swego rządu i stosować wyłącznie własne ustawodawstwo, czy też może brać pod uwagę i prawo międzynarodowe. Ten ostatni wypadek zachodzi, w zakresie zresztą bardzo ograniczonym, w Stanach Zjednoczonych Ameryki, Anglii, Niemczech i Austrii. Kwestję tę dokładniej zresztą wyświetlili Triepel i Verdross, których prac autor niestety nie zna, pomimo, że klasyczne dzieło pierwszego „Völkerrecht und Landesrecht” zostało w roku 1920 przetłumaczone na język francuski.

W związku z powyższem p. Noël-Henry podaje ciekawą teorię, mającą kurs we Francji, z której wynika, że egzekutywa ma zupełną autonomję w zakresie polityki zagranicznej, a zwłaszcza co do zawierania traktatów. Gdy więc rząd francuski uznaje obcy rząd, to wykonywa on wtedy akt rządowy, który nie może w żadnej instancji być zaczepiony i uznany za nieważny pod pozorem, że sprzeciwia się prawu międzynarodowemu. — W Stanach Zjednoczonych jest inaczej, ponieważ tam Senat ma „treaty making power”, a interpretacja umów należy również do władzy ustawodawczej.

W razie uznania rządu de facto przez rząd państwa sędziego, ten ostatni nie napotyka normalnie na żadne trudności. Sprawa komplikuje się, w razie nie uznania. W takim wypadku dla sędziego angielskiego i francuskiego rząd de facto nie uznany wogóle nie istnieje pod względem prawnym i nie może być stroną w procesie, ani jako powód, ani jako pozwany, dla tego też sędzia nie może nakazać wykonania kontraktów z nim zawartych. Rząd taki nie posiada bowiem, w oczach obcego państwa, prawa reprezentowania państwa, za którego organ chce uchodzić. Ponieważ zaś fakt zawierania kontraktów z rządem de facto nie uznanym, będącym w stanie rewolty w stosunku do rządu legalnego, jest przeciwny międzynarodowemu porządkowi prawnemu, sędzia musi uznać takie kontrakty za niebyłe.

Rząd de facto nie uznany nie ma prawa do immunitetu. Uzasadnienie, które na poparcie tego podaje autor, jest cokolwiek paradoksalne, i przeczy jego poprzednim wywodom. Dowodzi on, że sędzia bynajmniej nie zaprzecza istnieniu rządu de facto nie uznanego; ponieważ zaś, wobec braku uznania, pretensje do tego rządu nie mogą być wytaczane w drodze dyplomatycznej, należy mu odmówić immunitetu, aby, w inte-

resie wymiaru sprawiedliwości, była otwarta dla poszkodowanych zwykła droga sądowa.

Nie można również zgodzić się z autorem, że własność państwa uznanego, ale którego rząd jest nie uznany, może być okładana aresztem. Zdawałoby się przeciwnie, że właśnie nie w takim wypadku należy uznać, że własność ta, jako należąca do podmiotu, pozbawionego możliwości obrony swych praw, winna być otoczona opieką.

Wreszcie sędzia nie może uznawać aktów administracyjnych rządu de facto nie uznanego, a odnoszących się do osób fizycznych, prawnych i do ich majątku. Jest to reguła surowa ale słuszna. Stąd poszły paszporty Ligi Narodów dla emigrantów rosyjskich. Na tej również podstawie jurysprudencja francuska i amerykańska uznawała za istniejące nadal spółki akcyjne znacjonalizowane przez rząd bolszewicki nie uznany, a wynikające trudności rozstrzygano stosując zasadę siły wyższej. Dla tego dalej sądu nie uznają konfiskat, dokonanych przez rząd de facto nie uznany, jako nie przenoszących ważnie tytułu własności i dopuszczają ich rewindykację. — Wreszcie wyroki wydane przez sądy państwa, którego rząd jest nie uznany, nie stanowią *res judicatae* dla sędziego obcego, który nie może udzielić im *exequatur*. W stosunku zaś do emigrantów winien on stosować albo własne prawo, lub też prawo, będące w mocy przed upadkiem rządu de jure.

Rząd de facto uznany może oczywiście występować w sądach, o ile nie ekscypuje swego immunitetu. Kontrakty z nim zawarte są ważne.

Zastanawiając się wreszcie nad kwestją, czy uznanie ma działanie wsteczne, t. j. czy ma ono charakter deklaracyjny, czy konstytutywny, autor, bardzo trafnie zdaniem naszym, dowodzi, że dla sędziego obcego, który w małym tylko zakresie może stosować prawo narodów, uznanie ma charakter konstytutywny, a zatem wstecz działać nie może. Inaczej oczywiście rzecz się ma w wypadku sędziego międzynarodowego.

III. Sędzia międzynarodowy. Sędzia międzynarodowy, w przeciwieństwie do sędziego narodowego i obcego, nie zależy od żadnego rządu. To też nie ogranicza się on na stwierdzeniu faktu uznania lub nie uznania rządu de facto, ale musi swą analizę pogłębić i orzec, czy, w świetle prawa narodów, udzielenie uznania lub odmowa były usprawiedliwione.

O ile chodzi o uznanie, to, w myśl wywodów autora, winno ono być wyraźne i oparte na słusznej podstawie; co do tego ostatniego, to warunkiem koniecznym i dostatecznym

jest efektywność władzy rządu uznawanego. Natomiast kwestja, czy rząd ten jest de facto czy de jure, dla sędziego międzynarodowego jest bez znaczenia, jako leżąca w innej płaszczyźnie prawnej.

W tem miejscu znajdujemy ciekawą konstrukcję prawną uznania powstańców za stronę wojującą. W rozumieniu autora jest to umowa; rząd, przeciwko któremu powstańcy walczą, zaczyna stosować instytucje wojny morskiej (rewizję okrętów; pościg, blokadę), jest to z jego strony oferta, składana państwu trzecim. Przyjęcie przez nie tej oferty wyraża się w formie uznania powstańców za stronę wojującą.

Z chwilą, gdy sędzia przyszedł do wniosku, że uznanie było usprawiedliwione, to musi uważać, że rząd tak uznany może swoje państwo ważnie zobowiązywać.

W zakończeniu autor jeszcze raz powraca do kwestji, czy uznanie jest obowiązkowe i kiedy może być odmówione, przy czem, tak jak wyżej, odróżnia uznanie rządu i państwa.

Co się tyczy pierwszego, to warunkiem jego jest efektywność i wykonywanie zobowiązań państwa. Inne warunki wchodzi w zakres interwencji (doktryna Tobarą). W razie istnienia tych dwóch warunków, uznanie nie może być odmówione, czyli, że jest to akt deklaracyjny i obowiązkowy. Co zaś się tyczy uznania państwa, to nie jest ono obowiązkowe. Wyjątek stanowi przyjęcie do Ligi Narodów większością $\frac{2}{3}$ głosów Zgromadzenia; wtedy pozostałe $\frac{1}{3}$ muszą to państwo uznać. Wreszcie uznanie powstańców za stronę wojującą nie jest nigdy obowiązkiem, i jest zawsze aktem atrybutywnym i fakultatywnym.

Tak w krótkim streszczeniu przedstawia się bieg myśli autora. Pan Noël-Henry oparł swą pracę na dokładnej znajomości najnowszej jurysprudencji angielskiej, francuskiej i amerykańskiej. Siłą rzeczy jego punkt widzenia jest raczej cywilistyczny niż publicystyczny. Niemniej jednak bieg rozumowania jest zawsze bardzo ścisły i bez zarzutu pod względem logiki prawnej; styl zwięzły i lapidarny ułatwia czytanie pracy, której przedmiot należy do najbardziej zawiłych w nauce prawa narodów. Pod względem metodologicznym wreszcie praca jest wzorowa. Wszystko to sprawia, że omawiana praca stanowi ważny przyczynek do teorii prawa państwowego i międzynarodowego i może oddać wielkie usługi sędziom, powołanym do orzekania w sprawach, w których występuje rząd de facto.

Prof. Dr. Julian M a k o w s k i (Warszawa).

Fürst Johann Dr.: Der Widersinn des polnischen Korridors, eine Entgegnung auf die Schrift von Dr. Sławski: Polens Zugang zum Meere und die Interessen Ostpreussens. Berlin 1926, Deutsche Rundschau G. m. b. H., str. 147.

Należało się z góry z tem liczyć, że książka moja p. t. „Dostęp Polski do morza a interesy Prus Wschodnich” otrzyma odpowiedź niemiecką. W istocie z niemiecką punktualnością odpowiedź ta — pod powyższym tytułem — wyszła już w końcu roku 1926. Autor zaszczyca mnie wyrazami uznania, że książka moja jest napisana rzeczowo, „ale” — że jest pracą obliczoną na propagandę i że tendencja ta jest zbyt przejrzysta! Pan Dr. Fürst wniknął w układ i argumenty mej pracy i stara się punkt po punkcie zbijać i żywo ze mną polemizuje: dzięki temu cytuje moje nazwisko w swej pracy przeszło 100 razy! Autor w układzie swej książki trzyma się mej dyspozycji i rozprawia się z problemami geograficznymi, historycznymi i gospodarczymi. Bardzo słabo autor zbija moje argumenty, zacierpięte z porównania z krajami nie posiadającymi własnego dostępu do morza, jak Szwajcariją i Czechosłowacją. Resume autora, że Polska nie potrzebuje dostępu do morza i Gdańska (strona 96 i 97) jest „katastrofalna”, nie dla Polski, a dla autora. Autor bowiem przyznając z trudem, że eksport (mowa o roku 1925) via Gdańsk się zwiększył, powiada: „Ten wzrost polega tylko na nienormalnych i niezdrowych stosunkach gospodarczych w Polsce i ma charakter konjunkturalny”. Książka ta napisana bowiem była jeszcze przed olbrzymim wzrostem eksportu węgla, który dopiero ujawnił się w statystyce za rok 1926. Najważniejszy argument nasz za dostępem do morza, argument gospodarczy, został zatem nienaruszony, a rozwój stosunków przyznaje nam rację, a nie Niemcom.

Absolutnie nie udał się autorowi rozdział o t. zw. odcięciu Prus Wschodnich od Niemiec : każde dziecko wie, że ruch kolejowy czyni zadość wszystkim potrzebom niemieckim, a że żale i troski Prus Wschodnich nie mają wcale źródła w ich „izolowanem” przez polski korytarz położeniu, a w ich oddalonym położeniu od centrum niemczyzny, od Berlina, a jeszcze więcej od Niemiec Zachodnich. Ta bolączka była, jest i będzie, na to nie ma rady, ponieważ źródłem jest tu charakter Prus Wschodnich jako oddalonej kolonii niemieckiej, która dopiero w roku 1867 weszła w ramy Norddeutscher Bund, a więc tylko przez 53 lat stanowiły integralną część Państwa

Niemieckiego (1863—1920). Na ten argument p. Fürst milczy, bo mu jest bardzo niewygodny. Wogóle argumenty moje są mu niewygodne, trudna na to rada.

Dr. Stanisław S ł a w s k i (Poznań).

Recke Walther Dr.: Die polnische Frage als Problem der europäischen Politik. Berlin, 1927. Georg Stilke, str. 399 + XII.

Literatura niemiecka, traktująca o powstaniu państwa polskiego, staje się coraz obfitsza.

Niedawno omawialiśmy na tem miejscu pracę Dra P. Rothera, referenta spraw polskich w Auswärtiges Amt w Berlinie, a dziś mamy już nową obszerną książkę, poświęconą tym razem sprawie polskiej jako problemowi europejskiemu.

Autor jej, Dr. Walther Recke, radca archiwalny w Gdańsku, jest dobrze z Polską obeznany, był bowiem członkiem zarządu cywilnego w Warszawie podczas okupacji niemieckiej i zna dobrze nasz język, co mu pozwoliło skrzętnie zebrać i sumiennie przestudjować całą niemal odnośną polską literaturę.

W tekście książki spotykamy na każdym kroku nazwiska: Askenazego, Bilińskiego, Dembińskiego, Dmowskiego, Feldmana, Filasiewicza, Grabca, Haleckiego, Handelsmana, Kalinki, Korzonna, Kozickiego, Kucharzewskiego, Kumanieckiego, Kutrzeby, Mochnackiego, Popławskiego, Sokolnickiego, Srokowskiego, Studnickiego, Skrzyńskiego, Wasilewskiego, M. Zdzichowskiego i wielu innych, cytowanych przez autora, oraz wyjątki z ich dzieł.

Już samo zestawienie nazwisk cytowanych pisarzy polskich może być miarą pracowitości autora i każe recenzentowi książkę jego traktować poważnie, stosując wobec niej wysoką miarę krytyczną.

Praca dzieli się na trzy wielkie części: pierwsza z nich, niejako wstępna, traktuje o upadku państwa polskiego i jego przyczynach politycznych, druga ma za temat rozwój sprawy polskiej jako zagadnienia międzynarodowego w ciągu całego XIX wieku, trzecia wreszcie i ostatnia poświęcona jest całkowicie odbudowaniu państwa polskiego w związku z wojną światową.

Ta ostatnia część książki, ujęta przez autora najobszerniej, jest szczególnie interesująca i najbardziej zasługuje na uwagę.

Jest tu mowa o „polityce polskiej” Austro-Węgier i Rosji, ze szczególnem uwzględnieniem znaczenia politycznego i charakteru prawnego manifestu w. księcia Mikołaja Mikołajewicza oraz projektów autonomicznych Sazonowa, o proklamacji państw centralnych z 5 listopada 1916 roku i bankructwie planów niemieckich w stosunku do Polski, wreszcie o stanowisku Stanów Zjednoczonych Ameryki wobec sprawy polskiej, i na koniec o utworzeniu „przez wrogów Niemiec” niepodległego państwa polskiego w wyniku wielkiej Wojny.

Niepodobna w szczupłych ramach recenzji poddać dokładnej analizie krytycznej wszystkie sądy i twierdzenia Dra Recke, zawarte w jego znamiennej książce, która odbija tak wiernie, jak żadna może inna publikacja, poglądy oficjalnej nauki niemieckiej na kwestję polską z punktu widzenia prawa narodów i historii dyplomatycznej.

Ograniczymy się więc z konieczności do rozpatrzenia niektórych tylko poglądów autora, odkładając dokładne omówienie całokształtu jego wywodów do innej, bardziej sprzyjającej okazji.

Najważniejsze tezy Dra Recke można podzielić na następujące kategorie: tezy historyczne, tezy prawnicze i tezy polityczne.

Wśród tej pierwszej kategorii poglądów Dra Recke spotykamy sporo jaskrawych fałszów historycznych. Będą one zresztą, jak na to zasługują, poddane niebawem fachowej krytyce przez jednego z najznakomitszych naszych specjalistów w tej dziedzinie. Przytoczę więc tutaj tylko dla przykładu usiłowania podjęte przez autora celem rehabilitacji Prus odnośnie do winy rozbiorów Polski.

Istotnie, Dr. Recke zwalcza zjadale ostatecznie już ustalony fakt historyczny, że inicjatorem rozbiorów Polski był król pruski Fryderyk II, zrzucając całą winę na Rosję, pod której naciskiem musiał jakoby Fryderyk Wielki zgodzić się na pierwszy rozbiór, i to jedynie w celach *d e f e n s y w n y c h*, dla uzyskania dogodnej granicy strategicznej z Rosją.

Twierdzenie to mówi samo o swej wartości naukowej i nie wymaga z naszej strony żadnych komentarzy.

W związku z wywodem powyższym pozostaje teza prawnicza autora, głosząca, że Rosja, jako protektorka Polski, miała prawo udzielić Austrii i Prusom zezwolenia na objęcie w posiadanie reklamowanych przez te państwa terytoriów polskich.

Argument ten, całkowicie niezgodny z pojęciem instytucji

protektoratu, jest nonsensem z punktu widzenia prawa narodów.

Na specjalną wzmiankę zasługuje również pogląd Dra Recke, że pierwszy rozbiór Polski w r. 1772 niesłusznie rozbiorem został nazwany, traktaty bowiem z 1772 roku są to właściwie, zdarzające się już niejednokrotnie w historii, zwykłe cesje terytorjalne. Twierdzenie to, tak samo jak i poprzednie, nie może być uznane przez naukę prawa międzynarodowego, trudno bowiem uważać taką „jednostronną aneksję pokojową” — jak to określa autor — za wystarczający tytuł prawny. Przeciwnie — jest to niewątpliwie bezprawie, zwane *d e l i k t e m* w prawie narodów, a stan faktyczny tym sposobem wytworzony jest stanem okupacji i za taki tylko uważany być może.

Opinia bowiem nauki prawa w kwestji rozbiorów Polski jest już dzisiaj ostatecznie ustalona. Wystarczy zacytować dla przykładu pogląd Jellinka, który kwalifikuje rozbiory Polski jako akty „jednostronnej i pozbawionej podstawy prawnej okupacji” (*Allgemeine Staatslehre*, wydanie z r. 1905, str. 276).

Sądzę, że te dwa przykłady ścisłości naukowej w zakresie prawa narodów, której dał dowód Dr. Recke formułując swoje tezy prawnicze, wystarczą do wyrobienia sobie właściwego poglądu na charakter i myśl przewodnią jego rozważań.

Przechodząc z kolei do rozbioru tez politycznych autora, zaznaczyć należy, że niektóre z nich, jako szczególnie interesujące i znamienne dla charakterystyki myśli politycznej Niemiec powojennych, zasługują na specjalną i nader baczną uwagę.

Autor idzie tu wiernie za głosem starej, ale w Niemczech dzisiejszych ciągle jeszcze żywej, tradycji bismarkowskiej.

Powstanie państwa polskiego — brzmiały wywody Dra Recke — zawdzięczać należy krótkowzroczności i błędowi polityki niemieckiej, która zlekceważyła wskazania żelaznego kanclerza odnośnie do sprawy polskiej. Polityka bowiem Bismarcka jest naturalną kontynuacją polityki Fryderyka Wielkiego, jest — zdaniem autora — najzupełniejszym, najbardziej wiernym wyrazem odwiecznej racji stanu Prus i Niemiec w stosunku do Polski. Największym błędem niemieckiej polityki zagranicznej naszych czasów było — mówi Dr. Recke — zerwanie solidarności rosyjsko-niemieckiej w stosunku do sprawy polskiej, która była aksjomatem tradycyjnej polityki

pruskiej. Zapomniano bowiem w Niemczech o niewzruszonych i zawsze aktualnych zasadach Bismarcka. „Niepodległość Polski jest największą groźbą dla Niemiec”, bo „bez ziem polskich istnieć nie możemy”, gdyż „nie utrzymamy Renu, mając za plecami Wisłę” — mawiał żelazny kanclerz — a te jego maksymy powinny być drogowskazem dla polityki Niemiec. Rezultatem zlekceważenia tych niewzruszonych prawd bismarckich jest — zdaniem autora — utworzenie państwa polskiego, oparte na traktacie wersalskim.

Ciekawy jest pogląd Dra Recke na kwestję korytarza pomorskiego i Gdańska. Autor powtarza bowiem za Fryderykiem Wielkim, że „ktokolwiek będzie posiadał bieg Wisły i Gdańsk, ten będzie więcej panem Polski, niż król, który nad nią panuje”. Jednocześnie jednak twierdzi, że „bez Wisły i Gdańska w żyłach pruskich krew nie może krążyć”. Sądzę, że zestawienie tych wywodów jest znamienne i bardzo dla nas ciekawe.

Godne uwagi są również poglądy Dra Recke na przyczyny powstania państwa polskiego w związku z wojną światową.

Z jednej strony bowiem autor utrzymuje, że „zadecydowane w Wersalu rozwiązanie sprawy polskiej stało się możliwe wskutek szeregu przypadków, które ułożyły się dla Polski szczególnie pomyślnie”. Z drugiej jednak stwierdza, że rezultat ten przypisać należy wysiłkom polityków polskich, przyczem „znaczenie polityka Romana Dmowskiego dla powstanie obecnego państwa polskiego — pisze Dr. Recke — nie może być dostatecznie wysoko oszacowane”.

Widzimy więc, że w wywodach autora zdarzają się sprzeczności wewnętrzne; w sprzeczności również, nawet często rażącej, pozostają jego wywody wobec ustalonych zasad nauki prawa narodów oraz obiektywnej prawdy historycznej.

Dlatego książka Dra Recke jest typowem dziełem propagandy naukowej niemieckiej. Nauka bowiem niemiecka naszych czasów tem się różni od wiedzy innych narodów, że zawsze jest gotowa do świadczenia usług polityce, w myśl wskazań imperjalizmu pruskiego i pod sugestją ducha Bismarcka.

Praca Dra Recke jest znamienym dokumentem tych właśnie tendencji i dlatego zasługuje na naszą baczną uwagę.

Witold Bronowski (Poznań).

Spiropoulos: Die de facto Regierung im Völkerrecht. Kiel, 1926 (Beiträge zur Reform und Kodifikation des Völkerrechts). XVI, 188 str.

Istota rządów de facto, ich stosunek do państw trzecich oraz do rządów de jure należy do najbardziej spornych i najmniej przez naukę prawa międzynarodowego opracowanych zagadnień. Dotychczas niewielu tylko autorów poświęciło tym kwestjom większe opracowania, m. in. Larnaude, Anderson, Kunz, a ostatnio Gemma. Tę dotkliwą lukę zapełnia świeżo ogłoszona monografia dra J. Spiropoulosa, członka Instytutu Prawa Międzynarodowego w Kilonji, która wyszła jako zeszyt 2-gi publikacji tego Instytutu.

Autor rozpoczyna swą pracę od kilku ogólnych uwag metodologicznych i zwraca słusznie uwagę, że, jeżeli stan odnoszonych badań jest dotychczas niezadowolający, jest to skutkiem nadużywania analogii do prawa prywatnego i operowania momentami politycznymi, stawiając je na równi z prawnymi.

Następnie podaje on definicję rządu de facto i charakteryzuje główne jego rodzaje.

Rządem de facto nazywamy taki, który powstał w drodze pogwałcenia obowiązujących przepisów konstytucyjnych, albo, w braku tychże, samorodnie. W pierwszym wypadku mówimy o pochodnym, w drugim o pierwotnym powstawaniu takiego rządu.

W jednym i drugim wypadku musi powstać władza samodzielna, posiadająca wyraźnie określony organ najwyższy. Organ ten niekoniecznie, jak to twierdzi autor, musi być zbudowany kolegialnie; może to być również organ jednoosobowy, np. w razie dyktatury.

Rząd te facto może być ogólny albo lokalny. Pierwszy rozciąga swą władzę na cały obszar danego państwa, drugi tylko na określoną jego część.

Warunkiem koniecznym i dostatecznym, aby rząd de facto posiadał kompetencję międzynarodową, wyrażającą się w jego uznaniu, jest jego efektywność.

Bardzo ważną jest część druga, w której autor poddaje gruntownej analizie sprawę uznania rządu de facto przez państwa trzecie. Należy przyjąć bez zastrzeżeń twierdzenie

jego, że uznanie rządu de facto ma inną doniosłość prawną, aniżeli uznanie nowego państwa albo powstańców. Uznanie rządu de facto (tak samo zresztą, jak i rządu de jure) nie stwarza nowego podmiotu prawa narodów, ponieważ podmiot ten, t. j. państwo, istniał już przedtem. Oznacza ono jedynie, że państwa trzecie przyznają danemu rządowi ex nunc kompetencję międzynarodową. Natomiast przy uznaniu nowego państwa albo powstańców za stronę wojującą, powstaje nowy podmiot, pełnoprawny w pierwszym wypadku, ograniczony w drugim.

Przy tej sposobności wyjaśnia dr. Spiropoulos, że nie pełniamy niekonsekwencji, twierdząc, że dopiero uznanie nadaje rządowi de facto kompetencję międzynarodową, chociaż jest zasadą niewątpliwą, że państwo może tworzyć własne organy samodzielne i bez udziału czynników obcych. Rzecz polega na tem, że zwierzchnik państwa, reprezentujący państwo nazewnątrz, posiada charakter dwojaki — wewnętrzny, który zależy wyłącznie od woli państwa, oraz zewnętrzny, co do którego zgoda państw trzecich jest konieczna.

Podkreśla dalej autor, że pojęcie uznania de jure i de facto, które powstało po wojnie, nie ma właściwie prócz nazwy nic wspólnego z rządem de facto i de jure. Uznanie de jure jest stałe, a uznanie de facto tylko czasowe, warunkowe.

Po tych uwagach ogólnych następuje dokładna analiza warunku efektywności. Przy tej okazji odrzuca autor pogląd anglo-saski, że warunkiem koniecznym uznania rządu de facto jest przejście przezeń zobowiązań międzynarodowych rządów poprzednich. Wydaje nam się, że to stanowisko negatywne nie jest uzasadnione. Państwo bowiem może działać tylko za pośrednictwem swych organów. Za taki organ w stosunkach międzynarodowych może uchodzić tylko taki, który w dalszym ciągu wykonywa wszystkie funkcje, uwarunkowane dotychczasowym życiem państwa, a więc przede wszystkim wypełnia jego zobowiązania międzynarodowe; jest to właśnie najlepszym dowodem jego efektywności, gdy wypełnianie tych zobowiązań nie doznaje ograniczeń.

W związku z tem porusza autor zagadnienie legalności i legitymizmu i dowodzi, polemizując z Tobarem i Wilsonem, że są to momenty prawa wewnętrznego, bez doniosłości dla prawa narodów.

Dalej znajdujemy podaną charakterystykę rządu de facto lokalnego. Ponieważ niema różnicy pomiędzy takim rządem a organizacją państwową, uznaną za stronę wojującą, byłoby

może lepiej pojęcie rządu de facto lokalnego wogóle usunąć z nauki.

W części drugiej znajdujemy obszernie omówienie stosunku rządu de facto do rządu de jure oraz obu ich do państw trzecich. Wobec przyjętej ogólnie zasady ciągłości państw, rząd de facto jest związany traktatami, zawartymi przez swych poprzedników, oraz odpowiada za zaciągnięte przez nich długi państwowe; również rząd następujący po rządzie de facto, niezależnie od tego, czy będzie on de jure czy de facto, również musi uważać się za jego dziedzica. Wszystko to odnosi się jednak wyłącznie do rządu de facto ogólnego. Natomiast umowy zawarte przez rząd de facto lokalny i zaciągnięte przezeń pożyczki są uważane jako zaciągnięte pod warunkiem zawieszającym zwycięstwa rządu lokalnego.

Dużą doniosłość praktyczną, z uwagi zwłaszcza na Rosję sowiecką, mają wywody, zawarte w rozdziale IV, gdzie autor omawia sprawę stosunków rządu de jure z państwami trzecimi, które go jeszcze nie uznały. Od takiego czy innego rozwiązania tego zagadnienia zależy stanowisko, jakie zajmą sądy państwa trzeciego w stosunku do rządu de facto nie uznanego. Praktyka sądów angielskich i amerykańskich prawie bez wyjątku trzyma się zasady, że rząd de facto, nie uznany przez ich państwo, nie istnieje wogóle dla prawa, i że okres czasu pomiędzy upadkiem rządu de jure a jego przywróceniem, względnie uznaniem rządu de facto, jest próżnią prawną.

W związku z tem autor wypowiada pogląd, że państwo, raz uznane przez inne i przyjęte do społeczności międzynarodowej, nie może już nigdy utracić charakteru członka tej społeczności. Jest to rozumowanie błędne. Nie należy bowiem zapominać, że warunkiem koniecznym należenia do społeczności międzynarodowej jest stanie na tym samym mniej więcej poziomie pojęć prawnych, etycznych i kulturalnych, co inni członkowie tej społeczności. Gdy stan prawny, etyczny lub cywilizacyjny jakiegoś państwa dozna tak radykalnej zmiany, że dalsza symbioza międzynarodowa okaże się niemożliwą, wtedy musi ono być usunięte ze społeczności międzynarodowej i stosunki z niem będą się na przyszłość opierały nie na prawie międzynarodowym powszechnym, ale na tych nielicznych normach, które się opierają na umowach, zawartych z takim państwem. Za przykład może posłużyć Rosja sowiecka. Prowadzi to do pytania, jak zapatrywać się na przedstawicielstwo dyplomatyczne państwa, które znalazło się pod wła-

dzą rządu de facto. Praktyka dyplomatyczna podaje dwa rozwiązania: albo dawne przedstawicielstwo dyplomatyczne uznaje się w dalszym ciągu, lub też uważa się, że to państwo wogóle jest pozbawione reprezentacji dyplomatycznej. Autor odrzuca pierwszy sposób, jako prowadzący w praktyce do trudności i konfliktów, niemożliwych do rozwikłania.

W ostatniej części swej pracy zastanawia się dr. Spiropoulos nad skutkami prawnymi, jakie mogą wyniknąć z czynności przeciwnych prawu rządu de facto, przyczem rozróżnia jak zwykle rząd de facto ogólny i lokalny. W wypadku rządu de facto ogólnego decyduje zasada „transmission de responsabilité”, w myśl której każdy taki rząd uznany, czy nie uznany, ponosi odpowiedzialność za czyny swoje i swych poprzedników, a to dlatego, że te delikty są przypisywane państwu, które nie umiera.

Co zaś się tyczy rządu de facto lokalnego, to tu należy rozróżniać:

- a) gdy rząd taki nie jest uznany przez nikogo, odpowiada za jego postęпки rząd de jure, tak jak wogóle za postęпки swych obywateli;
- b) gdy rząd taki został uznany, to stosują się do niego przepisy o okupacji wojennej;
- c) gdy wreszcie rząd taki zwycięży i zamieni się na rząd de facto ogólny, to wtedy odpowiada za wszystkie swoje postęпки, zgodne czy niezgodne z prawem.

Jak widać z powyższego, praca dr. Spiropoulosa jest bogata w treść i wyróżnia się swemi zaletami konstrukcyjnymi i metodologicznymi. Jako wnosząca kilka nowych poglądów do tej zaniedbanej dziedziny nauki prawa międzynarodowego, zasługuje ona na uwagę nietylko teoretyków tego prawa, ale również i praktycznych polityków.

Prof. Dr. Julian M a k o w s k i (Warszawa).

B. Dział ekonomiczny

DZIAŁ I.

Teoria ekonomii politycznej, historia nauki ekonomii, specjalne rozprawy teoretyczne, encyklopedje, podręczniki, ogólna polityka ekonomiczna.

Przegląd stanu gospodarczego Polski. — Poznań, wrzesień 1927. — Opracował Inż. Witold Oko-

niewski. — Wyd. Naczelnej Organizacji Zjednoczonego Przemysłu i Rolnictwa Zachodniej Polski (wydanie litograficzne).

Zeszyt wrześniowy ma być początkiem pierwszego polskiego wydawnictwa, obejmującego badania koniunktury gospodarczej w Polsce. Mieści on wykres konjunktury w czasie od stycznia 1926 do sierpnia 1927 r. włącznie, obejmując linje produkcji węgla, nafty, stali, cynku, stanu zatrudnienia, przewozu P. K. P., przywozu i wywozu, wskaźników cen hurtowych artykułów przemysłowych i rolniczych, obiegu pieniądzy, wysokości dyskonta B. P. i wskaźnika akcji. Opiera się na źródłach Gł. Urz. Stat. Za podstawę bierze przecięcie lat 1924—1926. Jest to podstawa dość przypadkowa, lecz praktycznie na razie jedynie możliwa. Dołączone tablice dają materiał liczbowy, który służył za podstawę dla wykresu linii. Wykonanie jest bardzo staranne. Dobór linii, charakteryzujących konjunkturę, wymagałby może jeszcze pewnego uzupełnienia, lecz i w obecnym stanie daje bardzo trafny obraz. Należy powinszować p. inż. Okoniewskiemu i Nacz. Org. Zj. Prz. i R. Z. P. tego przedsięwzięcia. Z czasem doprowadzi ono pewnie do wypracowania najbardziej celowych metod, bo te tylko przez ciągłą weryfikację i próby dają się osiągnąć. Wzorem winno być tu dzieło „Harvard — Cambridge — Economic — Service”, znacznie wyżej stojące od badań konjunkturalnych niemieckich.

Rezultat wykresów jest taki: do czerwca 1926 r. depresja; strajk węglowy angielski stwarza dla Polski podniesienie się konjunktury; w grudniu 1926 r. spada ona znowu, osiągając minimum w marcu—kwietniu 1927 r.; w drugiej połowie 1927 roku znowu zaczyna się polepszenie. Jednakże równocześnie od wiosny 1927 r. zaczyna się coraz silniejsze napięcie dyskonta wekslowego, które jest już we wrześniu niepokojące. Jest to mem zdaniem skutek zbyt liberalnej polityki Banku Polskiego: od wiosny 1927 r. linia pieniądza wyraźnie wyprzedza na wykresach linje produkcji, wskutek czego wytworzyła się sztuczna konjunktura jako skutek inflacji kredytowej, która stwarza coraz silniejszy nacisk dyskonta i w rezultacie niebezpieczeństwo dla pieniądza. Pożyczka amerykańska utrudniłaby jeszcze pod tym względem sytuację po chwilowym respiro, gdyby dotychczasowe metody były utrzymane. Trzeba mieć jednak nadzieję, że zdrowa doktryna pieniężna „doradcy finansowego” rządu p. Devey'a odczyta nareszcie Bank Pol-

ski od antycypowania produkcji emisją i kredytami, co jest zawsze beznadziejne, choć dotąd stale przez publicystów Banku Polskiego bronione, mimo że pozostaje w rażącej sprzeczności z doświadczeniem całego świata i podstawowymi twierdzeniami, od stu lat głoszonymi przez wszystkie powagi naukowe w teorii ekonomiki. Prof. Ed. Taylor (Poznań).

Rocznik pod redakcją K. Kasperskiego, K. Krzeczkowskiego i B. Miklaszewskiego. Rok IV — Warszawa 1927, nakł. Wyższej Szkoły Handlowej (Biblioteka W. S. H. w Warszawie), 8°, str. 393.

Wyższa Szkoła Handlowa w Warszawie od roku 1923 wydaje co pewien czas tom zbiorowy p. t. „Rocznik”, zawierający zbiór prac dyplomowych jej uczniów. Obecnie wyszedł już tom IV „Rocznika”. Wydawnictwo podobne jest zawsze najlepszym świadectwem i sprawdzianem pracy ciała profesorskiego i jej rezultatów, gdyż „po owocach poznacie je”. Otóż stwierdzić należy, że poziom Rocznika podnosi się stale od tomu do tomu i w obecnym stanie może stanowić tytuł do słusznej chluby, świadcząc jak najlepiej o poziomie nauczania w Szkole i o ogromie pracy, wkładanej w niej w wykształcenie ekonomiczne młodego pokolenia. Pracę tę mało kto zasłużył potrafi ocenić, jeśli sam nie zagnał, ile wysiłków i trudu kosztuje postawienie Seminarjum na takim poziomie, by wychodziły z niego prace, nadające się do druku, przysposobienie gotowych już prac do druku, a wreszcie utrzymanie ciągłości w wydawnictwie. Mając w tym zakresie dość już bogate i długie doświadczenie, pospieszam z gorącym i serdecznym uznaniem dla jedyne go, niestety jak dotąd, konkurenta i towarzysza mych „Poznańskich Prac Ekonomicznych”.

Podnieść muszę umiejętność w wyznaczaniu tematów prac. Są one niewielkie, ściśle ograniczone, umożliwiające pełne wykorzystanie i opanowanie materiałów i źródeł. W ten sposób uczeń zdobywa metodę pracy naukowej i może być ściśle skontrolowany. Nasuwają mi się jednak również i pewne wątpliwości. Wyższa Szkoła Handlowa z racji swych celów winna przedewszystkiem rozwijać nauki handlowe, stosowane. Tymczasem z tego działu niema w tomie IV, a bodaj i w poprzednich, ani, jednej pracy; są tylko z historii gospodarczej, która nigdy nie może być należycie postawiona na uczelni podobnego typu (brak dłuższego treningu w technice metody historycznej!) i nie na wiele w życiu zda się wychowańcom,

a nadto z ekonomiki opisowej i teoretycznej. Z drugiej strony ogłoszone rozprawki są dyplomowemi, tj. wymaganiami do otrzymania dyplomu z trzyletniego studjum. Zdają sobie sprawę, że ogłoszono tylko kilka wybranych najlepszych prac, a reszta, kilka razy liczniejsza, pozostała w szufladzie. Jednakże skoro treść tych kilku ogłoszonych prac jest nietylko poprawna, lecz nawet stoi na wcale wysokim poziomie, muszą być wogóle stawiane duże wymagania w stosunku do prac dyplomowych. Otóż czy nie są to za duże wymagania, utrudniające otrzymanie dyplomu? Czy nie ta okoliczność jest właśnie powodem, że duża część wychowawców WSH zadowolnia się tylko złożeniem egzaminu dyplomowego, bez napisania pracy i otrzymania dyplomu? Bez wątpienia przeprowadzenie tych wymagań ma WSH bardzo ułatwione przyjętym przez się systemem znacznej liczby asystentów przy każdej katedrze, czego niestety Uniwersytety państwowe nie mogą się doczekać i doprosić. Byłby to dowód skuteczności i celowości tego systemu. Jednak mimo to wydaje mi się, że wymaganie podobnej rozprawy mogłoby bez żadnej ujmy dla zawodowego wykształcenia wychowawców WSH, a nawet z pewną dla nich korzyścią, być odłożone do magisterium (po 4 latach) i egzekwowane przy niem. W każdym razie z całą otwartością muszę stwierdzić, że na studjum prawnem i ekonomiczno-politycznym Uniwersytetu Poznańskiego, który, mam wrażenie, najściślej 7. polskich uniwersytetów państwowych egzekwuje przymus udziału czynnego w seminarjach na I i II roku i wymaga prócz tego napisania pracy seminaryjnej w III lub IV roku studjów dla dopuszczenia do magisterium, poziom tych ostatnich prac jest znacznie niższy i wątpię, czyby się wśród nich dało wybrać kilka, podobnych do ogłoszonych w „Roczniku”.

Na tom IV „Rocznika” składają się prace z seminarjum prof. Krzeczковского (M. Chmielewski: Cech ślusarski i puszkarski w Warszawie w XVIII wieku; Wł. Ludkiewicz: Kwestja robotnika rolnego na Wileńszczyźnie), z seminarjum prof. Krzywickiego (A. Grodek: Pieniądze papierowe podczas insurekcji 1794 r.; St. Rychliński: Gildje budowlane w W. Brytanji) z seminarjum prof. Dmochowskiego (Z. Łopieński: Przemysł brązowniczy w Warszawie) i z seminarjum prof. Lewińskiego (Al. Zawadzki: Spór o teorię kwantytatywną w świetle doświadczeń gospodarczych Anglii w początkach XIX w.). O historycznych sądu wydawać nie mogę, co się tyczy jednak ekonomicznych, to wszystkie są bardzo sumiennie i starannie opracowane. Najciekawsza jest może ostatnia

p. Zawadzkiego, jednakże za trudny może temat sprawił, iż wnioski autora nie wydają mi się słuszne. Wywody co do błędów Ricarda na str. 387 i kompromisowe wyjście autora, wydaje mi się, że mają źródło w niezupełnym zrozumieniu dowodzenia Ricarda w „High price” co do krążenia złota i zależności wszelkiego zapotrzebowania towarów od poziomu cen.

Prof. Dr. Ed. Taylor (Poznań).

Kostanecki Antoni Prof.: *Ekonomia społeczna teoretyczna*. Wyd. II. Na podstawie wykładów... Warszawa. Nakł. Sekcji Wydawnictw T-wa „Bratnia Pomoc” S. U. W. 1927, 4-ka, str. 328 (litografia).

Kostanecki Antoni Prof.: *Historja teoryj ekonomicznych*. Wyd. IV. Opracowane na podstawie wykładów uniwersyteckich. Warszawa Nakł. Sekcji Wydawnictw T-wa „Bratnia Pomoc” S. U. W. 1927, 8-ka, str. 169 (litografia).

Turgot A. R. J.: *O tworzeniu i podziale bogactw*. Przełożyła, uzupełniła przedmową i przypisami L. Daszyńska-Golińska. Wydanie drugie. Warszawa. Gebethner i Wolff, 1927, 8-ka, str. 101 (Biblioteka Wyższej Szkoły Handlowej).

Współpraca rządu ze sferami gospodarczymi państwa: *Sprawozdanie z narady gospodarczej, odbytej w dniu 31 i 31 października 1926 r. w Prezydjum Rady Ministrów*. Warszawa. Nakł. Prezydjum Rady Ministrów, 1927, str. 101. (Wyd. Komitetu Ekonomicznego Ministrów).

Współpraca rządu ze sferami gospodarczymi państwa: *II Sprawozdanie z narady rolniczej, odbytej w dniu 15 i 16 listopada 1926 r. w Prezydjum Rady Ministrów*. Warszawa. Nakł. Prezydjum Rady Ministrów, 1927, str. 143. (Wyd. Komitetu Ekonomicznego Ministrów).

Zawadzki Władysław L. (Professeur d'économie politique à l'Université de Wilno). *Esquisse d'une théorie de la production*. Paris. Marcel Rivière, 1927, 8-ka, str. 177. (Bibliothèque Générale d'Economie Politique).

Massé Daniel. *Initiation économique*. Paris, Hachette, 1927, mała 8-ka, str. 246. _____

Adams A. B. *Profits, progress and prosperity*. New York. Mc. Graw-Hill, 1927, str. 178.

Młynarski Feliks: *Mercantilism and liberalism*. Warsaw Published by „The Polish Economist” 1927, 8-ka, str. 48.

Rufener Louis A. *Principles of economics*. Boston. Houghton, 1927, str. 861. _____

Cassel Gustaw. *Neuere monopolistische Tendenzen in Industrie und Handel. Eine Untersuchung über die Natur und die Ursachen der Armut*

- Nationen. Memorandum für die Weltwirtschaftskonferenz in Genf, 1927. Berlin, Springer 1927, str. 78.
- Heller Wolfgang. Thoeretische Volkswirtschaftslehre. Leipzig, Quelle & Meyer, 1927, 4-ka, str. 294.
- Schulz Walter. Zur Entstehung und Entwicklung der wirtschaftlichen Methodik. Ein Beitrag zur Geistesgeschichte der Nationalökonomie. Berlin-Charlottenburg, Hoffmann, 1927, str. 133.
- Die Wirtschaftstheorie der Gegenwart. In Darstellungen von Th. Aarum, A. Aftalon. Herausgegeben von Hans Meyer in Verbindung mit Frank, A. Fetter und Richard Reich. Band 1. Gesamtbild der Forschung in den einzelnen Ländern. Wien, Springer, 1927, str. X + 280.

DZIAŁ II.

Historia gospodarstwa społecznego.

Germain Martin: Histoire économique et financière. Paris, 1927, 4°, str. 655.

Dzięki wielkim dziełom Levasseur'a, d'Avenel'a, Sée'a i innych, francuska literatura naukowa posiada cały szereg opracowań bardziej ogólnych, obejmujących poszczególne działy życia gospodarczego na przeciągu wielu wieków, a niekiedy całej historii francuskiej. Brakowało dotychczas książki, któraby ujmowała, chociażby w ogólnych zarysach, cały dotychczasowy rozwój gospodarczy narodu francuskiego. Wymieniona wyżej książka Germain Martin'a jest właśnie pierwszym dziełem tego rodzaju. Wchodzi ona jako tom 10. w skład wielkiego wydawnictwa, wychodzącego pod redakcją G. Hantoux p. t.: „Histoire de la Nation française”. Podobnie, jak przy innych tomach tego samego wydawnictwa, mamy tu do czynienia z poważnym opracowaniem popularno-naukowym. Noty wyjaśniające i uzasadniające zostały zupełnie pominięte, tak samo jak i bibliografia przedmiotu. Dużo jest natomiast ilustracyj, przeważnie rysunków dzisiejszych, opartych na dawnych wzorach.

Materiał został ułożony według zasad chronologiczno-rzeczowych. Cały rozwój gospodarczy Francji podzielono na cztery wielkie epoki, z których pierwsza, obejmująca wielki czasokres dziejów prehistorycznych, czasów gallo-rzymskich, inwazji germańskiej oraz państwa frankońskiego do końca panowania Karolingów, nazwana została przez autora dość ogólnie „epoką formowania się środowiska gospodarczego”. Drugi okres „rynku zamkniętego i początków handlu międzynarodowego” obejmuje późne średniowiecze. Trzeci okres gospodar-

stwa narodowego obejmuje wieki 16 do 18-go, a czwarty okres kapitalizmu, czasy od Wielkiej Rewolucji do początku Wielkiej Wojny. Poszczególne części tego nadzwyczajnie ważnego okresu zostały w znacznej mierze przedstawione samodzielnie, przyczem jako punkty zwrotne przyjęto daty 1789, 1815, 1848, 1870, 1914. Czasy wojenne i powojenne zostały opracowane osobno w piątej części.

W poszczególnych częściach, obejmujących każda z nich jedną lub parę epok, nie znajdujemy systematycznego przedstawienia zasadniczych składników ustroju gospodarczego. Podział rzeczowy został przystosowany do odrębnych cech charakterystycznych każdej epoki oraz różnego stanu wiadomości naukowych o różnych epokach.

Całość daje dobre pojęcie, zarówno o rozwoju stosunków gospodarczych Francji i o obecnym stanie francuskiej literatury historyczno-gospodarczej.

H a y e m Julien: *Mémoires et documents pour servir à l'histoire du commerce et de l'industrie en France. Dixième Série.* Paris, 1926, str. 238.

Od kilkunastu lat wydaje Hayem swoje przyczynki i źródła do historii przemysłu i handlu we Francji. Łączenie w jednolitem wydawnictwie drobnych nieraz przyczynków, odnoszących się do pokrewnych dziedzin gospodarczych, ogromnie ułatwia naukowe ich użytkowanie przy badaniach porównawczych lub ogólniejszych opracowaniach. Z tego też powodu omawiane tu wydawnictwo cieszy się zasłużonym uznaniem zarówno wśród historyków francuskich, jak i obcych.

Tom 10-ty tego wydawnictwa jest prawie w całości wypełniony pracami znanego francuskiego historyka-ekonomisty prof. H. Sée'a, który już w dwu poprzednich tomach umieścił szereg swoich prac. Opracowane tu zostały przede wszystkim różne specjalne tematy z zakresu dziejów handlu i przemysłu w Bretanii głównie w XVIII, częściowo zaś w XVII i XIX wiekach.

M a t h i e z Albert: *La vie chère et le mouvement social sous la terreur.* Paris, 1927, str. 620.

Autor niniejszej książki od szeregu lat prowadzi na Uniwersytecie Paryskim wykłady z zakresu historii Wielkiej Rewolucji francuskiej. Kilkanaście tomów prac naukowych autora jest poświęconych tej epoce głównie sprawom z zakresu historii politycznej oraz religijnej. Niniejsze jego dzieło jest po-

święcone historii gospodarczej. Opracował w niem autor kryzys aprowizacyjny, który przechodziła Francja w roku 1792, a przedewszystkiem 1793, oraz środkiem polityki gospodarczej, mające na celu złagodzenie tego kryzysu. Na każdej stronie omawianej książki występuje bardzo jasno ścisły związek, zachodzący między sprawami gospodarczymi, a rozwojem dziejów politycznych tych najkrwawszych lat rewolucji.

Sclafert Tha.: *Le Haut-Dauphiné au Moyen Age*. Paris, 1926, str. 765.

Jest to wielkie dzieło, oparte na bardzo obszernych poszukiwaniach w archiwach departamentów: Isère, Hautes Alpes i Dôme, archiwach miejskich w Gap, Briançon i Embrun oraz bibliotekach Narodowej w Payżu i miejskiej w Grenoble. Na podstawie tak szerokiego materiału źródłowego, opracowaną została historia gospodarcza tego górzystego kraju od wieku XI do XV.

Część pierwsza poświęcona wiekom XI—XIII, opracowana jest dość ogólnikowo z powodu braku źródeł. Lwią część książki zajmuje część druga, poświęcona wiekom XIV—XV. W całym badaniu autorka nadzwyczajnie pilnie śledzi związek, zachodzący między warunkami przyrodniczymi a strukturą stosunków gospodarczych oraz ich ewolucją. W związku z tem układ całej pracy jest ściśle geograficzny. Poszczególne rozdziały tej książki, to monografie różnych części badanego terytorjum. Ma to oczywiście pewną ujemną stronę. Utrudnia bowiem wyzyskanie bardzo bogatego materiału faktycznego, odnoszącego się do różnych działów gospodarki, głównie w zakresie gospodarki wiejskiej oraz górnictwa, porozrzucanych po wszystkich rozdziałach książki.

Louis Paul: *Histoire de la classe ouvrière en France de la Révolution a nos jours*. Paris, 1927, str. 412.

Znany autor popularnego opracowania historii gospodarczej starożytnego Rzymu dał nam tym razem dużą pracę, poświęconą najnowszej historii gospodarczej Francji. Wymieniona w nagłówku praca jest historią proletariatu francuskiego, zarówno miejskiego, jak i wiejskiego w ostatnim wieku, ściślej od Rewolucji aż do Wielkiej Wojny europejskiej".

W poszczególnych rozdziałach śledzi autor wzrost świadomości klasowej tej warstwy i zmiany warunków prawnych, w jakich toczyła się walka o lepszą jej dolę. Zmniejszenie dłu-

gości dnia pracy stanowi trwały dorobek dziejów XIX wieku. Mniej trwale okazało się podniesienie zarobków, oczywiście nie nominalnych, ale realnych, obliczonych na podstawie siły kupnej pieniądza. Poważny zysk, jaki osiągnęła klasa robotnicza we Francji w XIX wieku, w pewnej mierze został zniszczony po wojnie.

Autor szczegółowo oblicza wartość dziennego zarobku wykwalifikowanego robotnika w Paryżu, z których to obliczeń wynika, że za dzienną płacę można było nabyć w 1801 roku 10 kilo chleba lub 3,5 kg. mięsa, w latach 1850—1855: 16 i 4,25 kg., w latach 1861—1865: 14 i 4,36 kg., w latach 1882—1884: 18 i 4,88 kg., w latach 1910—1913: 26 i 5,6 kg., a w roku 1925 tylko 18,5 kg. chleba względnie 2,6 kg. mięsa.

W pracy tej zużytkowano tylko najważniejsze druki urzędowe, mianowicie statystyki i różnego rodzaju sprawozdania oraz ważniejsze opracowania monograficzne. Mamy tu więc tylko ogólny rzut oka na rozwój tej tak licznej warstwy narodu francuskiego. Cały szereg szczegółowych zagadnień, nasuwających się przy czytaniu tej książki, czeka jeszcze na monograficzne opracowanie.

Sapori Armando: La crisi della campagne mercantili dei Bardi e dei Peruzzi. (Biblioteca storica Toscana II). Firenze, 1926, str. 308.

Od dawna wiadomo, że włoscy kupcy i bankierzy odegrali wielką rolę w życiu gospodarczym Anglii w końcu XIII, a zwłaszcza XIV wieku. Wiadomem też było, że szczególnie dużą rolę odegrały rodziny Bardich i Peruzzich. Opierając się na obszernych poszukiwaniach w archiwach angielskich oraz florentyńskich, mógł autor przedstawić działalność obu tych rodzin i niektórych innych kupców i bankierów włoskich znacznie dokładniej, niż to dotychczas było zrobione.

W części pierwszej przedstawił autor działalność domów handlowo-bankierskich wspomnianych wyżej rodzin w Anglii, aż do czasu ostatecznej ich katastrofy za Ryszarda II. W części drugiej przedstawił związek tego wielkiego bankructwa z gospodarczą i polityczną historią Florencji XIV wieku. Praca ta jest wartościowym przyczynkiem do historii gospodarczej, zwłaszcza kredytu publicznego w Anglii i Florencji. Posiada ona znaczenie nie tylko dla historii gospodarczej, ale również dla historii politycznej ze względu na to, że autor ze szczególną dokładnością wyjaśnia związki, zachodzące między rozwojem stosunków gospodarczych a politycznych.

Lerch Hans: Hessische Agrargeschichte des XVII und XVIII Jahrhunderts. Hersfeld, 1926, Str. 192 + 2 Mapy.

Praca ta jest poświęcona jednemu z terytorjów północno-zachodnich Niemiec i doskonale uzupełnia znane dzieło Witticha (*Die Grundherrschaft in Nordwestdeutschland*). Na podstawie aktów archiwum państwowego w Marburgu oraz ubocznie użytowanych zbiorów w Cassel i Kolonii, opracował autor całą Hesję, a w szczególności obwód hersfeldski. Uwzględniona została zarówno struktura społeczno-gospodarcza, oraz ustrój prawno-agrarny, jak i technika produkcji. Ta ostatnia została opracowana w osobnych rozdziałach, podczas gdy zagadnienia z zakresu historii prawa i historii gospodarczej znajdują się we wzajemnem pomieszaniu. Bardzo szczegółowo zostało opracowane prawo włościan do ziemi oraz osobno przepisy prawne, odnoszące się do dziedziczenia. Niemniej dokładnie omówił autor ciężary ludności włościańskiej. Natomiast reformy agrarne pierwszej połowy XIX wieku, które zniósły dawny ustrój rolny, zostały tylko w najogólniejszy sposób uwzględnione.

Praca Lercha zawiera bardzo dużo materiału cyfrowego, uzupełniającego wywody słowne autora. Przeważnie jednak mamy tu do czynienia z przykładowemi cyframi, zaczerpniętymi wprost z materiałów źródłowych. Brak natomiast bardziej wnikliwych dochodzeń statystycznych, któreby nam wyjaśniły ważne zagadnienia, nie oświetlone należycie przez materiał cyfrowy, zawarty w źródłach. Odnosi się to w szczególności między innymi do rozmiarów gospodarstw włościańskich i liczebności poszczególnych typów gospodarczych, a w jeszcze większej mierze do zagadnienia bezwzględnego i względnego obciążenia gospodarstw włościańskich powinnościami.

R.

Chmielewski Mieczysław: Cech ślusarski i puzkarski w Warszawie w XVIII wieku. (Rocznik Wyższej Szkoły Handlowej w Warszawie IV). Warszawa, 1927. str. 1—66.

Grodek Andrzej: Pieniądze papierowe podczas Insurekcji 1794 roku. (Rocznik Wyższej Szkoły Handlowej w Warszawie IV). Warszawa, 1927, str. 67—152. _____

Maas Walter: Die Entstehung Posener Kultur- Landschaft. (Deutsche Wissenschaftliche Zeitschrift für Posen, Heft 10). Poznań, 1927, str. 155.

DZIAŁ III.

Polityka agrarna, rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo.

Szturm de Sztrem Edward: Kształtowanie się cen na ważniejsze artykuły rolne w Polsce. Warszawa, 1927. Nakł. Państw. Instyt. Nauk. Gosp. Wiejsk. w Puławach, (str. 92).

Jako nr. 2 serji prac społeczno-gospodarczych „Biblioteki Puławskiej” ukazało się pod powyższym tytułem studjum statystyczne, w którym autor, znany i ceniony z szeregu poważnych prac w zakresie statystyki rolniczej i statystyki cen, przeprowadza niezmiernie ciekawe porównanie cen miejscowych na niektóre ważniejsze artykuły rolne w Polsce w roku gospodarczym 1924/25, oraz daje analizę rozpiętości w cenach w drodze od producenta poprzez pośrednika do większych rynków miejskich.

Dla plastycznego przedstawienia wzajemnego stosunku cen miejscowych w różnych częściach kraju, posługuje się autor wskaźnikami cen miejscowych w stosunku do przeciętnej ceny danego artykułu w całej Polsce i daje na ich podstawie doskonały pogląd na dyslokację cen i ich względne poziomy w poszczególnych rejonach Państwa.

Rezultaty matematycznej analizy autora ilustrują znakomicie wpływ różnych czynników gospodarczych na kształtowanie się cen w poszczególnych rejonach, jako to warunków komunikacyjnych, odległości od skupień przemysłowych i większych ośrodków handlowych, stanem kultury rolnej, oddziaływania eksportu itd.

Niezmiernie ciekawe wyniki uzyskuje autor z analizy kształtowania się cen w drodze od producenta do hurtownika i detalisty. Jednym z ogólnie charakterystycznych rysów jest tutaj, że rozpiętość cen między producentem a hurtownikiem względnie detalistą wzrasta w miarę, jak się posuwamy z rejonów zachodnich na wschód Państwa. Poziomy cen mniej więcej w ten sposób odpowiadają rozpiętości, że najwyższej rozpiętości odpowiadają najniższe względnie ceny w Polsce i odwrotnie.

Praca Szturm de Sztrem stanowi, o ile chodzi również o jej wartość praktyczną, niezwykle cenny przyczynek do rozpoznania braków i błędów w organizacji naszego handlu wewnętrznego produktami rolnymi.

Praca zawiera in extenso w tabelach materiały statystycz-

ny, na którym autor opierał swoje analizy, i sześć mapek poglądowych. Adam Ostrowski (Poznań).

Dembniński Felicjan (Dr. Inż.): Rolnictwo polskie na tle światowego kryzysu agrarnego. Referat wygłoszony dnia 10 marca 1927 r. w Wielkopolskiem Tow. Kółek Rolniczych w Poznaniu. Poznań, 1927, 8-ka, str. 14.

Kępiński Władysław: Komasaacja jako podstawa naprawy ustroju rolnego Kraków, 1927. Nakł. Towarzystwa Ekonomicznego w Krakowie, Tom XX, str. 36.

Marchlewski Julian: Sprawa rolna a rewolucja socjalistyczna. I. Sprawa rolna a rewolucja powszechna. II. Poprawki do tez rolnych N. Lenina. W tłumaczeniu i pod redakcją St. Bobińskiego. Moskwa. Nakł. Spółdzielni Wydawn. „Trybuna”, 1926 (wyszło 1927), 8-ka, str. 55.

Potocki Piotr (Inż. Ecole Centrale, Paris): Zagadnienie ceł zbożowych a rozwój gospodarczy Niemiec. Warszawa. Nakł. autora 1926 (wyd. 1927), 8-ka, str. 35.

Studnicki Władysław: Przewroty i reformy agrarne Europy powojennej i Polski. Warszawa, 1927, 8-ka, str. 288.

Sprawa cen produktów rolnych w programie gospodarczym Polski. Tekst przemówień, wygłoszonych w dniu 14 grudnia 1926 na konferencji w Min. Rolnictwa i Dóbr Państwowych przez pp. dr. Wacława Fajansa, prof. Franciszka Bujaka, Z. Chrzanowskiego, A. Wieniawskiego, T. Niedzielskiego, A. Wierzbickiego. Warszawa, 1927, 8-ka, str. 57. (Wyd. Ministerstwa Rolnictwa i Dóbr Państwowych s. G. nr. 2).

Szturm de Sztrem Edward (Naczelnik Wydziału w Głównym Wydziale Statystycznym): Kształtowanie się cen na ważniejsze artykuły rolne w Polsce. Warszawa. Nakł. Państw. Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach. 1927, 8-ka, str. 92 z tabl. (Biblioteka Puławska. Serja prac społeczno-gospodarczych nr. 2).

Czasopisma: A. C: Rezerwa zbożowa (Poradnik Spółdzielni Nr. 19. 1927). — **Barański Wł. Inż.**: Ustawa o zagospodarowaniu lasów nie stanowiących własności państwa (Przemysł i Handel, zeszyt 39. 1927). — **Borowski W. Inż.**: Organizacja sprzedaży produktów ogrodnich w Francji (Przemysł i Handel, zeszyt 45. 1927, — **Celichowski K. Dr.**: Surofosfat (Gazeta Rolnicza Nr. 40. 1927). — **Chodowiecki J. K.**: O podniesienie hodowli koni remontowych (Gazeta Rolnicza Nr. 40. 1927). — **Epsztein L.**: Podatek dochodowy w gospodarstwach rolnych (Gazeta Rolnicza Nr. 41. 1927). — **Gmurowski J.**: Zopatrzenie zbożowe na tle nowych żniw (Kupiec Nr. 40. 1927). — **Gracz S. Dr.**: Sprawa unieszkodliwienia padlin w stosunku do ekonomiki rolnej

w Polsce (Rolnik Ekonomista Nr. 18. 1927). — Gościcki J.: Polityka zbożowa (Rolnik Ekonomista Nr. 21. 1927). — Herman J.: Ustawa o zwalczaniu zaraźliwych chorób zwierzęcych (Przemysł i Handel, zeszyt 44. 1927). — Tenże: Produkcja krajowa surowic i szczepionek weterynaryjnych (Przemysł i Handel, zeszyt 40. 1927). — Hoyer W.: O bezpośrednie dostawy rolnicze dla wojska (Przemysł i Handel, zeszyt 41. 1927). — H. L.: Bilans zbożowy za rok gospodarczy 1926/27 (Przemysł i Handel, zeszyt 39. 1927). — Janikowski T. Inż.: Zarys stanu rolnictwa ziemi nowogródzkiej (Prace Instytutu Badania Stanu Gospod. Ziem Wschodnich, zeszyt 2—3. 1927). — Kostecki E. Dr. i Dziedzic J. Inż.: Wyniki doświadczeń z nowymi metodami uprawy (Gazeta Rolnicza Nr. 41—43. 1927). — Królikowski S. Inż.: Stałość cen zbóż (Przemysł i Handel, zeszyt 43. 1927). — Lewicki S. Dr. Doc.: O kierunku w hodowli, produkcji i eksporcie pszenicy polskiej w związku z możliwością rozszerzenia jej uprawy (Gazeta Rolnicza Nr. 43. 1927). — L.: Międzynarodowy Instytut Rolnictwa (Przemysł i Handel, zeszyt 39. 1927). — Markijanowicz M.: Nadzór państwowy nad buhajami (Przemysł i Handel, zeszyt 36. 1927). — Meylert W.: Poprawa i ustalenie piasków lotnych (Gazeta Rolnicza Nr. 38. 1927). — Moszczeński S. Prof.: Metody wyceniania ziemi (Rolnik Ekonomista Nr. 18. i 19. 1927). — Nadratowski Z.: Ubezpieczenia społeczne a produkcja rolnicza (Gazeta Rolnicza Nr. 39. 1927). — Prokopowicz M. Inż.: Meljoracja Polesia w świetle ustawodawstwa wodnego i meljoracyjnego (Prace Instytutu Badania Stanu Gosp. Ziem Wsch., zeszyt 1. 1927). — Palecki St. Inż.: Uprawa lnu (Przem. i Handel, zeszyt 42. 1927). — Rościszewski St.: W sprawie stałości cen, Przem. i H., zeszyt 46. 1927). — Staniszewski T.: Nasza polityka zbożowa (Gaz. Rol. Nr. 37. 1927). — Starzyński St.: Krok naprzód w państwowej polityce zbożowej (Przemysł i Handel, zeszyt 36. 1927). — Szturm de Sztrem E.: Zboże, koniunktury cen (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 18. 1927). — Wyganowski W.: Wrażenia z Leśniewa i Łabiszyna oraz praktyczne doświadczenia polowe z nowym systemem (Gazeta Rolnicza Nr. 36. 1927). — Zając E.: Sprawa pastwiskowa w ustawodawstwie zagranicznym (Przemysł i Handel, zeszyt 36. 1927). — Z. K.: Zapotrzebowanie rolnictwa i zaopatrzenie w azotniak na sezon wiosenny 1928 roku (Przemysł i Handel, zeszyt 43. 1927). — Państwowa rezerwa zbożowa (Przemysł i Handel, zeszyt 38. 1927). — Akcja rządowa w kierunku podniesienia hodowli koni (Przemysł i Handel, zeszyt 43. 1927).

Augé-Laribe Michel: L'agriculture pendant la guerre. Paris. Les presses universitaires de France, 1927, 8-ka, str. 332.

Conférence internationale du blé. Rome, le 25 avril 1927. La distribution du froment dans le monde. Données statistiques et cartogrammes sur la superficie cultivée et la production. Rome. Institut international d'agriculture, 1927, 4-ka, str. 46.

DZIAŁ IV.

Górnictwo, przemysł, rzemiosło.

Bosiacki B. Inż.: Nasz przemysł leśny w świetle danych statystycznych. [Wilno 1927], 4-ka, str. 4. (Odb. z „Tygodnika Technicznego”).

Dębicki J.: Przemysł cynkowy. Warszawa, Gebethner i Wolff, 1927, str. 99. _____

Czasopisma: Barszczewski A.: Konjunktury w przemyśle chemicznym (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 20. 1927). — Czapllicki H. Inż.: Preliminarz rocznego budżetu przemysłu suchej destylacji drewna w Polsce ze szczególnem uwzględnieniem pięciu województw wschodnich (Prace Instytutu Badania Stanu Gosp. Ziem Wsch., zesz. 2—3. 1927). — Kal M.: Ewolucja międzynarodowego kartelu stalowego (Przem. i Handel, zesz. 43. 1927). — Kuczewski W. Inż.: Rozwój prac nad upłynnieniem węgla (Przemysł i Handel, zeszyt 36. 1927). — Szukiewicz T.: Położenie przemysłu włókienniczego w Chinach (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 20. 1927). — T. N.: Światowy przemysł zabawkowy (Przemysł i Handel, zeszyt 38. 1927). — Górnictwo węglowe; ruch kopalń węgla, wydobywanie węgla, obrót węgla kamiennego, koks, węgla brunatnego, eksport węgla kamiennego (Przemysł i Handel, zeszyt 37. 1927). — Kopalnictwo rud żelaznych i hutnictwo żelazne we wrześniu 1927 roku (Przemysł i Handel, zeszyt 46, 1927).

Carte des gîtes minéraux du monde. Herausgegeben von der Preuss. Geolog. Landesanstalt. Bearbeitet von O. Hausbrand, A. Hoffmann. Red. L. von Zur Mühlen 1 : 15 000 000. Berlin, Reimer, 1927, 8 ark.

Carpentier P.: Organisation industrielle, 2 éd. Paris, Dunod, 1927, str. 367.

Kerchove de Dentherghem Charles (Comte de): L'industrie belge pendant l'occupation allemande 1914—1918. Paris. Les Presses Universitaires de France 1927. (Histoire économique et sociale de la guerre mondiale. Série belge).

Forman Samuel Eagle: The rise of American commerce and industry. New York. Century. 1927, str. 517.

Boom Emil (vanden): Industrie und deutsche Wirtschaftspolitik. Grundfragen des Wiederaufbaues von Wirtschaft und Volksgemeinschaft. München-Gladbach. Volksvereins-Verlag, 1927, str. 160.

Bubnoff Sergei von: Der russische Bergbau. Berlin, Sack, 1927, 8-ka, str. 34. (Osteuropa Institut in Breslau. Das heutige Russland 8).

Krüger Walter: Die moderne Kartellorganisation der deutschen Stahlindustrie. Berlin, de Gruyter, 1927, str. 182. (Moderne Wirtschaftsgestaltungen 11).

Oellerich Wilhelm und Georg Czempin: Der deutsche Braunkohlenbergbau. Gotha, Flamberg, 1927, str. 110. (Die deutsche Wirtschaft und ihre Führer. 10).

Ufermann Paul: Der deutsche Stahltrust. Berlin, Verlagsgesellschaft der Allg. Deutschen Gewerkschaftsbundes, 1927, str. 204.

Wedemeyer Rudolf. Die beherrscht man die Konjunktur? Mit einem Versuch zur Berechnung und graphischen Darstellung eines Ursachindex der Konjunktur. Essen, Kerksieck, 1927, str. 176.

DZIAŁ V.

Handel polityka handlowa i komunikacja.

Komorowski Władysław: Współczesny handel zbożowy. Warszawa, 1927. Nakładem Związku Spółdzielni Spożywców R. P., str. 16.

W aktualnej tej broszurze przedstawia autor zmiany, jakie zaszły po wojnie w światowej produkcji zbóż, podaje dane statystyczne, dotyczące eksportu i importu zboża w krajach, biorących udział w światowym obrocie zbożowym oraz zajmuje się organizacją zbytu zboża w Ameryce, Australji i przedwojennej Rosji, omawiając formę pośrednictwa prywatnego i rolę państwa wobec tendencji uspołecznienia handlu zbożowego. Omawiając aktualne projekty organizacji handlu zbożowego w Polsce, wskazuje autor na zadania spółdzielni, samorządu ziemskiego i miejskiego i Państwa w stosunku do budowy i eksploatacji planowanej sieci elewatorów wewnętrznych i eksportowych.

Jako załącznik, zawiera broszura „Tezy w sprawie elewatorów i spichrzów zbożowych”, uchwalone przez Komisję Rzecznawców do spraw budowy elewatorów przy Min. Rolnictwa.

Adam Ostrowski (Poznań).

Borowski Leon: Komunikacje lądowe w województwach wschodnich. (Warszawa 1927), 8-ka, str. 12.

Gawroński Rawita Zygmunt: Zagadnienie unji celnej na tle prądów międzynarodowych. Warszawa, nakł. tyg. „Przemysł i Handel”, 1927, 8-ka, str. 95.

Grabski Władysław: Sprawa zapałczana. Zbiór dokumentów i materiałów. Warszawa, nakł. księgarni F. Hoesicka, 1927, 8-ka, str. 48.

Krzywicki Wieńczysław: Różniczkowanie taryf celnych. Cele i metody. Warszawa, 1927, 8-ka, str. 14. (Odb. z miesięcznika „Maszyny rolnicze”).

- Reglamentacja przywozu: Opinie sfer pospodarczych. Warszawa, nakł. Centr. Komisji Przywozowej, 1927, 8-ka, str. 89.
- Rocznik Handlu Zagranicznego Rzeczypospolitej Polskiej 1924—1925. Warszawa, nakładem Głównego Urzędu Statystycznego, 1927, 4-ka, str. XIV + 339.
- Widymski L. Dr.: Cele i metody rządowej służby eksportowej. Nakładem Austrjacko-Polskiej Izby Handlowej we Wiedniu, str. 94.
- Wyższe Studium Handlowe w Krakowie na progu roku naukowego. Kraków, 1927, 8-ka, str. 16.

Czasopisma: Białkowski M.: Zbyt produktów ogrodniczych na terenie województwa Nowogródzkiego (Tygodnik Rolniczy Nr. 39—40 1927). — Tenże: Bilans handlu zagranicznego nabiątem w roku gospodarczym 1926—1927 (Przemysł i Handel, zeszyt 44, 1927). — Biegeleisen L. Dr. Prof.: I. Wstęp do studjów nad polityką gospodarczą. II. Cele i zadania polityki gospodarczej. III. Czynniki polityki gospodarczej, zadania państwa i samorządu. IV. Jednolitość polityki gospodarczej (Przemysł i Handel, zeszyt 46, 1927). — Borowska W. Inż.: Organizacja transportu produktów ogrodniczych we Francji (Przemysł i Handel, zeszyt 42, 1927). — Borowski L. Inż.: Komunikacje lądowe w województwach wschodnich. (Prace Instytutu Badania Stanu Gospodarczego Ziem Wschodnich, zeszyt 1, 1927). — Bosiacki B. Inż.: Polskie drogi wodne na wschodzie (Prace Instytutu Badania Stanu Gosp. Ziem Wsch., zeszyt 1, 1927). — Grabowski M.: Konjunktury w europejskim handlu jajczarskim (Rolnik Ekon. Nr. 20, 1927). — Glass St.: Sprzeczności w polityce gospodarczej Niemiec (Przegląd Gospod., zeszyt 18, 1927). — Girdwoyń Al.: Organizacja handlu owocami i warzywami w Polsce (Przemysł i Handel, zeszyt 42, 1927). — Gmurowski J.: Międzynarodowa parlamentarna konferencja handlowa (Kupiec Nr. 41, 1927). — Hartley - Withers: Aktywa i pasywa (Gazeta Bankowa Nr. 19, 1927). — Hartley - Withers: Inwestycje zagraniczne i handel (Gazeta Bankowa Nr. 20, 1927). — Hasiński W.: Handel ze wschodem (Kupiec Nr. 34, 1927). — H. T.: Przegląd sytuacji (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 20, 1927). — Janiszowski T.: Handel międzynarodowy w pierwszym półroczu 1927 roku (Przemysł i Handel, zeszyt 40, 1927). — Janiszowski T.: Bilans handlowy w sierpniu 1927 roku (Handel i Przemysł, zeszyt 39, 1927). — Jastrzębowski W.: Wyniki reglamentacji przywozu (Przemysł i Handel, zeszyt 38, 1927). — J. G.: Przewozy węgla w roku 1926 (Przemysł i Handel, zeszyt 36, 1927). — J. G.: Przewozy towarowe na kolejach polskich w roku 1926 (Przemysł i Handel, zeszyt 38, 1927). — J. T.: Bilans handlowy we wrześniu roku 1927 (Przemysł i Handel, zeszyt 43, 1927). — Kaczmarekiewicz B.: Taryfy towarowe kolei polskich w świetle analizy porównawczej (Przemysł i Handel, zeszyt 43, 1927). — Kalendarzski A.: W sprawie eksportu grzybów z Polski (Gazeta Rolnicza Nr. 38, 1927). —

Kas. K.: Stany Zjednoczone A. P. a Francja wobec traktatu francusko-niemieckiego (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 19. 1927). — Kasperski K.: Układ handlowy francusko-niemiecki (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 18. 1927). — Komorowski Wł.: Współczesny handel zbożowy (Społem Nr. 17. 1927). — Królikowski St. Fr.: Bezpośredniość przewozu, a cła konwencyjne (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 21. 1927). — Królikowski St. Fr.: Postanowienia umowy handlowej francusko-niemieckiej (Przemysł i Handel, zeszyt 37. 1927). — Tenże: wyniki prac nad projektem nomenklatury taryfy celnej (Przemysł i Handel, zeszyt 36. i 38. 1927). — Krzywicki W.: Dumping i cło antidumpingowe (Rolnik Ekonomista Nr. 18. 1927). — Kasprzak W.: Podatek miejski od przesyłek kolejowych (Tygodnik Handlowy Nr. 36. 1927). — Laschtowiczka K. Dr.: Uwagi nad projektem ustawy o księgach handlowych i bilansach handlowych (Gazeta Bankowa Nr. 20. 1927). — Łada Z.: O państwowych znakach towarowych przy wywozie artykułów spożywczych (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze Nr. 18—19. 1927). — Miduch Z.: Polska wobec traktatu francusko-niemieckiego (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 19. 1927). — M. K.: Traktat handlowy łotewsko-sowiecki (Przemysł i Handel, zeszyt 46. 1927). — R. P.: Kierunki handlu zewnętrznego Niemiec w pierwszym półroczu 1927 roku (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 18. 1927). — Nelard O. Inż.: Kolej żelazna z Kamienia Koszyrskiego na północ (Prace Instytutu Badania Stanu Gosp. Ziem Wsch., zeszyt 1. 1927). — Sand H. Dr.: Potrzeby aprowizacyjne Śląska (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze Nr. 17. 1927). — Sand H. Dr.: O linię naszej polityki traktatowej (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze Nr. 15. 1927). — Sieben-eichen A.: Reglamentacja targów i wystaw gospodarczych (Przemysł i Handel, zeszyt 46. 1927). — Sławiński T.: Bilans płatniczy Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej w roku 1926 (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 19. 1927). — Sztolcman S. Inż.: Uposażenie poszczególnych dzielnic Polski w drogi żelazne (Przemysł i Handel, zeszyt 44. 1927). — Turski M.: Państwowy instytut eksportowy (Przemysł i Handel, zeszyt 37. 1927). — Tillinger T. Inż.: Przyszłe drogi wodne na ziemiach wschodnich (Prace Instytutu Badania Stanu Gospodarczego Ziem Wschodnich zeszyt 1. 1927). — Widymski L. Dr.: Instytut eksportowy a eksporter (Przemysł i Handel, zeszyt 44. 1927). — Victorini J.: O zmianę taryf kolejowych dla przewozu produktów hodowli drobiu (Rolnik Ekonomista Nr. 19. 1927). — W. Sz.: Obrót handlowy Polski z poszczególnymi krajami (Przemysł i Handel, zeszyt 41. 1927). — Tenże: VII. Targi Wschodnie i wystawa komunikacyjna (Przemysł i Handel, zeszyt 37. 1927). — Żugajewski Ig.: Racjonalizacja księgowości (Przemysł i Handel, zeszyt 38. 1927). — Polskie cła maksymalne w opinii niemieckiej (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 18. 1927). — Rewizja taryf celnych w poszczególnych państwach w pierwszym półroczu 1927 r. (Przemysł i Handel, zeszyt 41. 1927). — Możliwość eksportu do Portugalji (Przemysł i Handel, zeszyt 42. 1927). — Ure-

gulowanie eksportu jaj (Przemysł i Handel, zeszyt 43. 1927). — Konsumcja artykułów spożywczych na tle cyfr bilansu handlowego (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze Nr. 17. 1927). — Sprawa traktatu handlowego Łotwy z Z. S. R. R. (Przemysł i Handel, zeszyt 37. 1927). — Warunki eksportu masła polskiego do Anglii (Przemysł i Handel, zeszyt 39. 1927).

Bennstein J. und K. Leopold: Die Handelsverträge des Erdballs. Berlin, Liebheit & Thiessen, 1927, str. 239 (Veröff. d. Verkehrsabt. d. Ind.- und Handelskammer zu Berlin).

Biegeleben Mathilde Freiin: Die neueste Handelspolitik der Vereinigten Staaten von Amerika. Berlin, Hobbing, 1927, str. 83.

Wendtland Ernst: Handbuch der deutschen Industrie- und Handelskammern und sonstigen amtlichen Handelsvertretungen. Zusammenstellung der Handelskammer-Gesetze sämtlicher deutscher Bundesstaaten. Herausgegeben im Auftrage des Deutschen Industrie- und Handelstages von der Handelskammer zu Leipzig. Neue Ausgabe. Als Manuskript gedruckt. Leipzig, 1927, str. 360.

DZIAŁ VI.

Skarbowość, zagadnienia kredytowe, walutowe, bankowe i ubezpieczeniowe.

Zdziechowski Jerzy: Polityka finansowa — (Obóz Wielkiej Polski, Wskazania programowe, zeszyt III) — Warszawa 1927, nakł. Obozu W. Polski, 8°, str. 23.

Brozura p. Zdziechowskiego, pełna treści i rzeczowo, a jasno i z zacięciem napisana, udowadnia, iż rozwiązanie zagadnień polityki finansowej, a więc równowaga budżetu, pieniądz o stałej wartości oraz kredyt wewnętrzny i zagraniczny państwa, jest ściśle zależne od rozwoju sił gospodarczych kraju. Rozwój ten da się utrzymać na należytych poziomie tylko w tym wypadku, jeżeli polityka wewnętrzna i zewnętrzna państwa będzie skierowana przedewszystkiem ku zwiększeniu produkcji, narastaniu kapitałów, zwiększeniu siły nabywczej ludności i zdobyciu zaufania, będącego podstawą kredytu. Przed temi zagadnieniami winny — przynajmniej obecnie — ustępować na plan dalszy wszelkie inne względy. Stąd konieczność wielkiej oszczędności w gospodarce państwowej i usunięcia z systemu podatkowego wszystkiego, „co ma cele klasowe”, realizowanie przez państwo indywidualistycznych, a nie kolektywistycznych ideałów, gdyż tylko pierwsze odpowiadają kryterjum dobra narodu, jako całości, „Kalkulacja cen, ustalenie zdolności konkurencyjnej, wysokość zarob-

ków w przemyśle nie mogą być wytworem sztucznego oddziaływania na poziom cen płodów rolnych, ani upośledzenia budżetu robotnika polskiego". Polityka finansowa, na dłuższą metę prowadzona, wymaga ciągłości i winna być uniezależniona od wpływów politycznych. Spory przeciwstawnych sobie interesów winny być rozstrzygane w imię dobra narodu, jako całości. Hasła te stanowią nawrót do klasycznych zasad liberalizmu ekonomicznego w indywidualistycznym jego rozumieniu. W obecnej dobie dekapitalizacji Polski słuszość ich wydaje mi się niewątpliwą z pewnymi tylko zastrzeżeniami co do łagodzenia wypływających stąd trudności społecznych w czasie przejściowym, na które jednak zresztą — trzeba to uznać — wzrost produkcji jest zawsze najlepszym i jedynym właściwie radykalnym lekarstwem. Prof. E. Taylor (Poznań).

Zajda Józef: Długi państwowe Polski. Odbitka z „Przemysłu i Handlu”. 1927, str. 20.

Broszurka ta przedstawia na 20 stronicach rozwój zadłużenia Polski oraz stanu jego przed zaciągnięciem „pożyczki stabilizacyjnej”. Podkreśla charakter pierwszych inflacyjnych pożyczek wewnętrznych jako ofiar patriotycznej części społeczeństwa, wobec niskiego ich oprocentowania i stałego spadku ich wartości, który utrudniał też ustalenie zadłużenia państwa z tego tytułu. Nawet 8-procentowa „pożyczka złota” niewiele w tem zmieniła na lepsze. Dalej autor omawia pożyczki poinflacyjne, których warunki w porównaniu z dotychczasowymi typami, określa jako poważny postęp, chociaż one nie dały oczekiwanych wpływów (n. p. 10-procentowa pożyczka kolejowa z 1924 r.). Jako osobny rodzaj traktuje pożyczki konwersyjne, które mają za zadanie naprawić w pewnym stopniu krzywdy subskrybentów pożyczek inflacyjnych. Ciekawe jest zestawienie zobowiązań zagranicznych Polski, a zwłaszcza opis warunków konsolidacji jej najstarszych długów zagranicznych, powstałych po części nawet jeszcze przed wskrzeszeniem Polski. Pozatem zawiera broszurka zestawienie wszystkich długów Polski (przed zaciągnięciem „pożyczki stabilizacyjnej”), oraz długu szeregu innych państw. To zestawienie ma wartość tem większą, że podaje majątek narodowy danych państw i obciążenie w stosunku procentowym do majątku. Polska figuruje tu stosunkiem 2,9 na najniższym miejscu, gdy np. Czechosłowacja ma 10,5, Niemcy 17,0, Francja i Anglja 34,0. W końcu broszurki omawia autor zasady, jakimi pań-

stwo winno się kierować przy zaciąganiu pożyczki zagranicznej, a więc: Oprocentowanie nie tak wygórowane, iżby go nie można wygospodarować, pożyczka winna służyć celom produkcyjnym, winna korzystnie wpłynąć na bilans płatniczy, nie powinna zawierać uciążliwych warunków dodatkowych, np. zastawów. Są to warunki słuszne, jednak autor zdaje się nie doceniać roli zabezpieczeń rzeczowych pożyczek, utrzymując, że one nie dają absolutnej gwarancji wierzycielowi „z uwagi na wątpliwą wykonalność sankcyj wobec państwa — niesumiennego dłużnika.” Otóż trzeba mieć na uwadze, że państwo-dłużnik, które nie zdołało sobie przed zaciągnięciem pożyczki opinii sumiennego dłużnika zapewnić, obecnie jest zgóry skazane na izolację kredytową. Natomiast zabezpieczenia rzeczowe, zwłaszcza jeżeli są połączone z dodaniem „doradców” lub „obserwatorów” zagranicznych, stanowią, jak to najnowsza historia gospodarcza wykazuje, bardzo idealną gwarancję i przyczyniają się nawet do uporządkowania gospodarki państwowej.

Na str. 12 broszurki chcielibyśmy dodać drobne uzupełnienie. Mianowicie do pożyczki włoskiej był, zdaje się, osobną umową, dodany warunek, że „Polski Monopol Tytoniowy” będzie poważną częścią swego zapotrzebowania przez pewien czas pokrywał przez Włochy. L. R.

M i n c e r Tadeusz: *Le zloty polonais*. Paris, A. Pédone, 1927, 8°. str. 150.

Polska reforma walutowa jest wdzięcznym tematem dla studjów naukowych. Widzimy liczne dowody zainteresowania się nią i w zagranicznej literaturze. Nic też dziwnego, że staje się ona obecnie dość często tematem rozpraw doktorskich polskich studentów na zagranicznych uniwersytetach. Do rzędu ich należy praca Dr. Mincera, wykonana na paryskiej Faculté de droit.

Autor omawia najprzód pokrótce stan rzeczy, który uczynił konieczną reformę walutową z 1924 r. Stwierdza, że inflacja początkowo sprzyjała odbudowie gospodarstwa narodowego — co było, zdaniem mem, tylko pozorem, pokrywającym życie z kapitału — później zaś, z chwilą, gdy marka za szybko zaczęła tracić na wartości, wywołała liczenie w dolarach (1923 r.), a przez to za wysoki poziom cen w kraju, który sparaliżował życie gospodarcze i państwowe. Wstrzymanie inflacji bez zrównoważenia budżetu było niemożliwe. Nastę-

puje potem opis formalnej strony reformy walutowej, przy-
czem autor słusznie zwraca uwagę na niebezpieczeństwo,
które się w niej kryło odrazu z powodu pozostawienia emisji
bilonu w rękach państwa, zamiast, jak w innych państwach,
w rękę banku emisyjnego, a na rachunek tylko państwa. Zdaje
się jednak, że autor niedocenia polskiego systemu pieniężnego,
skoro go nazywa (str. 59) „système de la circulation du papier-
monnaie”: wszak wobec zobowiązania Banku do utrzymania
kursu i sprzedaży dewiz na potrzeby obrotu zagranicznego
było to typowy „gold-exchange-standard”; mimo że niema
obowiązku wymiany na złoto w stosunkach krajowych, nie
jest to właściwy pieniądz papierowy, lecz „manipulowany”,
czy „ograniczony” pośrednio w stosunku do złota. W związku
z tem autor dochodzi do wniosku, że postanowienia nowych
ustaw monetarnych i statutu Banku Polskiego dawały więk-
sze możliwości inflacyjne, niż poprzednio istniejące przepisy.
Nie może więc zrozumieć, dlaczego rząd nie zatrzymał się na
samej stabilizacji marki, jeśli nie był pewny zrównoważenia
budżetu. Sąd ten nie wydaje mi się słusznym.

Sam autor przedmiotu stwierdził, że zrównoważenie bud-
żetu nie dałoby się przeprowadzić z samą tylko pomocą po-
datku majątkowego i waloryzacji podatków, gdyż przy szyb-
kiem tempie deprecjacji marki pozostałyby straty skarbu na
obrocie kasowym, które udaremniłyby całe dzieło. Dodajmy
jeszcze, że i życie gospodarcze nie wytrzymałoby walory-
zacji bez stałego pośrednika wymiany, choćby przy istnieniu
obrachunkowego stałego miernika wartości. Wobec tego mu-
siało się wprowadzić stały pieniądz do obrotu, albo obcy, albo
własny. Wprowadzenie własnego pieniądza dawało możliwość
uzyskania pewnych dochodów, które nie nadużyte — jak się
to niestety stało — ułatwiłyby skuteczność pracy nad zrów-
noważeniem budżetu, naturalnie przy ograniczeniu budżetu
do minimum, — czego znów niestety nie przeprowadzono
dzięki ustosunkowaniu się sił politycznych. Hasło: równo-
waga budżetowa, a potem sanacja waluty, które głosi autor,
byłoby na miejscu w razie pewności otrzymania pożyczki za-
granicznej. Bez niej pozostawała tylko droga użyta — nie zda-
wano tylko sobie sprawy, że droga to najcięższa, która wy-
maga wielkich ofiar przy obcinaniu budżetu. W związku z tem
wydaje mi się bardzo problematycznym, a zupełnie niezgod-
nym z faktami twierdzenie autora, że reforma z 1924 r. nie
miała żadnego wpływu na życie gospodarcze kraju i była
czysto tylko formalną zamianą marek na złote (s. 78).

W dalszym ciągu autor omawia finanse Polski w latach 1924 i 1925, przy czym analiza doprowadza go do słusznego wniosku, że równowaga budżetu w 1925 r. nie dała się utrzymać nie dla mniejszych wpływów z danin i monopolii, lecz z powodu zwiększenia wydatków. Kryzysu z lat 1924/1925 nie przypisuje autor tylko stabilizacji pieniądza, lecz także złym urodzajom i za małej w tym czasie ochronie celnej. Przyczynę spadku złotego w 1925 r. widzi autor bardzo słusznie w za dużej ilości pieniądza obiegającego, przyczem bardzo trafnie polemizuje z argumentami Dr. Młynarskiego i Fabierkiewicza. Za warunek stałości wartości złotego na przyszłość uważa przede wszystkim równowagę budżetu.

Praca Dr. Mincera przedstawia się naogół dodatnio. Jest napisana jasno i oparta na sumiennie przerobionym materiale.

Prof. Ed. Taylor (Poznań).

- Czechowicz Gabrijel (Minister Skarbu): Przemówienie wygłoszone w dniu 12 marca r. b. na 154 posiedzeniu Senatu. Warszawa, 1927, 8-ka, str. 15.
- Domochowski Jan: Nowe teorie monetarne. Gustav Cassel, Irving Fisher, John Maynard Keynes. Warszawa, 1927, 8-ka, str. 33 (Odb. z „Ekonomisty”).
- Grabski Władysław: „Dwa programy”. Replika w sprawie pożyczki zagranicznej. Warszawa, nakładem wydawnictwa „Dróg Naprawy”, 1927, 8-ka, str. 18.
- Pamiętnik Pierwszego Ogólnokrajowego Zjazdu Przedstawicieli Instytucyj Oszczędnościowych w Warszawie, 31. X. — 1. XI. 1926. Wydany staraniem i nakładem Komitetu Organizacyjnego „Dnia oszczędności”. Opracował Bolesław Mrozowski. Warszawa, 1927, 8-ka, str. 227.
- Poradnik Oszczędnościowy. Warszawa, wyd. Ministerstwa Skarbu, 1927, 8-ka, str. 19.
- Sanacja czy dezorganizacja życia gospodarczego. Rzecz o Polskiej Dyrekcji Ubezpieczeń Wzajemnych. Materiały zebrał i wydał Bolesław Chomicz. Warszawa, 1927, 4-ka, str. 16.
- Zawadzki Aleksander W.: Dane statystyczne, odnoszące się do działalności Bank of England w latach 1927—1850, zebrane przez . . . . . Warszawa, nakł. Sekcji Naukowej Bratniej Pomocy Stud. Wyższ. Szkoły Handlowej, 1927, 8-ka, str. 24. (Teksty i materiały zagadnień monetarnych, zes. 2) — (litografja).

Czasopisma: Aronowsky S. Dr.: Szwajcarski Bank Narodowy (Przemysł i Handel, zeszyt 42. 1927). — A. B.: Refleks nowej organizacji władz i urzędów skarbowych w dziedzinie rachunkowości i kasowości (Czaso-

pismo Skarbowe Nr. 9. 1927). — Al. R.: Odpowiedź Ministra Köhlera na memorandum Parquer Gilberta (Przemysł i Handel, zeszyt 45, 1927). — A. Ch.: Szwecja jako eksporter kapitału (Przemysł i Handel, zeszyt 46. 1927). — Barański L. Dr.: Pożyczka stabilizacyjna a program gospodarczo-finansowy (Przemysł i Handel, zeszyt 43. 1927). — Tenże: Kryzys pieniężny a polityka emisyjną Banku Polskiego (Przemysł i Handel, zeszyt 38. 1927). — Biegeleisen L. Dr.: Reforma skarbowości w Niemczech (Przemysł i Handel, zeszyt 44. 1927). — Bronikowski H.: Postanowienia budżetowe w planie stabilizacyjnym (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 21. 1927). — B. Z.: Działalność Pocztowej Kasy Oszczędności w pierwszym półroczu 1927 roku (Przemysł i Handel, zeszyt 36. 1927). — B. Z. Dr.: Organizacja oszczędności emigrantów (Przemysł i Handel, zeszyt 40. 1927). — Całkosiński Al. Dr.: Pożyczka zagraniczna (Poradnik Spółdzielni Nr. 21. 1927). — Czechowicz W. Dr.: Sytuacja finansowa państwa. Bólaczka emerytalna (Czasopismo Skarbowe Nr. 10. 1927). — Dmochowski J.: Bilon srebrny (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 21. 1927). — Friediger B. Dr.: Nowy przywilej banków państwowych (Gazeta Bankowa Nr. 17—18. 1927). — Tenże: Redyskont (Gazeta Bankowa Nr. 19. 1927). — Garski S. Dr.: Nowa era w życiu gospodarczym Polski (Gazeta Bankowa Nr. 20. 1927). — Grabski Wł.: Stabilizacja (Przemysł i Handel, zeszyt 42. 1927). — Gross A. Dr.: Czy rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 22. IV. 1927 r. zabezpiecza należycie kredyty budowlane (Samorząd Miejski, zeszyt 10. 1927). — Gutsche J.: Kasy oszczędności a prasa codzienna (Czasopismo Kas Oszczędności Nr. 8—9. 1927). — Tenże: Niedoceniane środki w propagandzie oszczędności (Czasopismo Kas Oszczędności Nr. 11. 1927). — Harthley Withers: Solidna lokata kapitału a szwindel (Gazeta Bankowa Nr. 17—18. 1927). — Hasiński W.: Rola VII. Targów Wschodnich (Kupiec Nr. 45. 1927). — Henne Prof.: Budowlane i techniczne zasady oceny niebezpieczeństwa ogniowego (Przewodnik Ubezpieczeniowy Nr. 16, 17, 18, 19 i 20. 1927). — Hejdukowski L.: Zagadnienia z dziedziny monopolu solnego (Czasopismo skarbowe Nr. 10. 1927). — S. P.: Nowa ustawa bankowa w Stanach Zjednoczonych A. P. (Gazeta Bankowa Nr. 17—18. 1927). — Jakubowski J. Dr.: Ocena wartości zawartej pożyczki (Tygodnik Handlowy Nr. 44. 1927). — Jastrzębowski M.: Zagadnienie unifikacji ubezpieczeń społecznych w Polsce (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 19. 1927). — Tenże: Ubezpieczenie pracowników umysłowych (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 20. 1927). — Tenże: Zakres ubezpieczeń społecznych (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 21. 1927). — Jaskólski J. Inż.: Dzień oszczędności (Gazeta Bankowa Nr. 20. 1927). — Kirkor St. Dr.: Waloryzacja zobowiązań na tle stosunków międzynarodowych (Przemysł i Handel, zeszyt 40. 1927). — Kożuchowski J.: Wobec nowych zadań (Przemysł i Handel, zeszyt 45. 1927). — Kirkor St. Dr.: Waloryzacja zobowiązań w stosunku do obywateli niemieckich (Przemysł i Handel, zeszyt 43. 1927). — Litwiński L.

Dr.: Kredyty eksportowe i ich ubezpieczenie (Przem. i Handel, zeszyt 45. 1927). — Lenartowicz R.: Działalność gminnych kas wiejskich pożyczkowo-oszczędnościowych w województwach centralnych i wschodnich do dnia 31. grudnia 1926 r. (Czasopismo Kas Oszczędności Nr. 10. 1927). — Lorenzewski A.: O organizację handlu morskiego (Kupiec Nr. 34. 1927). — Tenże: O wielki bank eksportowy (Kupiec Nr. 38. 1927). — Tenże: Dokoła pożyczki amerykańskiej (Kupiec Nr. 39. 1927). — Madey C.: W sprawie sytuacji złotego (Przemysł i Handel, zeszyt 41. 1927). — Namysł K.: Rozbudowa stanu średniego a Kasy Oszczędności (Czasopismo Kas Oszczędności Nr. 11. 1927). — Nowacki T.: Systemy gwarancji i ubezpieczeń kredytów eksportowych (Przemysł i Handel, zeszyt 37, 1927). — Nowak J. Dr.: Polityka kredytowa Niemiec (Przemysł i Handel, zeszyt 38, 1927). — Paygert K. Dr.: O książce Władysława Grabskiego „Dwa lata pracy u podstaw państwowości naszej” (Gazeta Bankowa Nr. 17—18 i 19. 1927). — Peretz A.: Między długoterminowym a krótkoterminowym kredytem dla przemysłu (Przemysł i Handel, zeszyt 42. 1927). — Peretz A.: Technika emisyjna pożyczek w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej (Przemysł i Handel, zeszyt 45. 1927). — Ratajski C.: Skarbowość komunalna (Samorząd Miejski, zeszyt 10. 1927). — Rybarski R. Dr. Prof.: Pożyczka amerykańska (Rolnik Ekonomista Nr. 21. 1927). — S.: Plan stabilizacyjny i jego konsekwencje (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze Nr. 20. 1927). — Scheffs M.: Konsolidacja banków w Polsce (Gazeta Bankowa Nr. 17—18. 1927). — Sell Fr.: Zastaw rzeczy ruchomych w formie przelewu prawa własności (Czasopismo Kas Oszczędności Nr. 8—9. 1927). — Tenże: Poręczenie, gwarancja i rękojmia jako zabezpieczenie w stosunkach kredytowych (Czasopismo Kas Oszczędności Nr. 11. 1927). — Sławiński T.: Banki angielskie w pierwszym półroczu 1927 roku (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 20. 1927). — Tenże: Złoto (Gazeta Bankowa Nr. 20. 1927). — Skrzywan S.: Rosyjskie finanse państwowe (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 20. 1927). — Szalkowski: Komunalne Kasy Oszczędności (Poradnik Spółdzielni Nr. 18. 1927). — Tułacz M. Mgr.: Rozwój i znaczenie idei oszczędnościowej (Czasopismo Kas Oszczędności Nr. 10. 1927). — Tenże: Propaganda oszczędności (Czasopismo Kas Oszczędności Nr. 11. 1927). — Tenże: Oszczędność w Południowej Ameryce (Czasopismo Kas Oszczędności Nr. 8—9. 1927). — Tułacz M. Mgr.: Nowy projekt ubezpieczeń społecznych (Wiadomości Samorządowe Nr. 4. 1927). — Tenże: Nowe ubezpieczenia społeczne (Wiadomości Samorządowe Nr. 6. 1927). — T. P.: Przyjmowanie wadłów, kaucyj i zabezpieczeń zaliczek przez władze i urzędy państwowe (Przemysł i Handel, zeszyt 41. 1927). — Wakar W.: Dwa lata wojny gospodarczej. Ogólny obrót handlowy polsko-niemiecki, wywóz produktów polskiego gospodarstwa rolnego (Rolnik Ekonomista Nr. 19. 1927). — Tenże: Obrót polsko-niemiecki surowcami i wyrobami przemysłowymi (Rolnik Ekonomista Nr. 21.

1927). — W i n d a k i e w i c z K. Dr.: Francuskie kasy oszczędności i projekt ich reformy (Czasopismo Kas Oszczędności Nr. 8—9. 1927). — W. B.: Działalność banków państwowych w zakresie kredytu długoterminowego (Przemysł i Handel, zeszyt 36. 1927). — Z a j d a J.: Pożyczka stabilizacyjna (Przeгляд Gospodarczy, zeszyt 21. 1927). — Z o r j a n L. Dr.: O kredytach eksportowych oraz gwarancjach i ubezpieczeniach tychże kredytów (Kupiec Nr. 36. 1927). — Powstawanie budżetu zagranicą: w Anglii, Francji, Niemczech, Stanach Zjednoczonych A. P. i Rosji Sowieckiej (Czasopismo Skarbowe Nr. 10. 1927). — Sytuacja na rynku pieniężnym Stanów Zjednoczonych A. P. (Przemysł i Handel, zeszyt 41. 1927). — Zmiana ustroju pieniężnego (Przemysł i Handel, zeszyt 44. 1927). — Wymiar podatku przemysłowego za lata 1925 i 1926 (Przemysł i Handel, zeszyt 42. 1927). — Pożyczka zagraniczna i plan jej zużycia (Przemysł i Handel, zeszyt 42. 1927). — Dochody i wydatki państwa we wrześniu i pierwszym półroczu 1927—1928 roku (Przemysł i Handel, zeszyt 43. 1927). — Wpływy z danin publicznych i monopolów we wrześniu i pierwszym półroczu 1927—1928 r. (Przemysł i Handel, zeszyt 43. 1927). — Kapitał angielski w Polsce (Przeгляд Gospodarczy, zeszyt 18. 1927). — Polskie instytucje kredytowe wobec projektu międzynarodowej instytucji kredytu rolniczego (Przemysł i Handel, zeszyt 36. 1927). — Stanowisko sfer gospodarczych wobec pożyczki (Przeгляд Gospodarczy, zeszyt 21. 1927). — Przemówienie p. Ministra Przemysłu i Handlu Kwiatkowskiego wygłoszone z okazji otwarcia zjazdu publicystów gospodarczych we Lwowie w dniu 4. IX. 1927 r. (Gazeta Bankowa Nr. 17—18. 1927). — Polityka inwestycyjna na tle reformy ustawodawstwa (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze Nr. 20. 1927). — Statystyka wkładów oszczędnościowych w Powiatowych i Miejskich Kasach Oszczędnościowych woj. Poznańskiego i Pomorskiego na dzień 30. września 1927 r. (Czasopismo Kas Oszczędności Nr. 11. 1927).

Franck Louis: La stabilisation monétaire en Belgique Paris, Payot, 1927, stron 174.

Mitchell L. M.: Le chèque dans les pays anglo-saxons. Paris. Rousseau, 1927, 8-ka, str. XIX + 247 (Collection d'études théoriques et pratiques de droit étranger, de droit comparé et de droit intern.).

Olivier Maurice: Les nombres-indices de la variation des prix. Paris, Giard 1927, 8-ka, str. 483 (Bibliothèque internationale d'économie politique).

Wittenberg J. C.: Les lois polonaises sur la lettre de change, le billet à ordre et le chèque. Paris, Les Presses Universitaires de France, 1927, 8-ka, str. 80.

Société des Nations. Mémorandum sur les finances publiques 1922 do 1926. Genève, 1927, 4-ka, str. 488.

- Foster William: Trufant and Waddill Catchings. Money. 3 ed. rev. Boston Houghton, 1927, str. 409 (Publ. of the Pollak Found. 2).
- Conrad Gerhard: Die Ausgleichstendenz der Kapitalprofitraten. Diss. Greifswald. Adler 1927, str. 45.
- Franck Karl: Die typischen Erscheinungen der Deutschen Wirtschaft nach der Stabilisierung der Währung und ihre Einwirkungen auf die Schweiz. Diss. Weinfelden. Neuenschwander 1927, str. 96 (Volkswirtschaftstheoretischer Abh. 4).
- Hauser Richard: Die Bankpolitik der Inflationszeit und die Milliardenverluste der Banken. Leipzig, 1927, str. 31.
- Homann Ferdinande: Das „Sparen“ als ein Grundproblem der Theorie der kapitalistischen Wirtschaft. Jena, Gustav Fischer, 1927, 8-ka, str. 81.
- Lotz Walther: Die deutsche Staatsfinanzwirtschaft im Kriege. Stuttgart, Deutsche Verlagsanstalt, 1927, str. 151 (Wirtschafts- und Sozialgeschichte des Weltkrieges. Deutsche Serie — Veröff. d. Carnegie Stiftung f. intern. Frieden).
- Neidl Wilhelm: Das österreichische Budget und Budgetrecht. Wien, Manz, 1927, str. 266.
- Das Pariser Abkommen vom 5 Mai 1925 über die Finanzielle Regelung der Leistungen aus Artikel 8 bis 12 des Rheinlandabkommen“ und seine Ausführungs- und Ergänzungsabkommen. Bearbeitet und erläutert von Hans Ronde. Berlin, Heymann, 1927, 4-ka, str. 495.

DZIAŁ VII.

Statystyka. Polityka ludnościowa. Wychodźtwo.

Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej 1927.
Rok wydawnictwa V. Warszawa 1927, nakładem Gł.
Urzędu Statystycznego, str. XLVIII + 612.

W miarę rozrastania się naszej statystyki państwowej rozszerza i pogłębia się również treść Rocznika Statystyki R. P., który obecnie ukazał się w piątym wydaniu. Zawiera on bogaty materiał cyfrowy z wszystkich dziedzin, podlegających obserwacji statystycznej i stanowi obszerne dzieło, niezbędne przy wszelkich pracach statystyczno-ekonomicznych. Uzupełnienia, ulepszenia i zmiany obecnego wydania w stosunku do poprzednich podane zostały w przedmowie publikacji, dla tego punkt ten pomijamy. Nadmieniamy tylko, że do Rocznika dodano mapę powiatową państwa z podziałem administracyjnym według stanu z 1. stycznia 1927; mapa ta przydać się może przy sporządzaniu kartogramów, ilustrujących ważniejsze dane liczbowe według ich rozmieszczenia

geograficznego. Podnieść także należy rozszerzenie o kilka nowych działów przeglądu międzynarodowego, umieszczonego przy końcu wydawnictwa.

Treść poszczególnych działów Rocznika zależy oczywiście od stanu i rozwoju badań statystycznych, składających się na odnośny dział. Naprz. rozdział dotyczący stanu ludności, a podający wyniki spisu z roku 1921, przedstawia się bardzo dobrze, natomiast naturalny ruch ludności ciągle jeszcze jest fragmentaryczny. Prawdopodobnie przyszły Rocznik poda wreszcie liczby urodzeń, zgonów i ślubów dla całego państwa, gdyż z dniem 1 stycznia 1927 rozciągnięto rejestrację naturalnego ruchu ludności na obszar całej Rzeczypospolitej. Działy ekonomiczne i społeczne uwzględnione zostały w Roczniku należycie i szczegółowo. Wydawnictwo dorównuje w zupełności podobnym wydawnictwom zagranicznym i w końcu podnieść jeszcze należy jego dość wczesne ukazanie się, kiedy w poprzednich latach wychodziło nieraz z opóźnieniem.

M. N.

Rocznik statystyczny Warszawy 1925. Warszawa, Magistrat m. st. Warszawy, 1927, 8-ka, str. 244.

Szulc Stefan : Statystyka. Wyd. II uzupełnione. Opracowano na podstawie wykładów uniwersyteckich prof. . . . . Warszawa, nakł. Sekcji Wydawnictw Tow. „Bratnia Pomoc” S. K. W., 1927, 4-ka, str. 228 + 47 (litografia).

Weinfeld Ignacy (Dr. Podsekretarz stanu w Gł. Urzędzie Statyst.): Tablice statystyczne Polski. Wyd. V. Za lata 1925 i 1926. Opracowała Ludwika Oxińska-Szczęśniakowa, referentka w Gł. Urzędzie Statyst. Warszawa, nakł. księgarni F. Hoesicka, 1927, 8-ka, str. 103.

Annuaire statistique international 1926. Genève. Société des Nations, 1927, str. 184.

Contento Aido: Teoria statistica generale e demografica. 3 edizione riv. ed. ampl. Milano. Soc. ed. libreria 1927, str. 604.

Müller Johannes: Grundriss 1. Theorie und Technik der Statistik. Ein Grundriss für Studium und Praxis. Jena. Gustav Fischer, 1927, 8-ka, stron 294.

DZIAŁ VIII.

Geografia gospodarcza i polityczna. Gospodarka światowa.

Raporty konsularne placówek zagranicznych Rzplitej Polskiej: Ripa K. Dr.: Śląsk Czeskosłowacki i Morawy

w roku 1926, str. 20. Komierowski K.: Wielka Brytania w roku 1926, str. 53. Mikulski B.: Włochy w roku 1926, str. 47. Zieliński S.: Niemcy w r. 1926, str. 112. Namysłowski W. Dr.: Hamburg i Brema w r. 1926, str. 39. Kowalewski P.: Szwecja w roku 1926, str. 72.

Wśród polskich sfer przemysłowych i handlowych, za wyjątkiem nielicznych wypadków, znajomość rynków zagranicznych nie jest zbyt rozległa. Brak inicjatywy, obawa konkurencji i ryzyka, nieznajomość języka oraz zwyczajów i wymagań odbiorców na dalekich rynkach odstrasza polskich eksporterów od nawiązania bliższych stosunków handlowych i poczynienia usilniejszych prób, celem pozbycia się drogiego pośrednictwa niemieckiego, czy gdańskiego i częściowego chociaż opanowania dalszych nowych rynków zbytu. Dotychczasowe wyniki, poza wywozem węgla i kilku zaledwie produktów, nie są zbyt zadawalniające. Brakowi temu w bardzo znacznej mierze stara się przeciwdziałać Ministerstwo Spraw Zagranicznych, które od dłuższego już czasu drukuje roczne sprawozdanie polskich placówek konsularnych. Sprawozdań tych ukazuje się obecnie coraz więcej, przyczem daje się zauważyć znaczny postęp, zarówno pod względem treści, jak i układu materiału. Stanowią one dziś pierwszorzędną materiały statystyczny i informacyjny, który niejednokrotnie udaje się zebrać z wielkimi trudnościami.

Wszystkie wymienione we wstępie sprawozdania opracowane są według jednego planu, w ramach którego pewne zagadnienia są mniej, inne bardziej wyczerpująco przedstawione. Z braku miejsca ograniczę się tylko do krótkiej wzmianki o każdym z nich.

Sprawozdanie konsula polskiego w Morawskiej Ostrawie, p. Dr. Ripy, jest wprawdzie bardzo krótkie, lecz podane jest w formie nadzwyczaj skondensowanej i zawiera wszystko to, co polskiego eksportera może interesować na Śląsku Czeskosłowackim i Morawach. Przy omawianiu poszczególnych dziedzin życia gospodarczego wyżej wzmiankowanego terytorium, autor nie ogranicza się do podania suchych faktów, lecz wyjaśnia je wszechstronnie i zaopatruje w cenne uwagi natury teoretycznej.

Jeżeli chodzi o Wielką Brytanię, to autor sprawozdania, p. Komierowski, stara się wszechstronnie oświetlić ii przedstawić znaczenie oraz skutki węglowego strajku dla narodowego gospodarstwa Anglii. W sposób bardzo wnikliwy analizuje

skutki tego strajku w przemyśle metalurgicznym, włókienniczym, żegludze oraz w przemyśle budowy okrętów. W końcu sprawozdania autor stwierdza z pewnym optymizmem, iż sfery finansowo-gospodarcze Anglii z coraz większą ufnością odnoszą się do Polski i podkreślają jej wielki postęp w stabilizacji życia gospodarczego oraz rolę, jaką Polska dzięki swym bogactwom naturalnym, może odegrać w przyszłości.

Dla Włoch rok 1926 nie był zbyt pomyślnym i aczkolwiek wielki wysiłek ustawodawstwa i prywatnej inicjatywy zaznaczył się dalszą wyższą produkcją to jednak dewaluacja franka francuskiego i belgijskiego w znacznym bardzo stopniu wpłynęła na skurczenie się eksportu włoskiego i wzrost importu. Szczególnie ciężki kryzys przeżyło rolnictwo z powodu nieurodzaju. Przywrócenie stawek celnych na zboże ożywiło zainteresowanie rolnika włoskiego do uprawy zbóż. Zastosowanie najnowszych metod technicznych w rolnictwie wpłynęło w przyszłości nietylko na zwiększenie wydajności gruntu, ale przyczyni się też do obniżenia kosztów produkcji w przemyśle, co podniesie jego zdolność konkurencyjną na rynku światowym. Również stopniowa standaryzacja owoców zapewnia stały wzrost tej gałęzi wytwórczości. Przemysł włoski, szczególnie zależny od angielskiego węgla, został bardzo silnie dotknięty strajkiem górników angielskich, pomimo to jednak zdobył w omawianym czasokresie nowe rynki zbytu. Olbrzymie postępy poczynił przemysł elektryczny, wysuwający pod tym względem Włochy na czołowe miejsce w Europie. Niemniej potężny jest wzrost przemysłu budowy okrętów, wybijający Włochy na drugie miejsce w świecie. Osobno i dosyć pobieżnie omówione są stosunki handlowe polsko-włoskie.

Najbardziej wyczerpującym jest sprawozdanie konsula generalnego w Berlinie p. Zielińskiego. Jest to gruntowny, dobrze przemyślany i dosyć obszerny traktat o sytuacji ekonomicznej Rzeszy. Począwszy od ogólnego opisu konjunktury w okresie sprawozdawczym, przesuwają się przed oczyma czytelnika kolejno wszystkie najważniejsze dziedziny życia gospodarczego Niemiec. Wszędzie uderza niesłychany postęp na drodze do odbudowy gospodarstwa narodowego i stopniowy, lecz trwały powrót Niemiec do roli przedwojennej. Osobno i bardziej szczegółowo omówione są te zagadnienia, które mają donioślejsze znaczenie dla Polski, co w związku z rokowaniami handlowymi i możliwością zlikwidowania wojny celnej ma dla naszych sfer kupieckich i przemysłowych szczególnie doniosłe znaczenie.

Naturalnem uzupełnieniem sprawozdania z Niemiec jest raport gospodarczy konsula polskiego na okręg Hamburga i Bremy. Portom tym słuszenie należała się osobna wzmianka, gdyż mają one dla Polski i dziś jeszcze ogromne znaczenie, jako niebezpieczni konkurenci Gdyni i Gdańska, przyczem obszar ciężenia Hamburga i Bremy obejmuje znaczną część Polski, a przedewszystkiem województwa zachodnie. Z uznaniem podkreślić należy, iż autor raportu, p. Dr. Namysłowski, obok dokładnego omówienia sytuacji gospodarczej Hamburga i Bremy i ruchu okrętowego tych portów, szczególnie silny kładzie nacisk na stosunki handlowe polsko-hamburgskie, podkreślając większe zainteresowanie się wśród kupiectwa polskiego zwyczajami i wymaganiami zagranicznej klienteli.

Na specjalną uwagę zasługuje sprawozdanie ze Szwecji p. Kowalewskiego. Jest ono bezsprzecznie najbardziej wartościowe, zbliża się bowiem do właściwego celu, jaki jest zamierzony dla podobnych wydawnictw. Obok bardzo sumiennego przedstawienia obrazu stanu poszczególnych dziedzin rolnictwa, przemysłu, żeglugi, handlu wewnętrznego i zewnętrznego, finansów etc. znajdujemy tam bardzo obszerny dział, poświęcony wyłącznie gospodarczemu stosunkom polsko-szwedzkim. Ułatwia to ogromnie orientację polskim eksporterom, dla których rynek szwedzki był dotąd prawie niedostępny.

F. Barciński (Poznań).

- Bagiński Henryk: Zagadnienie dostępu Polski do morza. Warszawa, nakł. Obrony Kresów Zachodnich 1927, 8-ka, str. 422.
- Chętnik Adam: Warunki gospodarczo-kulturalne na pograniczu kurpiowsko-mazurskiem. Rozwój stosunków osiedleńczych, leśnych, rolnych itp, oparty na przykładach i cyfrach, z uwagami o tem, jak podnieść stan gospodarczy i kulturalny ludu puszczańskiego nad Narwią. Łomża, wyd. staraniem Oddz. Kurpiowskiego Pol. Tow. krajoznawczego w Nowogrodzie, oraz członków b. Rady „Związku, Puszczańskiego”, 1927, 8-ka, str. 140 (Biblioteczka Pogranicza Prus Wschodnich nr. 3).
- Komierowski K.: Wielka Brytania w r. 1926 (Sprawozdanie ekonomiczne p. o. konsula gen. R. P. w Londynie. . . . . za rok 1926). Warszawa, nakł. tyg. „Przemysł i Handel”, 1927, 8-ka, str. 53 (Sprawozdanie Ekonomiczne Urzędów Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej nr. 2, 1927 r.).
- Polska gospodarcza: Vademecum. Warszawa, nakł. tyg. „Przemysł i Handel”, 1927, 8-ka, str. 26 + 2 nłb. + 36 z mapą.
- Ripa K.: Śląsk czeskosłowacki i Morawy w roku 1926. (Raport gospodarczy konsula Rzeczypospolitej w Morawskiej Ostrawie za rok 1926).

Warszawa, nakł. tyg. „Przemysł i Handel”, 1927, 8-ka, str. 20 (Raporty Gospodarcze Placówek Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej 1927, nr. 1).

Czasopisma: Bieńkowski W.: Rozwój hodowli inwentarza na Polesiu (Gazeta Rolnicza Nr. 43. 1927). — Bielicki W. Inż.: Przemysł krochmalniczy w Holandji i w Polsce (Rolnik Ekonomista Nr. 20. 1927). — Costanco G. Dr.: Rozwój meljoracji we Włoszech i organizacja robót publicznych (Rolnik Ekonomista Nr. 20. 1927). — Cz. M.: Przegląd ogólnego stanu finansowego i gospodarczego Rumunii (Przemysł i Handel, zeszyt 44. 1927). — Dżabagi W. G.: Przegląd ogólnego stanu finansowego i gospodarczego Egiptu w roku 1926—27 (Przemysł i Handel, zeszyt 41. 1927). — Kosińska - Bartnicka St.: Zarys Klimatu Ziem Wschodnich Polski (Prace Instytutu Badania Stanu Gosp. Ziem Wschodnich, zeszyt 2. 1927). — Matakiewicz M. Dr. Prof.: Droga wodna Bałtyk — Morze Czarne przez Wisłę—Dniestr—Prut i Dunaj z połączeniem do Lwowa (Przeгляд Techniczny Nr. 35 i 37. 1927). — M.: Budowa portu gdyńskiego (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze Nr. 20. 1927). — Mikułowski-Pomorski J. Prof.: Rolnictwo, farmer i wieś w Stanach Zjednoczonych A. P. (Gazeta Rolnicza Nr. 37 i 38. 1927). — N.: Mleczarstwo w Wielkopolsce i na Pomorzu (Rolnik Spółdzielca Nr. 20. 1927). — Ringman A. Inż.: Gospodarcza strona „Anschlusu” (Przemysł i Handel, zeszyt 43. 1927). — Tenże: Sytuacja niemiecka przemysłu węglowego (Przemysł i Handel, zeszyt 41. 1927). — Ringman Al. Inż.: Znaczenie Mittellandskanalu dla Niemiec i Polski (Przemysł i Handel, zeszyt 46, 1927). — Roszcziszewski St.: Udział poszczególnych województw w produkcji zbożowej Polski (Przemysł i Handel, zeszyt 41. 1927). — Orsini-Rosenberg St. Dr. Inż.: Zagadnienia styczne polityki gospodarczej i technologii społecznej na ziemiach wschodnich Rzeczypospolitej (Prace Instytutu Badania Stanu Gospodarczego Ziem Wschodnich, zeszyt 2—3. 1927). — Sand H. Dr.: Śląsk jako teren wystaw fachowych (Górnośląskie Wiadomości gospodarcze Nr. 18—19. 1927). — Steful : Wycieczka na teren uprawy torfowisk w powiecie Dziśnieńskim (Tygodnik Rolniczy Nr. 37—38. 1927). — Trojanowski W. Inż.: Zagospodarowanie bagien w województwach wschodnich (Prace Instytutu Badania Stanu Gospodarczego Ziem Wschodnich, zeszyt 1. 1927). — Wakar W.: Prusy Wschodnie a Polska (Rolnik Ekonomista Nr. 20. 1927). — Wołski W. Inż.: Kamieniołomy w Belgji (Przeгляд Techniczny Nr. 42. 1927). — W. G. D.: Przegląd ogólnego stanu finansowego i gospodarczego Bułgarji w roku 1926 (Przemysł i Handel, zeszyt 37. 1927). — Tenże: Przegląd ogólnego stanu finansowego i gospodarczego Palestyny w roku 1926 (Przemysł i Handel, zeszyt 38. 1927). — Zweig F. Dr.: Wyniki Międzynarodowej Konferencji Ekonomicznej w Genewie (Gazeta Bankowa Nr. 17—18. 1927). — Z. K.: Stosunki w przemyśle Stanów Zjednoczonych A. P. (Prze-

gląd Gospodarczy, zeszyt 21. 1927). — Elektryfikacja portu gdyńskiego (Przemysł i Handel, zeszyt 42. 1927). — Handel polski w Chinach (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 20. 1927). — Światowa wytwórczość węgla w roku 1927 (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 21. 1927). — Monografia miasta Myślenic (Samorząd Miejski, zeszyt 9. 1927). — Stan przemysłu naftowego w Polsce (Przemysł i Handel, zeszyt 36. 1927). — Konkurencja portów polskich dla Szczecina (Przemysł i Handel, zeszyt 46. 1927). — Polów ryb na wybrzeżu morskiem w III. 1927 roku (Przemysł i Handel, zeszyt 45, 1927). — Przegląd ogólnego stanu finansowego i gospodarczego Łotwy (Przemysł i Handel, zeszyt 45. 1927). _____

R i o t o r Léon: La nouvelle Autriche. Paris, Pierre Roger, 1927, 8-ka, str. 277 („Les pays modernes”).

S m o g o r z e w s k i Kazimierz: La Pologne restaurée. Préface de M. Auguste Gauvin de l'Institut. Arc 22 portraits et 19 cartes. Paris, Gebethner & Wolff, 1927, 8-ka, str. 360.

K e r m a c k W. R.: Human environment and progres: outline of world historical geography. London, Johnston, 1927, str. 239.

R o c k w e l l Almon F.: Czechoslovakia, its industries, resources, trade and finance. Washington, Government Printing Office, 1927, str. 30. (Trade information bulletin 561). _____

B e n ö h r Edgar: Veränderungen des nordatlantischen Seeverkehrs seit dem Weltkrieg. Ein Beitrag zur Verkehrs- und Wirtschaftsgeographie. Mit 1 Karte und 4 Tafelbeilagen. Geleitwort: Erich Wunderlich. Stuttgart, Fleischhauer & Spohn, 1927, str. 197. (Stuttgarter Geogr. Studien A. 6/7).

F r e y m a r k Hermann: Schlesiens Wirtschaft — eine deutsche Lebensfrage. Breslau, M. & H. Marcus, 1927, 4-ka, str. 123. (Schriften der Industrie- und Handelskammer Breslau. H. 10).

F u n k Martin Joseph: Wandlungen in den grundlegenden Wirtschaftszweigen Danzigs seit der Begründung der Freien Stadt. Vortrag. Danzig. A. W. Kafeman, 1927, 8-ka, str. 26.

H a n t o s Elemer: Denkschrift über die wirtschaftlichen Probleme Mitteleuropas. Wien, Verlag Mitteleuropäische Wirtschaftstagung, 1927, 4-ka, str. 27.

H e e r w a g e n Ludwig: Der Einfluss der politischen Verhältnisse auf die Weltwirtschaft. Den Haag, 1927, 8-ka, str. 12. (S-A. a. „Europ. Wirtschafts-Union).

H e t t n e r Alfred: Die Geographie, ihre Geschichte, ihr Wesen und ihre Methoden. Breslau, Hirt, 1927, str. 463.

K u t z s c h e r Gerhard: Die natürlichen und nationalen Grundlagen des tschechoslovakischen Staates. Leipzig, Noske, 1927, str. 134 (Abh. d. Inst. f. polit. Auslandskunde an der Univ. Leipzig 1).

- Langhans Manfred: Die Verfassungen des Erdballs. Auf Grund des Gothaischen Jahrbuches für Diplomatie, Verwaltung und Wirtschaft bearbeitet. Gotha, Justus Perthes, 1927, 8-ka, str. 1924.
- Maas W.: Die Entstehung der Posener Kulturlandschaft. Beiträge zur Siedlungsgeographie. Posen, Historische Gesellschaft für Posen, 1927, 8-ka, str. 155 + 8 tabl. (Deutsche Wissenschaftliche Zeitschrift für Polen. H. 10. Sonderschaft).
- Osteuropäische Länderberichte. Herausgegeben vom Osteuropa — Institut in Breslau. Band 1. Polen, Sovjet-Russland. Lettland, Estland, Litauen. Mit einem Vorwort von Albert Hesse. Breslau, M. & H. Marcus, 1927, 4-ka, str. 463. (Schriften der Industrie- und Handelskammer, Breslau. H. 4—6).
- Partsch Joseph: Geographie des Welthandels. Herausgegeben von Rudolf Reinhard. Breslau, Hirt, 1927, str. 358.
- Passarge Siegfried: Die Erde und ihr Wirtschaftsleben. Eine allgemein verständliche Darstellung. Mit 57 Abbildungen, 260 Bildern und Wirtschaftskarten, sowie 3 Kartenbeilagen. Hamburg, Hanseatische Verlagsanstalt, 1927, 2 tomy, str. 390 i 374.
- Porali Curt: Polen. Breslau, M. & H. Marcus, 1927, 4-ka, str. 158. (Odb. z Osteuropäische Länderberichte, Bd. 1 — Schriften der Industrie- und Handelskammer, Breslau. H. 4).

DZIAŁ IX.

Polityka socjalna i samorządowa. Organizacja pracy.

Swianiewicz Stanisław: Psychologiczne podłoże produkcji w ujęciu Jerzego Sorela. Osobne odbicie z Czasopisma prawniczego i ekonomicznego. Kraków, r. 1926, str. 90.

Autor wziął sobie za cel przedstawienie poglądów Sorela na irracjonalne podstawy życia gospodarczego, na wpływ czynników moralnych, religijnych i wogóle ideologicznych na produkcję, jak się ten wpływ przedstawiał Sorelowi. Sorel, wyrosły na tle syndykalizmu, doskonale się nadaje do takiego badania, gdyż w ruchu tym tkwi pewien mistycyzm produkcji, polegający na uznaniu producenta, fizycznie pracującego nad pomnożeniem materialnego bogactwa, za moralnie najwyższy i najszlachetniejszy, nowy typ bohatera i świętego.

Wykład poglądów Sorela jest jasny, potoczny, stylowo poprawny, ale nieco zretuszowany wskutek tego i zbyt uystematyzowany, z pewnym zatarciem, pominięciem częstych u Sorela rozbieżności, a nawet sprzeczności; mimo to wykład jest w ogólnych liniach wierny.

Słuszne są uwagi krytyczne, skierowane do podstaw sy-

stemu sorelowego, t. j. do twierdzeń, że nowoczesne warunki produkcji rozwijają pomysłowość i zdolność twórczą robotników, że ruch syndykalistyczny wychowuje nowy moralny typ producenta i że zagadnienia organizacji i podziału nie ma prawie żadnego znaczenia (str. 81 i n.). Kryterjum jednak, które autor przyjmuje (konkretne dane doświadczenia), choć jest słuszne, nie jest całkowite: racjonalny wywód jest również słusznym sprawdzianem. Na tem też polega częściowy błąd następującego zdania: „Tylko tem, iż Sorel był oddzielony od terenu doświadczeń bolszewickich tysiącami kilometrów, że nigdy Rosji przedtem nie widział, można tłumaczyć tę tak dziwną dla każdego z polskich czytelników wiarę w to, iż w zamęcie rosyjskim wykuwa się dziś nowa, twórcza, twarda moralność producentów” (str. 65). Nietylko tem, ale także i może głównie błędnymi założeniami filozofii sorelowskiej, jak mesjanizm pracy fizycznej, przemocy, strajku powszechnego (t. j. ideału, pozbawionego znamion moralnych) i t. p.

Autor nie poddaje zasadniczej krytyce poglądów Sorela na gospodarczą wartość kierunków społecznych, ale przy sposobności wypowiada własne poglądy. Zdanie: „Trzeba przyznać, że praca kleru, związanego w ogromnej ilości wypadków z warstwami posiadającymi, zdaje się ten socjalistyczny punkt widzenia (że wiara, praca nad podniesieniem poziomu moralnego jest jednym ze sposobów utrzymania mas robotniczych w uległości i pokorze) całkowicie potwierdzać” (s. 50) — nie świadczy o znajomości doktryny i ruchu chrześcijańsko-społecznego. Także tylko tem można sobie wytłumaczyć następujący pogląd: „Nikt przed nim (t. j. Sorelem), oprócz chyba jednego Proudhona, nie uzasadnił jak dobitnie konieczności rozwinięcia wśród szerokich mas ideologii, opartej o poczucie moralnej wartości pracy” (str. 52). Przeczy temu cała historia chrześcijaństwa.

Książka kończy się pożytecznymi i obszernymi uwagami bibliograficznymi. Dr. Antoni Szymański (Lublin).

Arendt Joseph: *La nature, l'organisation et le programme des Syndicats ouvriers chrétiens*. Paris, Editions Spes, 1926, str. 324.

Książka nie ma charakteru rozprawy teoretycznej, ma służyć celom praktycznym, ale jest oparta na teoretycznej znajomości przedmiotu. Podaje syntezę, dobrze zresztą w szczegółach rozwiniętą, doktryny chrześcijańsko-społecz-

nej o stowarzyszeniach zawodowych. Główne zasady udziału są następujące: natura i znamiona stowarzyszeń zawodowych chrześcijańskich, budowa i metody działania, ogólne zarysy programu, oparte na uchwałach zjazdów międzynarodowych. Książka ta stanie się niezawodnie vademecum działaczy związkowych. Dr. A.S. (Lublin)

Code social: Esquisse d'une synthèse sociale catholique. Paris, Editions Spes., 1927, s. 141.

Z inicjatywy kilku uczonych i działaczy społecznych katolickich powstało w r. 1920 w Malines Union internationale d'études sociales. Związek ten, złożony z członków prawie wszystkich narodów, głównie jednak romańskich, na corocznych posiedzeniach ustalał przeglądy chrześcijańsko-społeczne na bieżące zagadnienia życiowe. Wynikiem dotychczasowej pracy jest Code social, obejmujący: Vie familiale (głównie zagadnienie wychowania), Vie civique (państwo, władza, działalność władz publicznych, organizacja klas), Vie économique (część najobszerniejsza, s. 71—123; prawa ekonomiczne, zagadnienie ludności, czynniki produkcji, własność prywatna, dziedziczenie, socjalizacja, organizacja zawodowa, udział w zarządzaniu, akcje pracy, strajk, słuszną cenę i lichwa, płaca i dodatki rodzinne, podatki). Vie internationale i wreszcie Vie sur-naturelle. Rzecz naturalna, tezy takie nie mogą być zbyt szczegółowe, ale dobrze wyrażają zasadnicze poglądy współczesnej myśli chrześcijańsko-społecznej.

Dr. A. S. (Lublin).

Ubezpieczenia społeczne w Polsce w 1925 roku. Wydawnictwo Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej. Warszawa, lipiec 1927.

Ubezpieczenia społeczne w Polsce opierają się na różnych systemach prawnych, organizacyjnych i finansowych. To też porównanie działalności poszczególnych zakładów natrafia na wielkie trudności. Przedstawienia tej działalności w celach porównawczych podjęło się Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej, obejmując wszystkie zakłady, które mu bezpośrednio czy też pośrednio podlegają. Jest to wydawnictwo konieczne i brak jego dawał się bardzo odczuć! Należy wyrazić nadzieję, że Ministerstwo doprowadzi do wydawnictwa miesięcznego, któreby dawało pogląd na gospodarkę poszczególnych zakładów, a ponadto zawierało instrukcje Ministerstwa, jako władzy nadzorczej oraz zasadnicze wyroki sądowe, dotyczące

ubezpieczeń, a więc Najwyższego Trybunału Administracyjnego i Trybunału dla spraw ubezpieczeń społecznych. W omawianem wydaniu rozdzielono całość na główne gałęzie ubezpieczeń, a więc: a) ubezpieczenie na wypadek choroby; b) ubezpieczenie inwalidztwa i starości; c) ubezpieczenie pensyjne urzędników prywatnych; d) ubezpieczenie od nieszczęśliwych wypadków oraz e) ubezpieczenie na wypadek bezrobocia. W każdym z tych działów przedstawiono rachunki obrotu i bilansu oraz najważniejsze dane statystyczne. Dążono do jednolitego przedstawienia, przez co wydawnictwo zyskuje wiele na przejrzystości i ułatwia orientację.

Dr. Baumgarten (Poznań).

- Budżet wydatków i dochodów gminy miasta Krakowa na rok 1927/8. Kraków, nakł. gminy m. Krakowa, 1927, 4-ka, str. 198.
- Gmina miasta Chełmno. Powiat Chełmno. Województwo Pomorskie. Budżet na rok 1927. Chełmno, 1927, 4-ka, str. 36.
- Inspekcja pracy w 1925 roku. Warszawa, nakładem Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej, 1927, 4-ka, str. CXVIII + 337 (Biblioteka Inspekcji Pracy VI).
- Instytut Naukowej Organizacji w Warszawie. Założenie i działalność za 1925 i 1926 rok. Warszawa, nakł. Instytutu Naukowej Organizacji, 1927, 8-ka, str. 29.
- Ośm lat gospodarki miejskiej m. st. Warszawy. Warszawa, 1927, 8-ka, str. 16.
- Pięć lat (1922—1927) gospodarki miejskiej miasta Siedlec. Siedlce, 1927, 8-ka, str. 8.
- Samorząd na terenie b. Królestwa Kongresowego. Ustrój. Ordynacja wyborcza. Władze nadzorcze. Obowiązujące przepisy prawne. Zebrał Jan Strzelecki, naczelnik wydziału Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Warszawa, nakł. księgarni F. Hoesicka, 1927, 8-ka, str. 80. (Teksty Ustaw Obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej, Hoesicka).
- Sprawozdanie Zarządu m. st. Warszawy z działalności za lata 1924 do 1925. Warszawa, Magistrat m. st. Warszawy, 1927, 4-ka, str. 471.
- Szymański Antoni Ks. Dr.: Mussolini i korporacyjna przebudowa Włoch. Lublin, 1927, 8-ka, str. 112 (Prace z dziedziny socjalistyki, zeszyt 2).

Czasopisma: Buławski R. Dr.: Podział społeczny ludności czynnej zawodowo w Polsce (Przemysł i Handel, zeszyt 39. 1927). — Costanza G. Dr.: Ustawodawstwo społeczne we Włoszech (Rolnik Ekonomista Nr. 18. 1927). — Gierszewski W.: Rozwój ubezpieczeń (Przewodnik Ubezpieczeniowy Nr. 16. 127). — Tenże: Ubezpieczenia ogniowe we Francji w roku 1926 (Przewodnik Ubezpieczeniowy Nr. 17. 1927). — Tenże: Reasekuracja

w Szwajcarii w roku 1925 (Przewodnik Ubezpieczeniowy Nr. 20. 1927). — Hausweld E. Prof.: Place premjowe wyrażone w jednostkach produkcji (Przegląd Techniczny Nr. 36. 1927). — Kuźniar J. Dr.: Rozbudowa miast jako naczelný postulat polityki społeczno-gospodarczej w Polsce (Wiadomości Samorządowe Nr. 6. 1927). — Tenże: Rozbudowa mieszkaniowa miast w obradach IX Ogólnego Zebrania Związku Miast Polskich (Wiadomości Samorządowe Nr. 7. 1927). — Kuroparwiński W.: Ustawowy przymus likwidacji analfabetyzmu w Polsce (Samorząd Nr. 41. 1927). — Łukasiewicz M.: O sowieckich ubezpieczeniach wogóle i transportowych w szczególności (Przegląd Ubezpieczeniowy, zeszyt 4. 1927). — Rulski St.: Świadczenia kas chorych przy udzielaniu sztucznego użębienia (Ochrona Społeczna Nr. 4. 1927). — Tenże: Szpitale publiczne a ustawa o ubezpieczeniu na wypadek choroby (Ochrona Społeczna, zeszyt 8. 1927). — Tenże: Zakres osób podlegających obowiązkowi ubezpieczenia (Ochrona Społeczna, zeszyt 10. 1927). — Szytyk Gold M.: Idea stanowisći a ubezpieczenia (Przewodnik Ubezpieczeniowy Nr. 18. 1927). — S.: W jaki sposób mogą Kasy Chorych podnieść zdrowotność ogółu? (Ochrona Społeczna, zeszyt 10. 1927). — Toeplitz T.: Główné zagadnienia budownictwa mieszkaniowego w obecnej chwili (Samorząd Miejski, zeszyt 10. 1927). — Wyszynacki K.: Ubezpieczenie strażaków od wypadków nieszczęśliwych (Przewodnik Ubezpieczeniowy Nr. 19. 1927). — Wilczyński S.: Co zyskują kasy chorych przy istnieniu stacji opieki nad matką i dzieckiem (Ochrona Społeczna zeszyt 7. 1927). — Z. K.: Umowy zbiorowe (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 18. 1927). — Rynek pracy we wrześniu 1927 r. (Przemysł i Handel, zeszyt 43. 1927). — Stan zatrudnienia i zarobki robotnicze w kopalniach węgla kamiennego w I kwartale 1927 r. (Przemysł i Handel, zeszyt 40. 1927). — Ruch strajkowy w 1926 r. (Przemysł i Handel, zeszyt 36. 1927).

Handbuch des Arbeiterschutzes und der Betriebssicherheit. Herausgegeben von Friedrich Syrup. Band 2. Berlin, Hobbing, 1927, 4-ka, str. 592.

DZIAŁ X.

Spółdzielczość.

- Bielecki Jan: Franciszek Stefczyk, pionier spółdzielczości rolniczej w Polsce. Warszawa, Wyd. Zw. Rewizyjnego Polskich Spółdzielni Rolniczych, 1927, 8-ka, str. 24.
- Dąbrowski Saturnin: Program spółdzielczy Romualda Mielczarskiego. Warszawa, Wyd. Związku Spółdzielni Spożywców Rz. P., 1927, 8-ka, str. 16 (Odb. z nr. 7 „Społem”).
- Dziesięciolecie Związku Rewizyjnego Spółdzielni Rolniczych w Warszawie, 1917—1927. Warszawa, nakł. Związku Rewizyjnego Polskich Spółdz. Roln., 1927, 4-ka, str. 42.

- Instrukcje dla Kas Stefczyka. Lwów, nakł. Krajowego Patronatu Spółdzielni Rolniczych, 1927, 8-ka, str. 77.
- Kłapkowski Tadeusz inż. agr.: Patronackie spółdzielnie rolnicze w Małopolsce. Ze słowem wstępnym Stefana Suszyckiego. Kraków, Wyd. Spółdzielczego Instytutu Naukowego, 1927, 8-ka, str. XIV + 288 z tabl. i rys. (Biblioteka Spółdzielcza nr. 7).
- Mokrzyński Józef inż.: Rzeźnie spółdzielcze. Lwów, nakł. Zjednoczenia Związków Spółdzielni Rolniczych R. P., 1927, 8-ka, str. 154.
- Siedemnasty rocznik Banku Towarzystw Spółdzielczych, 1926. Warszawa, 1927, 4-ka, str. 41.
- Więcek Wojciech z Machowa (Senator Rzeczyp. P.): Spółdzielnie i spółki katolickie w Rzeszowie. Rzeszów, Nakł. autora, 1927, 8-ka, str. 24.
- Zakrzewski Tadeusz: Lichwa na wsi. Wyniki kwestionariusza rozesłanego do kas Stefczyka, 1927. Nakł. Zjednoczenia Związków Spółdzielni Rolniczych R. P. (s. 98 + 3 mapki).

Czasopisma: A. C.: Niemieckie spółdzielnie w Polsce (Rolnik Ekonomista Nr. 19. 1927). — Chwarścianek St.: Kilka uwag o obecnem położeniu mleczarstwa duńskiego (Rolnik Spółdzielca Nr. 20. 1927). — St. Ch.: Działalność Związku Spółdzielni Zarobkowych Gospodarczych w dziedzinie mleczarstwa spółdzielczego. (Poradnik Spółdzielni Nr. 20. 1927). — Tenże: Działalność spółdzielni mleczarskich należących do Związku Spółdzielni Zarobkowych i Gospodarczych w Poznaniu za rok 1926 (Poradnik Spółdzielni Nr. 21. 1927). — J. B.: Żydowskie spółdzielnie Kredytowe w Polsce (Poradnik Spółdzielni Nr. 21. 1927). — K. K.: Spółdzielnie w roku 1926 (Poradnik Spółdzielni Nr. 20. 1927). — Lange O.: Edward Abramowski jako teoretyk kooperatyizmu (Przegląd Współczesny, sierpień 1927 r.). — Lenartowicz R.: Przedwojenne gminne kasy pożyczkowo-oszczędnościowe oraz rozwój spółdzielczy na terenie byłej Kongresówki w latach okupacji byłych władz niemieckich (Czasopismo Kas Oszczędności Nr. 8—9. 1927). — Michael J.: W sprawie spółdzielni budowlanych (Tygodnik Rolniczy Nr. 41—42. 1927). — Nowakowski A. M.: Niebezpieczne objawy (Poradnik Spółdzielni Nr. 18. 1927). — Piętka G. J.: Mleczarstwo w Wielkopolsce (Poradnik Spółdzielni Nr. 18. 1927). — Rapacki M.: Zagadnienia społecznej kooperacji (Społem Nr. 17. 1927). — Siwik B.: W sprawie doboru pracowników w spółdzielniach (Społem Nr. 17. 1927). — Stromenger: O podniesienie serowarstwa polskiego (Rolnik Spółdzielca Nr. 17. 1927). — Szyszkowski J.: Na marginesie sprawy kredytu dla rękodzieła (Poradnik Spółdzielni Nr. 19 i 20. 1927). — Załuski P.: Współdziałanie między Kasami Stefczyka i innymi spółdzielniami (Tygodnik Rolniczy Nr. 37—38. 1927).

Brocard Lucien: La coopération et le mouvement coopératif. Conférence d'initiation faites à l'Université de Nancy. Paris, Société anon. du Recueil „Sirey”, 1927, str. 64.

C. Dział socjologiczny.

I. Wydawnictwa zbiorowe. Podręczniki i systemy. Historia socjologii i krytyka.

Davis Jerome a. Barnes Elmer Harry: Introduction to sociology. Boston, 1927. D. C. Heath & Co. str. XXIV + 926.

Hart Hornell. The science of social relations. An introduction to sociology. New York, 1927.

Hayes E. L.: Recent developments in the social sciences. Philadelphia-London, 1927, str. VII + 427.

Thurnwald Richard: Die probleme einer empirischen Soziologie. Zeitschrift f. Völkerpsychologie u. Soziologie. III. Jhrg. H. 3. Leipzig, 1927, str. 257—273.

Bernard L. L.: Topical summaries of current literature: Sociology in Argentina. Amer. journal of sociology. Vol. XXXIII. Nr. 1. Chicago, 1927. str. 110—117.

Schlipp Paul Arthur: The „formal problems” of Scheler's sociology of knowledge. Phil. Revue. Vol. XXXVI. Mar. 1927. str. 101—120.

Grabski Jan Stanisław: Karol Fourier (1772—1837). Jego życie i doktryna. Warszawa, 1927. F. Hoesick, str. XVI + 293.

Ouy Achille: La méthode sociologique de Durkheim. Revue Intern. de Sociologie. 35. Année. Nr. 7/8. Paris, 1927, str. 371—383.

II. Metodologia. Zagadnienia graniczne i ogólne.

Znaniński Florian: lieber die Sammlung u. Verwertung des soziologischen Materials. Zeitschrift f. Völkerpsychologie u. Soziologie. III. Jhrg. H. 3. Leipzig, 1927, str. 274—293.

Melvin Bruce L.: Methods of social research. Amer. journal of sociology. Vol. XXXIII. Nr. 2. Chicago, 1927, str. 194—210.

Poole Willard C.: Distance in sociology. Amer. journal of sociology. Vol. XXXIII. Nr. 1. Chicago, 1927, str. 99—104.

Znaniński Florian: Prąd socjologiczny w filozofii nowoczesnej. Księga pamiątkowa ku czci Prof. W. Heinricha, (str. 206). Kraków, 1927. str. 1—19.

Mc. Dougall William: Character and the conduct of life. Practical psychology for every man. London, 1927. Methuen. str. 301.

Pitrou R.: L'éthique politique de F. W. Förster. Revue Intern. de Sociologie. 35. Année. Nr. 7/8. Paris, 1927, str. 333—353.

- Stern Bernhard J.: Social factors in medical progress. New York, 1927, str. 136.
- Lenin N.: Gesammelte Werke: I. Bd. Materialismus u. Empirio-kritizismus. Berlin, 1927.
- Rühle-Gerstel Alice: Der Weg zum Wir. Versuch einer Verbindung V. Marxismus u. Individual-Psychologie. Dresden, 1927, str. 224.
- Carr H. Wildon: The philosophy of Benedetto Croce. The problem of art a. history. London, 1927. Macmillan, str. 225.
- Ziegler Heinz: Ideologienlehre. Archiv f. Sozialwissenschaft u. Sozialpolitik. Bd. 57. H. 3. 1927, str. 657—700.
- Hughesdon P. J.: Sociology a. economics. Sociological Revue. Vol. XIX. Nr. 3, str. 190—196. London, 1927.
- Grunwald Georg: Die Pädagogik des 20. Jahrhunderts. Freiburg, 1927. Herder, str. VII + 286.
- Brown William: Mind a. personality. An essay in psychology a. philosophy. New-York, 1927, G. P. Putnam Sons. str. X + 356.
- Sturges Herbert A.: The theory of correlation applied in studies of changing. Amer. journal of sociology. Vol. XXXIII. Nr. 2. Chicago, 1927, str. 269—275.
- Mc. Dougall William: Our neglect of psychology. Edinburgh Revue. Vol. XVI. Apr. 1927, str. 299—312.

III. Podłoże biologiczne. Warunki zewnętrzne.

- Stoll Erich: Aufgaben der Bevölkerungspolitik. Jena, 1927, G. Fischer, str. III + 31.
- Mielke Robert: Siedlungskunde des deutschen Volkes u. ihre Beziehung zu Menschen u. Landschaft. München, 1927, J. F. Lehmann, str. 310.
- Reinhard James M.: The Negro: is he biological inferior. Americ. journal of sociology. Vol. XXXIII. Nr. 2. Chicago, 1927, str. 248—261.
- Hurst C. C.: The mechanism of heredity a. evolution. Eugenics Revue. Vol. XIX. Apr. 1927, str. 19—31.
- Kasten A.: Gesundheitsstatistik u. Soziologie. Jahrb. f. Nationalökonomie u. Statistik. Bd. 136. Apr. 1927, str. 417—430.
- Young P. T.: Studies in affective psychology. Amer. journal of psychology. Vol. XXXVIII. Apr. 1927, str. 157—193.
- Dwelshauvers Georg: Freud et la psychoanalyse. Revue de Philosophie. 21. V. Mar-Apr. 1927, str. 153—167.
- Adler Alfred: Praxis u. Theorie d. Individualpsychologie. 3. durch e. Vorw. verm. Auflg. München, 1927, str. XII + 257 in 4°.
- Kühnel G.: Tiefenperson. Intern. Zeitschr. f. Individualpsychologie. Bd. V. H. 5. 1927, str. 330—343.

- „Anomaly”: The invert. a. his social adjustment Introd. by R. H. Theu-
lers. London, 1927, Bailliere, str. 192.
- Stern A.: Inhibition, symptom a. anxiety. Psychoanalytic Rev. Vol. XIV.
Apr. 1927, str. 207—237.
- Lewis N. D. C.: The sexual significance of ancient chemical symbols. Psy-
choanalytic Rev. Vol. XIV. Apr. 1927, str. 200—206.
- Um ein neues Sexualethos. Bericht über d. Elgersburger Konfe-
renz zur Beratung sexualeth. Fragen v 5—12. Okt. 1926. Hrsgb. v. Fr.
Siegmond-Schultze. Berlin, 1927. Furche-Verlag, str. 135.
- Michels Robert: Altes u. neues zum Problem d. Moralstatistik. Kritik d.
Geschlechtsmoralstatistik. Archiv f. Sozialwiss. u. Sozialpolitik. Bd. 57.
H. 2. str. 417—469, H. 3, str. 701—745. — 1927.
- Hollingworth H. L.: Mental growth a. decline. A survey of develop-
mentalpsychology. New-York, 1927, str. XII + 396.
- Hellwig Albert: Zur Frage d. Kriminalthelepathie. Die Begründung d.
Urteils d. Schöffengerichts Bernburg gegen d. Lehrer Drost, mit An-
merkung. Archiv f. Kriminologie. Bd. 81. H. 2/3, str. 102—140. — 1927.
- Hübner A.: Die kriminalistische Bedeutung d. Schlafes. Arch. f. Krimi-
nologie. Bd. 81. H. 2/3. 1927. str. 86—101.
- Lowes John Livingston: The read of Xanadu: a study in the wayes of the
imagination. New-York, 1927, str. 653.
- Błachowski Stefan: Typologia ejdetyczna i jej znaczenie pedagogiczne.
Bibl. Pedagogiczna „Przyjaciela Szkoły”. Poznań, 1927, str. 61.

IV. Życie społeczne.

Niesiołowski Andrzej Dr. Metody walki społecznej. Po-
znań, 1928. Fiszer i Majewski, str. 20.

Są książki, które, zdaje się, dlatego jedynie zostały napi-
sane, aby przekonać czytelnika o niezbitej słuszności końco-
wego zdania. Zazwyczaj autor dąży świadomie do wywołania
tego efektu w umyśle czytelnika i wtedy jest zwykle dobrze.
Czasami jednak zdarza się, że treść ostatniego zdania, wbrew
intencjom autora, wybija się i unosi ponad całą kanwę poprze-
dzających ją wywodów, jako jedyna, niewątpliwa, krytycznie
wyrażona prawda, a wtedy jest zwykle gorzej. Kiedy zaś
książkę autora zamyka wyznanie: „grun t o w n e, oparte na
o b s z e r n y c h badaniach opracowanie n a u k o w e tych za-
gadnień leży jeszcze przed nami” (podkr. rec.) — nasuwa się
uzasadnione pytanie, czy warto było wogóle rozprawce dru-
kowanej w „Przewodniku Społecznym” nadawać formę książ-
kową?

Sam temat zbyt jest poważny i zbyt doniosły tak praktycz—

nie jak teoretycznie, aby można było wyczerpać, choćby szkicowo i lapidarnie, jego zakres i komplikacje w tak szczupłych ramach. Mam wątpliwości, czy dałoby się to przeprowadzić nawet po dokładnym, wszechstronnym przemyśleniu przez autora tego problemu. A pod tym względem pozostawia rozprawka Dr. Niesiołowskiego sporo do życzenia. Czy autor wyczerpał klasyfikację „przedmiotów” walki, czy nie należało omówić obok walki obronnej i — ważniejszej chyba dla tematu — walki zaczepnej, czy nie dobrze byłoby zaanalizować psychospołeczne podstawy walki, oto niektóre pytania, które nasuwa już pierwszy 4-stronicowy rozdział jego pracy. Więcej jeszcze wątpliwości budzi typizacja metod walki”, przeprowadzona zresztą w formie opisowej, oparta na zasadach wyodrębniania zapewne immanentnych autorowi. Oto parę przykładów: pod metodą krytyki szereguje autor nie tylko krytykę w powszechnym tego słowa znaczeniu, ale i takie formy walki jak „wyzywanie”, „zniewagę”, „obmowę” i „oszczerstwo”, biorąc chyba asumpt do tej klasyfikacji z obyczajów niektórych „organów” naszej „opinii społecznej”; „presja” w „odróżnieniu od nacisku”, to „wymaganie czegoś od przeciwnika przez przekonywanie go o słuszności żądania”; gwałt fizyczny wykonany „nie na całej grupie, lecz na pewnej osobie”, nie należy już do grupy „gwałtu fizycznego”, lecz do „teroru”, a wogóle w metodach walki — powiada autor — „mamy przeważnie do czynienia ze zupełnie bezrefleksyjnymi odruchami” (!), „stosowanymi mniej lub więcej świadomie” (!?). W rozdziale III-cim omawia autor skuteczność stosowanych metod walki, opierając się na cytowanych „Laws of social psychology” prof. Znanieckiego i — niecytowanych pracach Le Bon’a (La psychologie politique), G. Tarde’a (L’opinion et foule) i in.

Dr. Niesiołowski wymienia w przypisku (str. 5) niedrukowaną jeszcze pracę X. W. Adamskiego „Zasady socjologii stosowanej”. Korzystając z uprzejmości autora owych „Zasad”, stwierdziłem, że dr. Niesiołowski wiele czerpał z wyników tej pracy, ale więcej jeszcze... wniósł do nich chaosu. „Metody walki społecznej” pozostawiają jedno, nieodparte wrażenie: dobre, szacowne źródła, zbanalizowane w patetycznej formie.

Z tem wszystkim szkic dr. Niesiołowskiego mógłby nawet być pożyteczny dla pewnej kategorii czytelników, gdyby autor dyskretniej umiał manifestować swą pretensjonalną wiarę w jego znaczenie i wpływ społeczny. Skromność piszącego bywa niekiedy jedyną ozdobą i usprawiedliwieniem drukowanego słowa.

Tadeusz Szczurkiewicz (Poznań).

- John Arthur St.: Montessori a. social progress. *Sociological Revue*. London, 1927. Vol. XIX. Nr. 3, str. 197—207.
- Hopkins Prynce: Father or sons? A study in social psychology. London, 1927, Paul, str. 268.
- Schoen Max: The individual a. society. *Education*. Vol. 47. Apr. 1927, str. 457—467.
- Stillman Charles C.: Social work publicity. New-York — Chicago, 1927, Century Co.
- Cummins E. E.: Political a. social philosophy of the Carpenters'union. *Polit. Science Quarterly*. Vol. 41. Nr. 3. New-York, 1927, str. 397—418.
- Baum Marie: Familienfürsorge. Vorw. v. W. Polligkeit. Karlsruhe, 1927. G. Braun, str. VIII + 219.
- Severini Carlo: La nuova maniera sociale. Con pref. di A. Lusignoli. Livorno, 1927. Pasquini, str. 182.
- Martinez Santonja Jose: El problema social. Guia para su estudio. Madrid, 1927. Artes gráficas, str. 337.
- Die grosse Politik d. Europäischen Kabinette 1871—1914. — Sammig. d. diplomat. Akten d. Auswärt. Amtes. Hrsgb. v. J. Lepsius, A. Mendelssohn-Bartholdy, F. Thimme. Bd. 40. Berlin, 1927, str. IX + 176.
- Gooch S. P.: Recent revelations of European diplomacy. London, 1927, Longmanns, str. VI + 218.
- Rivero Garcio Carlos: La sociedad de naciones. Su valor juridico y positivo y el problema de la paz. Madrid, 1927. Rates, str. 116.
- Nathan H. L. a. Williams H. H.: Liberal points of view. Forew. by D. Lloyd George. London, 1927, Benn, str. 328.
- Jordan E.: Forms of individuality: an inquiry into the grounds of order in human relations. Indianapolis, 1927. Laut & Co., str. IX + 469.
- Hypes James Lowell: Social participation in a rural New-England Town. New-York, 1927, str. III.
- Kirkpatrick E. L.: Joint cooperative studies on the economics a. sociology of rural life. *Amer. journal of sociology*. Vol. XXXIII. Nr. 2. Chicago, 1927, str. 222—230.
- Piasecki Adam: O parlamentaryzmie trzeciej republiki. Szkic prawno-polityczny. Poznań, 1928, str. VIII + 392.
- Guy-Grand Georges: De quelque remèdes a la crise actuelle du regime parlementaire. *Année polit. franc. et étrangère*. V. II. Nr. 4. str. 396—426. Paris, 1927.
- Duprat G. L.: Etudes sur la contrainte sociale. *Revue Intern. de Sociologie*. 35. Année. Nr. 7/8. Paris, 1927, str. 355—365.
- Burgess John William: The sanctity of law, wherein does it consist. Boston, 1927, Ginn, str. 344.

- Mathews John Mabry: Essentials of American government. Boston, 1927, Ginn, str. 443.
- Sears Louis Martin: A history of American foreign relations. New-York, 1927. Crowell, str. 661.
- Niesiołowski Andrzej Dr.: Metody walki społecznej. Poznań, 1927, Fiszer-Majewski, str. 20.
- Jaurès Jean: Les origines du socialisme allemands. Thèse latine trad. par A. Weber. Paris, 1927, str. 95.
- Rougier Louis: La mistica rivoluzionaria. Trad. e pref. di L. Guisio. Milano, 1926. Balzaretto, str. 171.
- Ullrich Zdenek: Einige Gedanken zur Soziologie d. Revolution. Abdr. aus „Geist u. Gesellschaft“. Breslau, 1927, Marcus, str. 18.
- Dickinson G. Lowes: International anarchy: a study of peace a. war. New-York, 1926, Century Co, str. XII + 505.
- Lawton Lancelot: The russian revolution 1917—26. New-York, 1927. Macmillan, str. 534.
- Rühle Otto: Die Revolution Europas. Bd. I. Dresden, 1927. Kaden, str. VII + 357.
- Letschert Reinhold: Die Revision d. Genossenschaft. Ein Leitfaden für d. Praxis. 3. völlig umg. u. erw. Auflg. Berlin, 1927, str. 255.
- Müller Lydia: Der Kommunismus d. mährischen Wiedertäufer. Leipzig, 1927, Heinsius, str. 128.
- Köhler O.: Ueber d. Gruppenwirkungsgrad d. menschl. Körperarbeit u. d. Bedingungen optimaler Kollektivkraftreaktion. „Industrielle Psychotechnik“, Bd. IV. H. 7/8. 1927, str. 209—226.
- Mays Arthur Beverly: The problem of industrial education. New-York, 1927. Century, str. 428.
- Totomianz V.: Die Stellungnahme d. Arbeiter gegenüber d. Gewinnbeteiligung u. d. Copartnership-System. Schmollers Jahrb. Bd. 51. 1927. H. 4. str. 53—66.
- Pross Walther: Untersuchungen über d. Interessierung d. Landarbeiters am Betrieb d. Arbeitgebers. Landwirtsch. Jhrb. Bd. 55. H. 2. 1927. str. 185—244.
- Jahrbuch des Allgemeinen Deutschen Gewerkschaftsbundes. Jahrgang V. 1926. Berlin, 1927, str. 230.
- Thiel Otto: Die Sozialpolitik d. deutschen Kaufmannsgehilfen. Hamburg, 1926. str. VIII + 62.
- Tänzler Fritz: Aus d. Arbeitsleben Amerikas. Arbeitsverhältnisse, Arbeitsmethoden u. Sozialpolitik in d. Ver. Staaten v. Amerika. Berlin, 1927. Holbing str. 176.
- Davis Stefan Brooks: The law of radio communication. New-York, 1927. Mc. Graw-Hill. str. 215.

- Macmillan W. M.: The cape colour question. A historical survey. London, 1927. Faber & Co. str. 320.
- Réborá Juan Carlos: El estatuto de la mujer y las relaciones émergentes del matrimonio. Buenos-Aires, 1927. str. 392.
- Réborá Juan Carlos: El divorcio y la separacion de cuerpos como solucion de conflictos conyugales. Buenos-Aires, 1927, str. 145.
- Heyer Karl: Sozialimpulse d. Mittelalters u. ihre Wandlung 2. Dreigliederung des sozialen Organismus. Goetheanum Bd. VI. H. 27. str. 213—214; H. 28. str. 218—221; H. 38. str. 303—304.

V. Grupy i typy.

- Monticelli Giuseppe: Italia religiosa. La religione de popolo italiano nel suo sviluppo storio. Torino, 1927. Bocca, str. XIII + 474.
- Kenton Edna: The Indians of North America. New-York, 1927. Harcourt. Vol. I. str. 614. Vol. II. str. 593.
- Thurnwald Richard: Die Eingeborenen Australiens u. d. Südseeinseln. Tübingen, 1927. Mohr. str. III + 48.
- Verril Hyatt A.: The american Indian: North, South a. Central America. New-York, 1927. Appleton & Co. str. XXVII + 485.
- Wojciechowski Zygmunt: O ustroju szczepowym ziem polskich. Poznań, 1927. Fiszer-Majewski. str. 4 nlb. + 62.
- Gruenberg Leo: Polen, ein Land d. Uebergänge u. d. Gegensätze. Nationale Erziehung. Bd. VIII. H. 8. 1927. str. 207— 211.
- Heberle Rudolf: Die Deutschen in Lithauen. — Stuttgart, 1927, str. IX + 159. Schriften d. Dt. Ausland-Inst. Stuttgart. Bd. XIX.
- Wirth Louis: The Ghetto. Amer. journal of sociology. Chicago, 1927 Vol XXXIII. Nr. 1, str. 57—71.
- Pradshaw A. Neave: The Quakers: their story a. message. New-York, 1927. Macmillan Co. str. 301.
- Hobhouse Stephan: Wiliam Law a. 18. century quakerism. London, 1927. Allen & Unwin. str. 342.
- Parrington Vernon Louis: The colonial mind 1620—1800. New-York, 1927. Harcourt. str. 430.
- Nitti Francesco, Saverio: Bolshevism, fascism a. democracy. Transl. by M. Green. New-York, 1927. Macmillan. str. 223.
- Plekhanov Georges: Introduction a l'histoire social de la Russia. Trad. d. russe par Mme Batault-Plekhanov. Paris, 1926, str. XII + 160.
- Thomas E. D.: Chinese political thought. New-York, 1927. Prentice-Hall. str. 309.
- Lederer Emil: Soziale Umschichtung u. politisches Werden in China. Archiv f. Sozialwiss. u. Sozialpolitik. Bd. 57. H. 3. 1927. str. 577—626.
- Laserson Max: Staat, Souverenität u. Minorität. Riga-Berlin, 1927. str. 86.

- Lowrie Robert Harry: *The origin of the state*. New-York, 1927. Harcourt, str. 212.
- Michels Robert: *Ueber d. Kriterien d. Bildung u. Entwicklung polit Parteien*. Schmollers Jahrb. Bd. 51. H. 4. 1927. str. 1—23.
- Heffter Heinrich: *Die Kreuzzeitungspartei und die Kartellpolitik Bismarcks*. Leipzig, 1927. Hermann, str. VII + 257 + 17.
- Thompson G. W.: *Professional wokers a. organisation*. Sociological Reue Vol. XIX. Nr. 3. London. 1927. str. 208—217.
- Nörpel Clemens: *Die Bestimmung d. Begriffs „Gewerkschaften“*. Arbeit. Bd. IV. H. 9. 1927. str. 609—618.
- Taylor Carl C.: *Research in rural sociology*. Amer. journal of sociology. Vol. XXXIII. Nr. 2. Chicago, 1927. Sept. str. 211—221.
- Sanderson Dwight: *Scientific research in rural sociology*. Amer. journal of sociology. Vol. XXXIII. Nr. 2. Chicago, 1927. str. 177—193.
- Lundquist G. A. a. Carver Th. N.: *Principles of rural sociology*. New-York, 1927. Ginn & Co. str. VII + 484.
- Griffith Ernest S.: *The modern development of city government in the United Kingdom a. the United States*. London, 1927. Oxford Univ. Press. 2. vols. str. XIX + 745.
- Bedford S. E. W.: *Readings in urban sociology*. New-York, 1927. str. 937. Harcourt.
- Ferrière Adolph: *Die Erziehung in d. Familie*. Aus d. franz. übers. v. E. Köhler. Zürich, 1927. Orell Füssli. str. 106.
- Best Mary Agnes: *Thomas Paine: prophet a. martyr of democracy*. New-York, 1927. str. 421.
- Laird D. A.: *Psychology of selecting men*. 2 ed. New-York, 1927, str. 345.
- Salvemini Gaetano: *The fascist dictatorship in Italy*. Vol. I. New-York, 1927. Holt. str. 328.
- Steinberg Wilhelm: *Hauptprobleme d. Blinden-Psychologie*. Marburg, 1927. str. 75.
- Bláha Ing. Arn. Dr.: *Les problèmes et les taches de la sociologie de l'enfance*. Revue Intern. de Sociologie. 35. Année. Nr. 7/8. Paris, 1927. str. 321—331.
- Claparède E. Dr.: *Psychologja dziecka i pedagogika eksperymentalna*. Z 10. wyd. franc. przeł. M. Górka. — Bibl. Dzieł Pedagogicznych. Rok III. Nr. 10/11. Warszawa, 1927. str. 429 + III.
- Swift Edgar James: *The psychology of youth*. A new ed. of „Youth a. the race”. London, 1927, Scribners. str. 35.
- Körper Normann: *Das Bild vom Menschen in d. Jugendbewegung u. unsere Zeit*. Berlin, 1927. str. 52.
- Die neue Jugend*. Forschungen zur Völkerpsychologie u. Soziologie. Bd. IV. T. 1. u. 2. Leipzig, 1927 (str. 340). T. 1. str. 144, T. 2. str. 145-340.

- I. T. Engelhardt V.: Ueber d. Grundlagen u. d. Entwicklung d. deutschen Jugendbewegung, str. 1—23. — Pohl Werner: Freischar, Wandervogel u. Pfadfinder, str. 24—45. — Dänhardt Heinz: Die Jugendnationate Bewegung, str. 46—56. — Strehler Bernhard: Aus d. Werden u. Leben Quickhorns, str. 57—74. — Simons Henny: Jugendbewegung u. Musik, str. 75—86. — Niffka Erwin: Deutsche katholische Jugend u. Politik, str. 87—102. — Jacobsen Otto: Die sozialistisch-Proletarische Jugendbewegung, str. 103—114. — Maas Walther: Der Weg einer Jugend, str. 115—128. — Franzen-Hellersberg Lisbeth: Die Frau u. die Jugendbewegung, str. 128—144. — II. T. Wedland Heinz-Dietrich: Die jungnationale Bewegung im Zusammenhange d. Sozialgeschichte d. Jugendbewegung, str. 145—159. — Stange Erich: Die soziale Bewegung des evangelischen Jungmännerwerkes, str. 160—177. — Langenfass Friedrich: Christdeutsche Jugend u. jungreformatrische Bewegung, str. 178—190. — Glatzel Frank: Die Jungdeutschen, str. 191—197. — Gathen David: Die katholische Werkjugend, str. 198—208. — Hoffmann Theo: Neudeutschland, str. 209—219. — Gross Walter: Die linke bürgerliche Jugendbewegung, str. 231—238. — Schein Ernst: Die demokratische Jugendbewegung, str. 239—251. — Stierner Felix: Die linksradikale Jugendbewegung, str. 252—270. — Kanowitz Siegfried: Die sionistische Jugendbewegung, str. 271—300. — Lau Ernst: Ueber die Methoden u. Ergebnisse d. Jugendkunde, str. 301—320. — Lau Ernst und Kelchner Mathilde: Die jugendliche Arbeiterschaft u. d. Arbeitslosigkeit, str. 321—320.
- Taylor Henry: The statesman. An ironical treatise on the art of succeeding. London, 1927, Heffer, str. 237.
- Fleszyński Kazimierz: O zawodzie prawnika. Bibl. Eugeniczna. Nr. 10 Warszawa, 1927, str. 10.
- Morozewicz Aleksander: O zawodzie handlowca. Bibl. Eugeniczna Nr. 14. Warszawa, 1927, str. 12.
- Lincoln Abraham: Autobiography. Compiled a. annotated by N. W. Stephenson. London, 1927. Melrose, str. 511.
- Lombroso C. e. Ferrero G.: La donna delinquente, la prostituta e la donna normale. 5 ed. Torino, 1927, Bocca, str. 502.
- Kaim Julius Rudolph: Orientalische Prostitution. D. neue Generation. Bd. 23. H. 9, 1927, str. 279—284.
- Die Unerziehbaren: Halle, Selbstverlag d. Gefängnisse, 1927, str. 119. (Jahrb. d. Gefängnisses f. d. Prov. Sachsen u. Anhalt. Bd. 43).
- Bjerre Andreas: Thy psychology of murder: a study in criminal psychology. Transl. from the Swedish by E. Classen. New-York, 1927, Longmans, str. 175.

VI. Wytwory społeczne.

Kosibowicz Edward Ks. T. J.: Problem ludów pigmejskich. Wydawn. Księży Jezuitów. Kraków, 1927, str. 236 + 4 nlb.

Podkreślenie doniosłości problemu kultury pigmejskiej i zainicjowanie nad tą kulturą badań zakreślonych na szeroka skalę, będzie stanowić może najbardziej trwałą zasługę t. zw. „szkoły historycznej” w etnologii. Badania te nie są jeszcze zamknięte. W tej chwili pracuje „w polu” szereg naukowych ekspedycji, których rezultaty etnograficzne będą zapewne w niedalekiej przyszłości ogłoszone. Trudno przewidzieć, jakie niespodzianki i jakie nowe zagadnienia przyniosą naukom humanistycznym owe badania; już teraz jednak, na podstawie dotychczasowych wyników stwierdzić można z całą pewnością, że „kultura pigmejska” zmusza szereg nauk do gruntownej rewizji zagadnień genezy i ewolucji kultury społecznej, duchowej i materialnej. Wśród nauk tych, na pierwszym bodaj miejscu, znaleźć się musi socjologia, która rozwiązywała własne problemy genetyczne i wznosiła konstrukcje rozwoju czynności i wytworów społecznych na podstawie wyników dawniejszego ewolucjonistycznego kierunku etnologii. Pozytywne i negatywne właściwości kultury pigmejskiej, zarówno społecznej, jak i duchowej, stawiają przed socjologią trudne zadanie nietylko przekształcenia formułowanych przez nią łańcuchów rozwojowych poszczególnych wytworów społecznych, ale i głęboko sięgającej rewizji, a nawet wysunięcia zupełnie nowych zagadnień genezy pewnych dążeń, stosunków i instytucji społecznych. Kultura pigmejska uznana jest w etnologii za najstarszą kulturę żyjących dziś ludów „pierwotnych”, starszą nawet od tych kultur, które odtwarza nam prehistoria. Jeśli więc w „kręgu kultury pigmejskiej” spotykamy pozytywnie takie stany rzeczy, jak monogamię, pokojowy w zasadzie kontakt z innymi grupami, zróżnicowanie indywidualne w psychice jednostek, istnienie pewnych dążeń społecznych, a — negatywnie — brak wyraźnego zarysowania się innych dążeń, uważanych dotychczas za wrodzone, brak magii i wogóle typ umysłowości, dość daleki od konstrukcji prelogizmu Levy-Brühla, — to rzeczą jasną jest, że w socjologii trzeba zagadnienia bezpośrednio i pośrednio wiążące się z kulturą pigmejską rozwiązać i wprowadzić z nich odpowiednie konsekwencje.

Dzieło ks. Kosibowicza nie jest pracą podającą wyniki

własnych badań etnologicznych autora. Niemniej jednak książka to bardzo pożyteczna i doskonale spełniająca funkcję wstępnego zorientowania czytelnika w problemach kultury pigmejskiej. W sposób jasny i przystępny, a równocześnie sumienny i naukowy, rekapitułuje autor na podstawie wszechstronnie wyzyskanej literatury materiału wyniki badań nad tą kulturą, uwzględniając stan rzeczy możliwie ostatni, bo z połowy 1926 roku. Połowa niemal dzieła poświęcona jest przedstawieniu i omówieniu ciekawego, ale może i najbardziej trudnego do rozwiązania zagadnienia monoteistycznej religii Pigmejów. Monoteizm ten — podkreślić trzeba — nie występuje zresztą nigdzie w czystej formie. Szkoda jedynie, że najbardziej interesujący dla socjologa problem kultury społecznej, został stosunkowo słabo uwzględniony w pracy ks. Kosibowicza.

Tadeusz S z c z u r k i e w i c z (Poznań).

Malinowski Bronisław: The father in primitive psychology. Kegan Paul, Psyche Miniatures, London, 1927, str. 93 *. Tenże: Sex and Repression in savage society. Kegan Paul, London 1927, str. 280.

W swych licznych dotychczasowych publikacjach dr. Malinowski nie wyczerpał jeszcze, jak widać, bogatego zasobu obserwacji, jakie zgromadził w egzotycznych podróżach. Wciąż też pomnaża dorobek etnologii i socjologii nowymi pracami. W jednych uzupełnia obraz opisowy „Argonautów Zachodniego Pacyfiku”, jaki dał w swem obszernem dziele z przed lat kilku. W innych z tego materiału opisowego tworzy interesujące konstrukcje teoretyczne. Z dwóch jego książek, które mam omówić, pierwsza jest pracą opisową, druga teoretyczną.

Fakt, że ludy pierwotne nie znają fizjologii zapłodnienia i że nie wiedzą, jaką rolę w tej sprawie gra ojciec — ten fakt jest znany dobrze etnografom. W szczegółowym omówieniu dra Malinowskiego ukazuje się, niemniej, w nowym świetle, uwydatnia się przytem wiele ciekawych rysów psychologii człowieka pierwotnego.

Mieszkańcy wysp Trobrianda mają bardzo skąpe wiadomości anatomiczne, co się tyczy organów rozmnażania. W" ich rozumieniu organy płciowe mają tylko funkcję ekskrecji i dostarczania rozkoszy. Siedliskiem pożądania seksualnego są

* Porównać recenzje o tym samym autorze w Ruchu, rok 1927, zeszyt III, str. 455.

oczy, od których bodziec przechodzi do nerek i do organów płciowych. Miłość, nietylko seksualna, lecz i ta, która wiąże człowieka z jego dzieckiem, czy przyjacielem, ma natomiast siedzibę w jelitach, oraz w skórze brzucha i ramion. Stąd, gdy człowiek kogoś kocha mocno, pragnie go przycisnąć do siebie. Jak widać z tego, rola wrażeń organicznych we wzruszeniach rzuca się w oczy człowiekowi pierwotnemu.

Proces powstawania nowego życia nie wiąże się właściwie zupełnie ze sprawami seksualnymi. Wiaże się natomiast z faktem śmierci. Duch zmarłego wędruje na wyspę śmierci, gdzie życie nowe jest pełne szczęścia: duch może się tam wciąż odmładzać. Lecz duchom tym czasem uprzykrza się ta szczęśliwość; wówczas, cofnąwszy się raz jeszcze w swym wieku, stają się małemi, nieurodzonymi dziećmi i gotowe są do powrotu na wyspy, do żywych. Lecz to wymaga zazwyczaj pomocy innego ducha; tym duchem jest przeważnie duch matki lub ojca kobiety, która ma zająć w ciążę. Pośredniczący ten duch umieszcza owo nienarodzone dziecko na głowie, we włosach kobiety; stąd z biegiem krwi dziecko dostaje się do wnętrza organizmu. Inni mówią, że dziecko dostaje się do organizmu matki per vaginam. W tym przypadku potrzebna jest perforacja, której może dokonać nietylko akt płciowy, lecz również dobrze spadający stalaktyk lub krople deszczu. Pierwotny człowiek stwierdza stanowczo, że bez tej anatomicznej zmiany niema zapłodnienia.

O fizjologicznej roli nasienia natomiast pierwotni nie wiedzą i wyjaśnienie tych spraw spotyka się z silnym oporem. Autor nie mógł w żaden sposób przekonać nawet najinteligentniejszych tubylców. Że istotnie nie mają żadnej wątpliwości w tej sprawie, o tem przekonywa autor szeregiem faktów. Tak, np. nie rozumieją roli reproduktorów w hodowli nierogacizny, która stanowi tak ważną pozycję w ich życiu gospodarczym. Tak, cudzołóstwo spotyka się z surową represją męża, lecz gdy ojciec rodziny wraca po dwuletniej nieobecności do domu, cieszy się z nowonarodzonego dziecka i o nic żony nie podejrzewa.

Przy takim ujmowaniu rzeczy nie łączy ojca z dziećmi pokrewieństwo. Ojcostwo jest stosunkiem społecznym; powstaje tylko poprzez małżeństwo. Pojęcie ojcostwa nielegalnego jest pozbawione sensu dla człowieka pierwotnego. Stąd, jeśli urodzi się dziecko kobiecie, nie mającej męża, w rozumieniu pierwotnych nie ma ono ojca w najściślejszym znaczeniu. A tymczasem społeczna rola ojca jest bardzo wydatna i waż-

na: jest on opiekunem i przyjacielem dzieci swej żony; z nią dzieli trudy wychowania. Choć więc tubylcy jak najliberalniej patrzą na przedmałżeńskie życie seksualne kobiet, to jednak kobiety niezamężne, które mają dzieci, spotykają się z dezaprobatą społeczną. To też rzadko się zdarza, by niezamężna miała dziecko, a przynajmniej, aby o tem było wiadomo. Jak to się dzieje przy intensywnem życiu płciowem przedmałżeńskiem, tego autor nie chce tłumaczyć definitywnie, wobec braku dostatecznych danych.

Ojciec, choć z dziećmi niespokrewniony, pozostaje w bliskim z nimi stosunku uczuciowym. I jakkolwiek tubylcy nie wiedzą nic o przenoszeniu cech przez dziedziczenie, to jednak uważają, że codzienne obcowanie sprawia, iż dzieci stają się podobne do ojca. Podkreślać to podobieństwo, to nawet rzecz uprzejmości towarzyskiej. Natomiast najwyższym towarzyskim nietaktem jest mówić o podobieństwie do matki, sióstr i braci. Argument, że dwaj ludzie podobni do trzeciego, mogą być podobni między sobą, nie znajduje zupełnie rozumienia. Nie może być też nikt podobny do krewnych matki. Zakazy endogamji zdają się tu być źródłem tych pozornych paradoksów i niekonsekwencji. Rzeczą dla psychologii człowieka pierwotnego niezmiernie charakterystyczną jest to, że wierzenie i postawa emocjonalna może tak łatwo przesłonić fakty, nawet najbardziej uderzające, i że może nie dopuścić do utworzenia konkluzji z gotowych przesłanek.

Role społeczną ojca i strukturą rodziny zajmuje się dr. Malinowski i w drugiej swej, znacznie obszerniejszej, pracy. Tutaj nie opisuje już i nie opowiada, lecz tworzy teorię rodziny, opartą głównie na rozważaniu psychicznej natury człowieka. Ta myśl ogólna, że struktura społeczna jest między innymi zależna od tego, co członek społeczności myśli, czuje i chce, jest dziś upowszechniona w socjologii. Z czynnika psychologicznego zrobić jedyne źródło socjologicznych wyjaśnień, to tendencja jednostronna, którą dziś z charakterystycznym dla niego brakiem umiaru reprezentuje w nauce Z. Freud. Dr. Malinowski nie idzie w swych konstrukcjach za Freudem, lecz przeciwnie, opierając się na bezpośrednio przez się zebranych materiałach etnograficznych, koryguje niezmiernie trafnie koncepcje Freuda.

Jak większość psychjatrów, tak i Freud nie pozostawał w swych badaniach klinicznych w dostatecznie ścisłym kontakcie z psychologią ogólną. To też tworzył swe koncepcje, nie znając dokonanych już badań i nie troszcząc się o ścisłość

i jasność własnych pomysłów. Słusznie też konstataje autor, że centralne pojęcie psychologii Freuda, pojęcie kompleksu, nie jest dość jasne. W rozumieniu Freuda kompleks stanowią tylko te uczucia i tendencje, ześrodkowujące się około jakiegoś przedmiotu, które dla tych czy innych powodów uległy represji i zostały zepchnięte w mroki podświadomości. Być może, powiada dr. Malinowski, że takie wyodrębnienie uczuć i tendencji reprimowanych ma uzasadnienie, gdy chodzi o badania kliniczne i o cele lecznicze; teoretycznie natomiast uzasadnić się nie da. Jedność bowiem stanowią zarówno uczucia i popędy reprimowane, jak i ujawniające się wyraźnie w świadomości. Lecz gdy tak rozumieć będziemy kompleks, nie różni się on od uczucia w koncepcji Shanda. I ma zupełną słuszność dr. Malinowski, twierdząc, że teoria uczuć Shanda wykazuje duże podobieństwo do podstawowej koncepcji psychoanalizy. Dodałbym tylko, że zbudowana jest z bez porównania większą ostrożnością i staraniem o jasne ujęcie rzeczy. Teoria uczuć w rozumieniu Shanda niewątpliwie może być, tak jak tego chce nasz autor, podstawą dla rozumienia socjologii grup pierwotnych, co więcej, powiedziałbym na własne ryzyko, dla rozumienia społeczności wogóle; niemniej może być podstawą dla psychologii wartościowania i moralności. Przyjemnie mi zaznaczyć tę zgodność z poglądem tak wybitnego autorytetu, jakim jest dr. Malinowski. (W ogłoszonej przed dwoma laty pracy operowałem już pojęciem uczucia w rozumieniu Shanda, starając się zanalizować pojęcie stosunku społecznego).

Trudno również nie zgodzić się z autorem, że Freud ma wielką zasługę w tem, iż uzupełnił koncepcję Shanda w dwóch kierunkach: wskazał, że rodzina jest środowiskiem formowania się uczuć, oraz że w tworzeniu się uczuć wielką rolę ma proces eliminowania, represji. W tem lojalnem i sprawiedliwem uznaniu zasługi autor jest „freudystą”. Lecz jednocześnie zajmuje krytyczne stanowisko wobec prób Freuda, by z kompleksu Edypa uczynić zasadę wyjaśnień socjologicznych. Rzecz się ma w istocie zupełnie odwrotnie: nie kompleks jest źródłem i przyczyną, kształtującą strukturę społeczną, lecz przeciwnie, kształtowanie się kompleksu (reprimowanego) zależne jest od struktury społecznej. To też kompleks Edypa nie jest tak powszechny, jak przyjmuje szkoła Freuda. Jest bowiem związany z ustrojem patrilinealnym; niema go wobec tego w matrilinialnych ustrojach pierwotnych. Potwierdza tę konkluzję obserwacja życia społecznego na wyspach Trobrianda. Nie stwarzają tu warunki życia tych konfliktów, ja-

kie widzimy w rodzinie europejskiej. Przedewszystkiem, nie są reprimowane w zarodku tendencje seksualne: rozbudzać się zaczynają we wczesnym wieku dziecięcym i znajdują wyładowanie w „zabawach w małżeństwo”, które w miarę dojrzewania płciowego coraz bardziej zbliżają się do właściwego stosunku seksualnego. To też obcowanie przedmałżeńskie jest tu regułą zupełnie powszechną. Rodzice i społeczność nie ingerują zupełnie w te sprawy, przypatrując się im z daleka z uśmiechem pobłażania. Wogóle dzieci korzystają tu z wielkiej niezależności i tworzą jak gdyby społeczność w społeczności. Niema, w szczególności, tarć pomiędzy ojcem i dziećmi. Po ojcu nie obejmą jego mienia i stanowiska rodzowego; nie on również będzie autorytetem, narzucającym pierwsze obowiązki: to leży w kompetencji brata matki. Ojciec nie jest siłą reprimującą, lecz przeciwnie, jest często ucieczką przed tą siłą. To też w synu nie rosną te popędy, wrogie ojcu, które stanowią rdzeń kompleksu Edypa. Tembardziej, że nie występuje tu również motyw współzawodnictwa seksualnego: kazirodczy popęd ku matce nie rozwija się tutaj, gdyż energia seksualna znajduje ujście w innym kierunku bez represji. Syn więc nie pragnie tu zabić ojca, a ożenić się z matką, według edypowego schematu.

W rodzinie matrilinealnej jest jednak i konflikt, i represja. Konflikt z władzą brata matki. Jego stanowisko w społeczności zajmie siostrzeniec po jego śmierci; on jest też pierwszym autorytetem, naginającym wolę młodzieńca. A reprimowany jest od najmłodszych lat najsurowszemi zakazami popęd braci ku siostrze. Z tej represji i z tego konfliktu rodzi się swoisty kompleks rodziny matrilinealnej: tendencja do usunięcia brata matki i do kazirodczego stosunku z siostrą. Ten kompleks ujawnia się istotnie w życiu tubylców według przewidywań teorii Freuda: w snach i mitach. Dr. Malinowski podaje przykładowo szereg faktów, wskazujących, że tubylcy śnią o incescie z siostrą i że mity i praktyki magii miłosnej również zawierają moment kazirodczego pragnienia.

Ustalając istnienie kompleksu matrilinealnego, autor nasz zadaje poważny cios koncepcji Freuda, a jednocześnie silnym argumentem popiera jego najogólniejsze założenia. Okazuje się wprawdzie, że kompleks Edypa traci tę wyłączość, na którą kładzie tak silny nacisk szkoła psychoanalityczna; przytem kompleks ten przestaje być prazródłem socjologicznej eksplikacji, jakby tego chciał Jones, naprzykład: kompleks staje się, odwrotnie, funkcją struktury społecznej. Lecz z drugiej strony,

co ważniejsza, znajduje potwierdzenie centralna teza freudyzmu, iż konflikt i represja są źródłem kompleksów w ogóle. I mnie się zdaje, że nawet badania kliniczne przy bardziej skrupulatnym wejrzeniu mogłyby wykazać» iż istnieje większa ilość niezależnych od siebie kompleksów, kształtujących się w ścisłej zależności od sytuacji społecznej w ogóle — nietylko rodzinnej.

Lecz nie te uzupełnienia i korekty freudowskiej teorii są celem dzieła dr. Malinowskiego. Chce on przedstawić, przynajmniej w głównych zarysach, drogę, na której powstaje kultura. Ta droga według naszego autora prowadzi od instynktu do zorganizowanego uczucia (w znaczeniu Shanda). W świecie zwierzęcym działania instynktowne są uporządkowane przez samą naturę. Instynkty objawiają się okresowo, gdy mają spełnić określoną rolę biologiczną. Rodzice otaczają swe dzieci opieką tylko tak długo, póki dzieci są bezradne; z chwilą, gdy się biologicznie usamodzielnią, rodzina się rozwiązuje całkowicie; pamięć nie utrwała więzów. To też tutaj niema konfliktu instynktów: możliwe, że w czasie najbliższej ruji matka będzie towarzyszką syna. Inaczej u człowieka: instynkty współistnieją obok siebie, a pamięć zapewnia ciągłość rozwoju; zadaniem kultury jest je przystosować wzajemnie i zorganizować w jedną całość, wolną od kolizyj. Zadanie to możliwe do wykonania, bo instynkty wykazują daleko idącą plastyczność; niemniej, zadanie to trudne, gdyż każde przekształcenie stosunku społecznego, nawet tak prostego, jak ten, którego początkowo wiodącym instynkt płciowy, grozi niebezpieczeństwem, że przystosowanie postaw uczuciowych zostanie naruszone. Wystarczy przypomnieć konflikty, które powstają, gdy narzeczeni stają się małżonkami, lub małżonkowie rodzicami.

I właśnie w rodzinie patriarcalnej większe jest niebezpieczeństwo, że powstaną konflikty i nieprzystosowania.

Rodzina jest głównym i pierwszym warsztatem kultury; tu bowiem właśnie urabiają się z niezorganizowanych instynktów uczucia. Przytem, jakkolwiek naogół kultura raczej przekształca i urabia, to jednak musi również w pewnych przypadkach reprimować tendencje instynktowne. W rodzinie patriarcalnej to zadanie przypada ojcu, i to stanowi moment kolizji i nieprzystosowania tej grupy społecznej do naturalnych tendencyj. Ojciec bowiem w pierwszych latach życia dziecka odnosi się do niego z czułością; ta czułość nie da się pogodzić z surowością, tak jak z drugiej strony czułość dzie-

cka dla ojca koliduje z poddaniem się jego reprimującym autorytetowi. Stąd łatwo powstaje ambiwalentna postawa u dziecka. Szczęśliwiej rozwiązuje się ta sprawa w systemie matrilinealnym, gdzie ojca rzeczą jest czułość, rzeczą zaś wuja surowość. W rodzinie matrilinealnej, zdaniem autora, pomyślniej też kształtuje się stosunek do matki.

Zakaz incestu tłumaczy autor teleologicznie. Matka musi spełniać rolę wychowawczą, do czego potrzebny autorytet; zbliżenie seksualne uniemożliwiłoby zachowanie tego autorytetu; a przytem powstawałaby rywalizacja pomiędzy ojcem i synem i cała struktura rodziny ulegałaby zniszczeniu. Tendencje seksualne w stosunku do matki muszą i ulegają tedy represji w rodzinie patriarcalnej; w matrilinealnej natomiast wcale się nie rozwijają, owocem zakazanym bowiem jest tu miłość do siostry.

Zdaje mi się, że w tej ostatniej sprawie wyjaśnienie, które podaje autor, nie rozwiązuje pytania, dlaczego w porządku matrilinealnym tendencja kazirodcza nie zwraca się ku matce. Jeżeli chodzi o „mechanizm” psychiczny, którym autor wyjaśnia powstawanie tej tendencji, to działa on jednakowo w obu typach rodziny. Ten mechanizm jest według autora następujący. W stosunku małego dziecka i jego matki zetknięcie fizyczne ciał jest, jak powiada autor, działaniem konsumpcyjnym: to znaczy, w zetknięciu tem znajduje ostateczne zaspokojenie potrzeba czułego zachowania się wzajemnego matki i dziecka. W stosunku seksualnym natomiast kontakt epidermiczny jest czynnością przygotowawczą, która umacnia tendencję seksualną; a jednocześnie, na co autor kładzie nacisk, przypomina dziecięcą, nieseksualną, pieszczotę z matką. Przypomnienie stapia się z żywą i aktualną tendencją i powstaje popęd kazirodczy. Nie chcę przesądzać, czy tak jest, czy tak nie jest w rzeczywistości. Myślę jednak, że tak być może zarówno w rodzinie patriarcalnej, jak matrilinealnej. Wszak pamięć funkcjonuje jednakowo w obu i może powodować jednakowo powstanie tych zrostów wspomnienia z aktualną tendencją. Zakaz incestu w porządku matrilinealnym jest równie surowy w stosunku do matki, jak do siostry; więc i represja winnaby stwarzać równe prawdopodobieństwo, że kompleks powstanie około osoby matki, jak i około siostr. Powie tu autor, że w matryarchacie tubylców życie płciowe nie przechodzi przez fazy ogólnej represji i znajduje wyładowanie w zbliżeniu płciowem do innych kobiet, a raczej dziewcząt-dzieci. Lecz to wyładowanie bynajmniej nie pohamowuje działania tego mechanizmu,

który szkicuje autor: wymiana pocałunków z rówieśnikami może przypominać synowi pieśczętę macierzystą i już w dzieciństwie budzić pożądanie kazirodcze. Tymczasem autor konstatuje, że niema tam kompleksu matki. Sprawa pozostaje niewyjaśniona. A przytem należy zwrócić uwagę na to, że pomiędzy ustrojem matrilinealnym wogóle, a licencją seksualną dzieci, jaka panuje na wyspach Trobrianda, niema związku koniecznego. Moznaby łatwo przedstawić sobie, że w rodzinie matrilinealnej na wyższym poziomie zarodki popędu seksualnego będą reprimowane u dzieci. Jak ukształtuje się stosunek syna do matki, gdy wejdzie on w okres dojrzałości i życia płciowego? Czy te wspomnienia pieśczęt matczynych nie zakłócą mu życia i nie stworzą kompleksu? Wszak teraz siostry i matka jeszcze bardziej w jednakowem ukazywać się mu będą świetle endogamicznego zakazu.

Rzucam te pytania, idące po linii założenia autora, że przedstawiony powyżej mechanizm istnieje rzeczywiście, i że gra tę rolę, jaką mu autor przypisuje. Może jednak nie funkcjonuje on tak sprawnie, jak to założyliśmy tutaj, i może istnieją jakieś opory w samem uczuciu do matki, które przeciwstawiają się tym incestualnym zrostom dalekiego wspomnienia z aktualnym popędem. Ze stanowiska autora przypuszczenie takie jest mniej nieprawdopodobne, niż dla Freuda. Dr. Malinowski bowiem słusznie, mojem zdaniem, zakłada, że dziecięcy stosunek do matki nie jest zabarwiony seksualnie. Tu więc, w dzieciństwie, kształtuje się uczucie do matki bez ingerencji czynnika płciowego. Czyż nie może być tak, iż w uczuciu tem powstaną dostateczne opory przeciw późniejszej kazirodczej grze pamięci? Oczywiście, te pytania odnoszą się zarówno do rodziny patriarchalnej, jak matriarchalnej.

I jeśli powstają, to są tylko dowodem, jak interesująca i sugestywna jest lektura dzieł dr. Malinowskiego, na których pierwszorzędną wartość naukową składa się rozległa wiedza autora i wysoka kultura umysłowa. A czyta się je z tem większą przyjemnością, że w zwięzłym ich, jasnym stylu tkwi wiele subtelnych walorów estetycznych.

Czesław Znamierowski (Poznań).

R o m e r o Flores Jesus: Historia de la civilizacion Mexicana. 2 ed. Mexico, 1927, „Aguilas”, str. 306.

H u a r t Clément: La Perse antique et la civilisation iraniennne. L'évolution de l'humanité. Paris, 1926, str. 300.

- Sanhowry A.: Le Califat. Son évolution vers une société des Nations orientale. — Paris, 1926, Librairie Orientaliste, P. Geuthner, stron XVI + 630.
- Josey Charles Conant: The psychology of religion. New-York, 1927, Macmillan, str. 373.
- Wojciechowski Zygmunt: Najstarsze targi w Polsce. Uwagi kryt.-polem. Poznań, 1927, Fiszer i Majewski, str. 51.
- Ichheisen Gustav: Die Antinomie zwischen Politik u. Moral nach Macchiavelli. Ein Beitrag z. einer „Soziologie d. Erfolges“. Zeitschr. f. Völkerpsychologie u. Soziologie. III. Jhrg. H. 3. Leipzig, 1927, stron 294—309.
- Fern Virgilius: The crisis in American Lutheran theology. New-York, 1927, Century Co., str. 422.
- Schumacher P.: Die Ethik in d. Urfamilie. Bericht über eine Expedition zu d. Kiru-Pygmäen. In D. Neue Reich. Wien, 1927, Bd. V. H. 48, str. 981—982; H. 49, str. 1005—1006; 50, str. 1026—1027; 51, stron 1045—1046.
- Angell Norman: The public mind. Its disorders: its exploitation. New-York, 1927, str. X + 232.
- Orton William: News and opinion. The amer. journal of sociology. Vol. XXXIII. Nr. 1. Chicago, 1927, str. 80—93.
- Harwood Dix: Getting and writings news. New-York, 1927, Doran, stron 343.
- Bleyer William Grosvenor: Main currents in the history of american journalism. Boston, 1927, Mifflin & Co., str. 464.
- Frenay Adolph Pominio: The suicide problem in the United States. Boston, 1927, Richard C. Badger.
- Wulffen Erich: Das Kriminelle in d. Weltliteratur. Radebeul b. Dresden, 1927, K. May-Verlag, str. 60.

VII. Varia.

Chorzemski Stanisław: Zdrowi chorzy, — książka dla przetężonej umysłowo myślącej inteligencji. Poznań, 1927. Skład główny w księgarni M. Arcta, str. 230.

Wśród książek, szerzących w szerokich masach publiczności kult woli i wskazujących drogi wydobycia się o własnych siłach z matni udręk duchowych i nerwicowych objawów, książka Chorzemskiego „Zdrowi chorzy” zajmuje stanowisko niewątpliwie wyjątkowe. Istnieją w polskim języku publikacje, napisane przez zawodowych magnetyzerów, chiromantów, charakterologów, obliczone na łatwowierność i głupotę ludzką, reklamowane we wszystkich brukowych dzienni-

kach i oczywiście rozchodzące się w tysiącnych egzemplarzach. Ich źródłem jest „wiedza tajemna”, oparta na mglistych nieuzasadnionych przesłankach.

Inaczej Chorzemski. Książka jego nawiązuje do tradycji, której niezwykle szanownym reprezentantem jest Immanuel Kant. Książkę „O potędze ducha”, która poraz pierwszy ukazała się w r. 1797, napisał filozof królewiecki w sędziwym już wieku; ale dziełko to, noszące podtytuł „jak panem być chorobliwych uczuć przez samo tylko postanowienie”, jest pełnym zapału wyznaniem wiary w to, że duch jest władcą ciała i jego najlepszym lekarzem, posiadającym sztukę usuwania licznych chorób oraz przedłużania i konserwowania życia.

Literatura tego rodzaju, zresztą bardzo obfita, zawsze miała wielkie powodzenie. Ogromny rozgłos na całym świecie zyskały książki Prentice'a Mulford'a, z których w polskim przekładzie wyszły „Przeciw śmierci”, „Sztuka życia” i „Życie”. Występując przeciw hypochondrycznym „zmartwieńcom”, Mulford rzuca hasło: myśl o swej pracy, a nie o swych słabościach. Wielki poklask zjednały sobie również książki, jakie napisał Ralph Waldo Trine, którego książkę p. t. „W harmonji z rzeczywistością” posiadamy w polskim przekładzie (Arct, 1914). Z prawdziwie angielską pogodą ducha i naiwnością Trine stwierdza, że optymista widzi rzeczy w ich właściwym wszechstronnym stosunku do świata, pesymista zaś zapatruje się na nie w sposób jednostronny, czyli że pierwszy kieruje się wszechstronnością, drugi ograniczonością. W życiu duchowem możemy, ująwszy ster w ręce — pisze Trine — kierować się dowolnie ku oznaczonemu celowi, albo też założyć dłonie, stać się igraszką losu. Książka ta przesiąknięta entuzjazmem, metafizyką i mistycyzmem, działa raczej na drodze sugestii, niż przez przekonywanie, co jest zresztą cechą wspólną całej tej literatury, której ojcem duchowym jest „O potędze ducha” Kanta.

Z pewnemi zastrzeżeniami do tej samej literatury zaliczyć należy książkę Chorzemskiego. I ją również charakteryzuje ta sama wiara w potęgę ducha, ten sam entuzjazm, to samo zwalczanie wszelkiej hypochondrji i wreszcie ten sam radykalny optymizm. Autor sądzi, że nie należy szukać oparcia w świecie zewnętrznym, lecz ugruntować swą moc na „zdrowym, jasnym, odważnym, świadomym swych celów i nieustępliwie do nich zmierzającym duchu, który sam dla siebie jest źródłem siły i który na pył i miazgę zgniatać i ścierać potrafi przeciwności życia”. Mimo te podobieństwa w ogólnej posta-

wie duchowej publikacja Chorzemskiego wnosi nowe momenty w wymienioną powyżej literaturę. Przedewszystkiem zwraca się ona specjalnie do pewnej kategorii ludzi, do ludzi zmęczonych i apatycznych, którzy patrzą na „wartki szmat życia i radości życia z daleka, jakby z tamtego już świata i to przez grubą i nieprzenikliwą taflę szyby cierpienia, zmatowanej i zbrudzonej mocno oparem znoju bezustannej a beznadziejnej walki ze samym sobą”.

Zwracając się głównie do specjalnej kategorii ludzi, obarczonych nerwicowymi przypadłościami, musiał się Chorzemski oprzeć na pewnych systemach psychopatologicznych i wybrał system stosowany praktycznie przez dr. Bernarda Schwarzwalda w sanatorium Parsch pod Salzburgiem, który to system wyrósł na podłożu teoretycznym psychoanalizy Freuda i psychoterapii Dubois. Autor opisuje powstanie neurotycznych objawów i wykazuje, jak nieprawidłowo funkcjonująca nieświadomość wywołuje funkcjonalne zaburzenia umysłowe, które mylnie mogą być pożytywane za organiczne cierpienia. Ponadto podaje autor praktyczne sposoby, zmierzające do usunięcia neurotycznych objawów.

Książka napisana barwnie, stylem żywym, wywody autora są ściśle i przekonujące. Dobór słów, miejscami jaskrawy, obliczony na sugestyjne wpływanie na czytelnika, zwłaszcza na czytelnika o nerwicowej postawie ducha. Autor nie miał zamiaru napisać dzieła naukowego, choć zawsze stara się o ścisły kontakt z nauką, a szło mu o to, ażeby pomóc cierpiącym, a raczej — jak powiada — szepnąć im na ucho, że pomoc mogą sami sobie, skoro tego naprawdę będą chcieć i wejdą na tory w książce zakreślone.

Prof. Stefan B ł a c h o w s k i (Poznań).

Ranellet i Aristide: La malattia da lavoro. Vol. 1—2. Spoleto, 1927. Panetto & Petrelli, str. 321.

Gillespie Frances Elma: Labor a. politics in England 1850—67. Durham, North Carolina, 1927, Duke Univ. Press., str. VI + 319.

Michels Roberto: L'organizzazione del commercio estero. Bologna, 1926, N. Zanichelli, str. 170.

Key Helmer: Neue Kolonialpolitik. Uebers. v. A. F. Cohn. Berlin, 1927, Reimer, str. 221.

Fantini Oddone: Politica economica e legislazione del lavoro in Italia Raccolta completa e ordinata di tutte le leggi e regolamenti sul lavoro, con pref. di A. Rocco. Firenze, 1927, Vallecchi, str. IX + 1169.

- Solbrig Otto u. Fricklinger Karl: Organisation d. öffentlichen Gesundheitswesen im Deutschen Reich u. in d. Ländern. Berlin, 1927, Heymann, str. XIX + 167.
- Synteza kierunków społecznych. Praca zbiorowa pod redakcją: W. J. Rząd-kowskiego i J. Kurczyńskiego, str. 80, Poznań, 1928. Fiszer i Majewski.
- Richmond Mary E.: Les méthodes nouvelles d'assistance. Le service social des cas individuels. Trad. de l'anglais par O. de Chary et R. Sand. Paris, 1926, str. XV + 283.
- Fouret Louis-André: L'acquisition du „sens social". Rev. de l'Inst. de sociologie. 7. 3., str. 549—559.
- Morrison Charles Clayton: The outlawry of war. Forew. by John Dewey. Chicago, 1927, Clark & Colby, str. 330.
- Winiański Bohdan: Bezpieczeństwo, arbitraż, rozbrojenie, Poznań, 1928, Fiszer i Majewski, str. VIII + 256.
- Stalin J.: lieber Kriegsgefahr u. chinesische Revolution. Berlin, 1927, stron 10.
- Pusta Charles R.: Das Minoritätenstatut u. die Rolle d. Minderheiten in Paneuropa. Paneuropa, Bd. 3. H. 7., str. 10—15.
- Esser Hermann: Die jüdische Weltpest. Kann ein Jude Staatsbürger sein? München, 1927, Eher, str. 139.
- Hergeth Friedrich: Aus der Werkstatt der Freimaurer u. Juden Oesterreich d. Nachkriegszeit. Eine Studie. Graz, 1927, Heimatverlag Stocker, str. IV + 390.
- Ludendorff Erich: Vernichtung d. Freimaurerei durch Enthüllung ihret Geheimnisse. München, 1927, str. 82. (Selbstverlag).
- Bauer Otto: Der blutige 15 Juli. Rede. Berlin—Wien, 1927. Wieder Volksbuchhandlung, str. 32.
- Rezanow A. Colonel: Le travail secret des agents bolchevistes. Paris, 1926, Bossard, str. 200.
- Fenner Heinz: Politisch-statistisches Handbuch d. Sowjetunion. Berlin, 1926, str. 108.
- Stössinger Felix: Das wirkliche Amerika. Ein Nachwort zum Fall Sacco-Vanzetti. Sozialist. Monatshefte 33, 65, 9, str. 721—726.
- Frankfurter Felix: The case of Sacco a. Vanzetti. Boston, 1927, Little Brown & Co. str. 118.
- Pfemfert Franz: Niccola Sacco, Bartolomeo Vanzetti, Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg u. das Weltproletariat. — Aktion. XVII. H. 4/6, str. 71—80.
- Hoelz Max. Briefe aus d. Zuchthaus. Herausgb. u. m. e. nachw. vers. v. Egon E. Kirsch. Berlin, 1927, Reiss, str. 127.
- Lelleri di Georges Sorel a Benedetto Croce: La critica rivista di letteratura, storia e filosofia 25, str. 38—52; 101—108; 168—176, 1927.

- Bongioannini Francesco: Par una scuola nazionale. Torino, 1927, Del Signore, str. 202.
- Stern Erich: Die Feststellung der psychischen Berufseignung u. die Schule 2 durchges. u. erweit. Auflg. Leipzig, 1927, Barth, str. VII + 175.
- Reed Anna Yeomans: Human waste in education. New-York, 1927, Century Co., str. 477.
- Hering Ernst: Vom sozialen Sinn der Schule. Breslau, 1927, Marcus, str. 15.
- Behn Siegfried: Erzieherische Ideale. Der „Kritik d. pädagog. Erkenntnis“ 2 Auflg. Bonn, 1927, Cohen, str. 256.

Z powodu braku miejsca recenzje, zapowiedziane w zeszytcie 4. Rok VII, ukażą się w najbliższym numerze.